

**RIMSKI
KATOLIK.**

PRVI TEČAJ.

III. ZVEZEK.

VREJUJE IN IZDAJA

dr. ANTON MAHNIČ,
profesor bogoslovja.

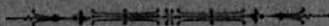

V GORICI.
HILARIJANSKA TISKARNA
1888.

20 jan
Izbaja vsake tri mesece po enkrat. Velja cel tečaj 2 gol.

Obseg.

1789 - 1889. Voltaire — Rousseau. Avtoriteta	str. 225
Več luči. O krščanskem idealizmu. Stritar	" 234
Katoliški liberalizem. — Glavni grehi katoliških liberalcev. Polu-racijonalizem. Rosmini. Pet resnic iz katoliško-liberalnega katehizma	" 255
Pisma o vzgoji.	" 269
Česki glasovi o vzgoji	" 276
Pamet in sv. pismo o narodnosti. (Početek narodnosti. Nacijonalna cerkev.)	" 281
O bistvu cerkve. (Konec)	" 290
Listek. — Iz dnevnika Štefana Hodulje.	" 296
— Skrivno razodenje.	" 306
Slovstvo. — «Gorázd»	" 317
— Turgenjev — iz lastnih pisem.	" 327
Raznoterosti. — Krv sv. Jozafata. — Čehi v Rusiji. — Oporoka slovanskega plemiča. — Chopinova smrt.	" 330

1789 - 1889.

VOLTAIRE — ROUSSEAU.

Avktoriteta.

Leto, katero smo ravnokar pričeli, ima velezgodovinski pomen: obuja nam spomin na veliki prevrat, ki je Evropi predrugačil lice.

Sto let bo kmalu pri konci, odkar je bruhnil siloviti ognjenik francoske revolucije na dan, iskaje oduška besnečim silam, ki so vže dolgo pretresale francosko društvo. Časi so bili dozoreli, nihče ni mogel več zarotiti hudobnih duhov. V treh letih je bilo popolnoma porušeno staro poslopje, prevržen prestol „najbolj krščanskega“ kralja, vihar revolucije popihal je zadnje sledove nekdanjega prava in reda.

Sôdi kdo o francoski revoluciji, kaker mu ljubo, vender mora priznati, da ona je resnično svetoven dogodek, poleg reformacije v zadnjih stoletjih najvažniši, s katerim se ne dá gledé vpliva, ki ga je imel na duševni razvoj evropskega človeštva, pač noben drug primerjati.

Pred vsem je pa ena resnica, katero je francoska revolucija s krvjo svojih brezštevilnih žrtev neizbrisno zapisala v zgodovinsko knjigo, v svareč opomin bodočim rodom, resnica sicer stara, kaker človeški rod, ki se pa vender tako rada pozablja: da biva mej idealnim in realnim svetom, recimo mej teorijo in življenjem, najožiša zveza, da prva določuje poslednje ter dobiva vselej v življenji človeštva konkreten izraz, vresnično.

Vero in prav, vednost in življenje je prvo razdvojila, ločila reformacija; češ, eno je verovati, umstvovati, a drugo je delati, živeti. Naravno. Saj je prešlo komaj deset let, ko so kmetiške vojske, socijalistični prevrati, ko je splošno npravstveno zdivjanje vsakemu slepcu očividno pokazalo, kam se mora v kratkem priti, ako se hoče življenje dosledno vravnati po naukih Lutrovih. Drugega ni ostalo nego: ali vrniti se h katoliški veri, ali drviti v neizogiben pro-

pad. Prvo se ni hotelo, drugo se ni smelo, zatorej — ločimo vero od življenja!

Vender kako nenaraven, povsem napačen je princip ločenja mej vedo in življenjem, podučila nas je francoska revolucija. Vse, kar se je javno činilo od l. 1789 do 1794, je bilo prevdarjeno, zapisano, prerokovano vže pred 50, pred 100 leti od francoskih filozofov in slovstvenikov. In nič drugega nego le kar se je iz poslednjih del zasejalo v duh višega in nižega razumništva francoskega, je v revoluciji kot naraven plod prisililo na dan.

Teorija, ideje so rušile, kar je bilo starega, zgodovinskega, ideje so vstvarile novo. In kaker apostoli Kristusovi, tako so tudi prekucuhi imeli svoj evangelij, kateri je vodil vse njihove korake k smotru, ki so jim ga filozofi jasno načrtali. Pred revolucijo v državi, v življenji, se je zvršila revolucija v duhu.

Nas zanimlje pred vsem ta poslednja; in menimo, da ni neprimerno ravno zdaj, o stoletnem jubileji francoske revolucije, s površja zgodovinskih dogodkov, katerih spomin se nam o ti priložnosti obuja, nekoliko pogledati v skrivnostne kote človeškega duha, kjer nam je iskati pravega vzroka velikemu prevratu.

Tu sta pa posebno dva moža, katerih imeni ste nerazdružljivo sklenjeni s francosko revolucijo: Voltaire in Rousseau. Kar je Napoleon baje rekel o Rousseau-u, da brez njega bi velike revolucije nikdar ne bilo, velja tudi o Voltaire-u. Ona sta glavna zastopnika mogočnega duševnega gibanja, kaker se je javljalo v 18. stoletji na Francoskem, gibanja, katerega sklepni prizor je velika revolucija. Voltaire je reševal svojo nalogo bolj negativno, z rušenjem vsega starega, ter tako pripravljajal pot Rousseau-u, ki je skušal na razvalinah dotedanjega prava sezidati novo poslopje. Oba, vsak na svoj način, sta intelektualna včinitelja revolucije, akoprav ni bilo ne enemu ne drugemu dano z lastnimi očmi gledati tvorbo svojega duha. Obeh program je skušala revolucija dejansko izvršiti.

Voltaire! Preresnične so o tem možu besede, katere vidiš zapisane v pariški nacionalni knjižnici na shrambi, kjer se hrani njegovo srce: „Son coeur est ici, son esprit

est partout“ — njegovo srce je tu, duh njegov je povsod. Znal je veku vtisniti znak svojega imena, prošiniti sè svojim duhom Francijo, vpokoriti si Evropo.

Voltaire! Pač z različnim občutkom izgovarjajo ljudje to ime. Ne manjka jih, katerim je Voltaire Mesija nove, zlate dobe. Ni nam treba takih misliteljev daleč okrog iskati. Mej Slovenci samimi je nekdo pred leti o tem filozofu tako-le pisal: „Voltaire je bil mož bistrega, mrzlega razuma in neizmernega opazovalnegu darú . . . Boril se je zoper vse, kar je bilo zastarélega in zarujavélega v cerkvi, državi, človeški družbi ali vednosti, ter je skušal to pred svetom vničiti . . . On je več storil za dušni napredek in za osvoboditev človeštva iz verig nevednosti, vraž. in ortodoksije, kaker cela legija onih učenjakov 16. in 17. stoletja, ki so v debelih folijantih nakopičili sad svoje velike pridnosti, katera je vendar bila brez vse razsodbe . . . V tem, kar je podrl, so velike njegove zasluge, katere mu danes pač samo enostranski, kratkovidni in omejeno ortodoksni zgodovinarji kratijo.“¹⁾

Izvrstno! Voltaire je bil res velikan v svoji vrsti, v zanikanji, razdiranji — radi priznavamo, le da ne moremo „kot ortodoksni kratkovidneži“ proslavljati njegovih „zaslug“!

Preteklost Francije in Evrope je bila zrastena s krščanstvom in s katoliško cerkvijo. In to napadati, vničevati, je smatral Voltaire za svojo edino nalogo. Vže mlad je bežal na Angleško, kjer se je bil razvel deizem zanikajoč Božje razodenje ter sè stališča golega naturalizma nasprotujoč vsaki pozitivni veri. Tu se seznanil z raznimi deli angleških deistov; pogovarja se tudi z Nevton-om, a ne da bi prodril v njegove globoke nazore; tudi Shakespeare-a spoznava, toda divni poleti in visoki nazori tega velikana ostanejo prikriti njegovim mesenim očem. Plitvost je poleg nenavadne duhovitosti in produktivnosti karakterističen znak Voltaire-ovega genija — iz Anglije ne prinese nego votle fraze naturalističnih filozofov in smrtno zagrizenost proti cerkvi.

Vrnivši se na Francosko začne iz angleščine predstavljati deistične spise ter strupene satirične pušice metati na

¹⁾ Zvon 1870 str. 103.

jezuite in janzeniste. Prizadeva si v brezimnih pamfletih osmešiti z dovtipnimi opazkami celo dogmatiko, koja označuje kot nespametno šaro.

S Francoskega gre na dvor prosvitljenega Friderika II. Do tedaj je le bolj skrito in boječe napadal cerkev in poveljno oblast; zdaj začenja odprto in cinično izlivati svoj žolč ter se vsa besnostjo napadati cerkev in državo. V majhnih, lahko umljivih spisih razširja najkrutejše nauke, najnesramniša obrekovanja; znanstvenih razprav seveda ni pričakovati od Voltaire-a; pri spisih njegovih ne deluje razum, oni so izliv hudobnega, Bogu sovražnega srca.

Isti Voltaire je kumoval brezbožnemu podjetju enciklopedistov, ki so se zarotili proti vsaki oblasti, vsem božjim in človeškim napravam ter si prizadevali okužiti vse stroke znanosti in umetnosti, zasejati nevero, nenravstvenost, vpor. Voltaire daje enciklopedistom nasvete, kako imajo delovati, da zatró „pedsodke in laž“; sodeluje tudi sam. In ko tem „pionirjem prosvete“ pohaja navdušenje, jih on neprestano bodri in osrčuje. Grozovito se glasi v njegovih pismih do „bratov v Belcebub-u“: *Écrasons l'infâme, écrasons-la le matin, écrasons-la le soir, écrasons-la jusqu' au dernier soupir!* — pobijajmo nesramnico (katoliško cerkev), pobijajmo jo v jutru, o večeru, do poslednjega diha!

Tako je nastala enciklopedija, spomenljivo delo „francoske revólucije.“ Bliskoma je v neštevilnih iztisih preplavila Evropo. O istem času izda Voltaire svoj: „*Dictionnaire philosophique*“, v kojega je izlil vse svoje sovraštvo in zagriženost do Kristusa. V tem delu je nakopičil vse mogoče historične laži in obrekovanja proti katoliški cerkvi, oskrnil se zvito in pikro satiro najsvetejše skrivnosti katoliške vere. Ta Voltaire-ov slovar je nekaka ogromna zaloga, kjer zajemajo še dandanes sovražniki katoliške cerkve svojo modrost.

Isto sovraštvo proti krščanski preteklosti in katoliški veri mu je navdihnilo „*Pucelle-o*“, poezijo, v kateri je dosegla njegova poltost in bogokletstvo najviši vrhunec; drznil se je tu v blato povleči nebeško prikazen device Orleanske ter rogati se ne le nravnemu in verskemu čutu, ampak tudi svetim poročilom velezkodovinskega čina. Ta nesramni slovstveni plod nima enakega v slovstvu vseh narodov.

Kaj čuda potemtakem, da se je francoski narod, ki je Voltaire-ove knjige tako hlastno požiral, odtujil krščanski preteklosti, izgubil spoštovanje do starih tradicij in vstanov ter se mu je pristudilo vse, kar je bilo v zvezi s cerkvijo in kraljestvom. Od tod si razlagamo čudno prikazen v francoski revoluciji, kako so se vsi podvizarli strgati vsako zvezo s preteklostjo, izbrisati vsak spomin na zgodovino. Glasovito noč 4. avgusta, v kateri se je v malo urah s frenetičnim navdušenjem zrušilo tisočletno poslopje starega fevdalstva in stanovskih razlik, stvaril je Voltaire. Tako globoko se je občinstvu pristudil obstoječi red, da je samo plemstvo in duhovščina z demagogi vred glasovala za odpravo lastnih privilegijev, bojé se ljudskega vpora in maščevanja. „Čemu bi se še dalje obotavljali,“ povpraševali so se plemenitniki mej seboj, „ako vže osoda sama govori? Bomo li mogli rešiti fevdalstvo? — ne! — prav, tedaj pokopajmo je častno!“

Drugi duševni stvaritelj velike revolucije je Rousseau. Kaker Voltaire, je imel in ima tudi on častivcev, občudovavcev. Naš Stritar sam „čuti vse svoje bitje nekako sorodno“ Rousseau-ovemu.¹⁾ Ni bil filozof posebne bistrosti niti temeljitosti. Mislil je le bolj sè srcem kaker z glavo — tako ga prav dobro označuje isti naš literat. Fantast je bil Rousseau, recimo: filozof-sanjač. Breznačeln v mišljenji, breznačajen v življenji. Vender se odlikuje pred Voltaire-om, da je vsaj nekaj pozitivnega stvaril, zistemo, v kateri so dobile izraz in filozofično vtemljitev vse proti-državne in proti-socialne težnje njegove dobe.

Po svojem versko-filozofičnem naziranju je bil Rousseau čist naturalist; in naturalizem je skušal vcepiti tudi višim krogom francoskim. On črti vsako pozitivno vero, razodenje mu je nezmisel; čudež mu ničesar ne dokazuje. Človek spozna sicer z razumom, da biva nad materijo neka viša inteligencija, Bog; tega imamo častiti, hvaležni mu biti. Sicer je pa to češčenje Božje prosto: Rousseau je apostelj neodvisnosti, od vsake kakerkoli človeka zavezavne više avktoritete. Svoje naturalistične nazore izrazil je posebno v „Emilu“ in v „Veroizpovedanji savojskega vikarja.“

¹⁾ Zvon 1870 str. 34.

Sicer je pa Rousseau na revolucijo in na ves novejši vek najbolj vplival sè svojo pravno filozofijo, katere pozitivno jédro je skoz in skoz revolucijsko. Sèm spada posebno glasoviti „Contrat social“. V njem skuša filozofično rešiti in vtemeljiti vprašanje o nastanku človeške družbe in države. Ne sicer, kaker da bi bil izrekel o tem popolnoma nove nazore: o naravnem stanu, o prostosti in enakosti so marsikaj enakega vže pred njim pisali Grotius, Pufendorf, posebno pa Locke.

Rousseau-ov „Contrat social“ je do skrajnih posledic izvedena, na družbinske in državne razmere vporabljena naturalistična neodvisnost od Boga in njegove avktoritete; in prav zarad tega je imel Rousseau v revoluciji prvo, odločivno besedo, njegov duh je vstvarjal nove zgradbe, ki so se jele vzdigati na razvalinah kraljevskega prestola.

Čujmo, kako modruje! Človek je od narave prost, mej tem ko ga vidimo dandanes povsod nositi verige sužnosti. Kod nam je iskati vzroka temu različju, kako je ono pravno obveljalo? Po sili se pravo ni moglo vtemeljiti, ker sila ne stvarja prava (force ne fait pas droit); tako pravo bi moglo le tako dolgo obstati, dokler se ne more tisti, proti kateremu je obveljalo, sili odtegniti. Socijalen red je pa posvečeno pravo, temelj vsakemu drugemu pravu, mora torej tudi sam praven temelj imeti. Narava ni vstvarila socijalnega reda, zato rej ni mogel drugače nastati, nego po prostem dogovoru, po pogodbi. Na tak način so si tudi Grotius, Hobbes in drugi razlagali početek državne oblasti, toda tako, da ima pogodba, sklenjena mej ljudstvom in vladarjem, vedno veljavo; ne da bi bilo ljudstvu več dovoljeno odtegniti se pokorščini do vladarja; po pogodbi se je enkrat za vselej zavezalo. Ne tako Rousseau. Kako, meni on, večno veljavna pogodba naj bi iz prostih naredila sužnje, iz enakih, neenake? In ljudstvo naj bi imelo pravico le enkrat državo si stvariti in vrvnati? S kom sklene ljudstvo pogodbo? Nastane državna oblast po pogodbi ali biva vže pred pogodbo? To poslednje taji Rousseau: le vsled pogodbe se rodi oblast; pogodbo sklepati pa ima pravico vsak človek za-se, ker je vsakemu

prostost tako bistveno prirojena, da se je ne more odpovedati, da ne bi ob enem nehal biti človek. Zatorej določuje Rousseau družbinsko pogodbo za nekak čin, „po katerem vsakdo podvrže svojo osebo in vse svoje moči (duševne, telesne, kaker tudi vse svoje imetje) vodstvu občne volje, mej tem ko občina kot celota prizna vsakega posameznega za neločljiv del celote.“ Ljudstvo pri tem ne izročuje samooblastnosti (suverênitete) nikomur, ampak ostane vedno še ono samooblastno; samooblastnost je neprelastljiva, se ne more oddati, ker je prav za prav le izjav občne volje, katera se kot volja ne dá prenesti. Ta občna volja, ki vodi oblast preneseno na državo po socialni pogodbi, je nezmotljiva, dokler vsak državljan glasuje brez vsakatega zvenanjega vplivanja ali pritiska; isto tako je občna volja tudi nerazdejavna, dokler povspešuje edino le blagor države, ne pa posameznikov.

Postava je določitev občne volje o zadevi, ki se tiče vseh; zatorej pa postav ne more nihče drug dajati kaker samooblastno ljudstvo, nikaker pa posamezniki, niti celó kralj sam.

Vlada (bodi monarhična, demokratična ali kakeršna koli) nima nego izvrševavno oblast. Ona posrejuje mej občno voljo in državo, nje naloga je: v imenu samooblastnika (ljudske občne volje), od katerega je postavljena, postave izvrševati, prostost varovati od znotraj, neodvisnost na zunaj.“

Potemtakem je vlada le služabnica narodova, kralj njegov vradnik, od njegove volje vsak čas odvisen. To odvisnost je Rousseau odločno povdarjal: ne zadostuje, da ljudstvo dá državi vstavo, ampak mora si tudi zagotoviti svojo samooblastnost; v to se mora v vstavo sprejeti določba, katera dovoljuje ljudstvu izjemoma, ne da bi bilo od vlade sklicano, zbrati se v ljudsko skupščino (državni zbor), v kateri ima pravico glasovati o dveh vprašanjih: 1. ali je suverênu (ljudstvu) všeč, še dalje obdržati obstoječo vladbo (obliko vladanja); 2. ali hoče suverên vlado še pustiti v rokah tistih, ki jo sedaj imajo.

Te so glavne točke verskega kaker tudi pravnega nazi-

ranja Rousseau-ovega. V njem je naturalističen temeljni princip o čisti človečnosti vporabljen na društvo in državo. Povdaranje človeških pravic, enakosti in prostosti, pogin privilegovanih stanov ter njih spojitve s tretjim stanom, od dne do dne rastoča smelost proti vladi, ki je konečno privedla do vmora kraljevega; nadalje radikalna prevstrojba vseh javnih razmer, vpeljava obligatnega naturalizma, ki je dosegla svoj vrhunec v javnem obožanji človeškega uma: vse to se je izvedlo strogo po teoriji genfskega filozofa.

Sploh se pa vse duševno delovanje Voltaire-ovo, kaker tudi teorija Rousseau-ova obrača proti enemu principu, ta je princip avktoritete. Voltaire je avktoriteto in njene nositelje oblatil ter izpostavil splošnemu zaničevanju, Rousseau je početje Voltaire-ovo načelno opravičil in vtemeljil. Vsa avktoriteta se pa dosledno zvoja na Boga, kot početnika človeške narave in najvišega postavodajavca, ter se dejstvuje na strani človekovi v odvisnosti od Boga in tistih, ki zavzemajo mesto Božje. Zatorej se zanikanje avktoritete kaže bistveno v tem, da se človeštvo odteguje Bogu in vsemu vplivanju njegovemu ter se postavi na lastno, neodvisno stališče. To je stališče čiste človečnosti. To stališče zanikuje avktoriteto ter načelno opravičuje revolucijo. Rousseau je je izpeljal do skrajnih posledic in je vporabil na vzgojo, društvo in državo.

Princip božje avktoritete se je zgodovinsko in konkretno najviše pojavil v krščanstvu. Variteljica in nositeljica čistega krščanstva je katoliška cerkev; ona osnovno sloni na avktoritetnem principu, kateri je v rimskem papeštvu in sploh v hierarhiji katoliški najstrože izražen in določen. Katoličanstvo in avktoriteta sta dva pojma, ki se absolutno ne dasta ločiti. To so dobro vedeli in vedó revolucijski junaki. Namerjajoč rušiti obstoječi red, zidan na princip avktoritete, se zaganjajo v katoliško cerkev. In bratje masoni, v katerih loži se dandanes shajajo niti vseh revolucijskih spletk, ne le da oklicujejo čisto človečnost za temeljni stavek framasonstva, ampak ona jim je eno in isto, kar vojska proti cerkvi in posebno rimskemu papežu, vojska do popolnega vničenja: pade danes rimsko papeštvo, tedaj je jutre celi svet framasonski.

Revolucijski klic po neomejeni prostosti i narodovi samooblastnosti je grob avktoritete. In ravno ta je najbolj žalostna dedščina, katero je revolucija zapustila našemu veku. Zmedla je evropskim narodom nazore o pravu, o postavnosti, nazore, ki so v katolicizmu tako strogo, jasno določeni, ker od njih pravega spoznanja je odvisen časni in večni blagor človeštva; vplodila jim je nepostavne težnje ter obudivši ljudsko strast vpijanila jih, da sami več ne vedó, kam telebijo.

Avktoriteta! Ta gineva, ta vmira. In mislim, da največe nevarnosti, ki dandanes preté državi in društvu, najhujša zla, ki nas deloma vže tarejo, deloma pa nam, kaker pošasti žugajo iz bližnje prihodnosti, da vse to izvira največ iz tega, ker smo se spozabili, kako svet, kako neoskrunljiv je princip avktoritete i crkvene i državne, kako nedotakljive so osebe, ki v cerkvi in državi zastopajo princip avktoritete.

Nekako demokratstvo v besedi in govoru je prišlo po revoluciji v modo ne le pri liberalcih in framasonih, ampak žalibog ne redkokrat tudi pri katoličanih, ki ne premislijo, da vsak hib po avktoriteti je atentat na državni in družbinski red in da se takega počenjanja nihče bolj ne veseli, nego — loža!

Dr. Mahnič.

VEČ LUČI!

ALI

NEKOLIKO POGLAVIJ O IDEALIZMU.

Dr. A. Mahnič.

*Dragih nam nekđaj svetinj teptali ne bodemo v blato,
Kar nam novi sedāj, krivi proroki velé!*

Stritar.

XIV. — Kristijanski idealizem v umetnosti.

Najpopolnše pa in najsijajniše so ideje krščanske v čutnem svetu svojo moč pojavile po umetnosti.

Vže večkrat so se leposlovci prepirali, ali se more govoriti o krščanski umetnosti. Eni so tajili, drugi pa trdili. Kar se mene tiče, menim, da se na to vprašanje lahko odgovori: da in ne; le treba je dobro ločiti. Ako hočemo vzeti besedo „umetnost“ v splošnem pomenu, koliker je bistvo in naloga umetnosti v čutni obliki izražati lepoto, potem se krščanska umetnost nikaker ne loči od umetnosti sploh. Ako pa vzamemo ono besedo v ožišem zmislu ter razumemo le bolj vpliv krščanstva na umetnost, tedaj smemo vsekaker govoriti tudi o krščanski umetnosti, ker res je Kristusova vera tako merodajno, tako bistveno vplivala na lepe umetnije, da jih je popolnoma prerodila, ter iz njih tako rekoč vstvarila novo umetnost.

In res, poglejmo!

Kaker sem vže omenil, nam umetnost predstavlja lepoto v čutni obliki. Potemtakem imamo v umetnosti razločiti dva bistvena dela: lepoto in obliko. Lepoto vzamem tu bolj v metafizičnem pomenu. Lepo je ena izmej bistvenih lastnosti reči. Vsaka reč ima to troje: da je resnična, dobra in lepa.

Lepota je torej neločljiva od bistva; ker je pa vsakemu bistvu v božji ideji postavljen vzorec, po katerem je določeno, je tudi lepota reči neločljiva od njene ideje. Zatorej moremo s tega stališča kot nalogo umetnosti določiti: čutno vpodabljanje idej. Čim više in čistejše so ideje od ene strani, od druge pa čim bolj dovršena je oblika, tem popolnša je tudi umetnost.

Nekoliko lepote je sicer v vsakej čutni reči že naravno vpodobljene, ker vsaka je vstvarjena od Boga, ki kot umno bitje ničesar ne tvori, o čemer nima prej določene ideje. Najviša lepota v stvarstvu pa čutno odseva iz človeka; v njem biva razumna duša, ki je bistvena forma telesu; tako se čutno javlja duševnost v svoji raznolični popolnosti. Akoravno nahaja tedaj umetnik več ali manj v vsem čutnem stvarstvu vzorcev, po katerih ima umetniške proizvode obličiti, je vendar oblika človeškega telesa najviši čutni vzorec umetništvu. Zatorej je pa grška umetnost vže zaradi tega gledé oblike dospela v starem svetu do najvišega vrhunca: izbrala si je bila obliko človekovo za vzor umetniškega oblikovanja.

Toda ona prvotna celost je v človeku pokvarjena po izvirnem grehu; niža mesenost se vpira višej duševnosti, in tako zavira popoln odsvit duševnega bistva. Ta madež leži na vsem stvarstvu. Ravno tako je po izvirnem grehu zatemnelo nebo čistega prvotnega spoznanja; ideje, kot jasne zvezde po višem težečega duha, je zakrila megla nevednosti in poltenosti. Nastopil je v človeštvu skepticizem, neverstvo, iz tega se je rodila negotovost in obup, ki je duhu peruti polomil ter onemogočil vzos proti viši idealnosti. Najčistejše se pa ta duševni propad človeštva odsvita iz staro-grške umetnosti, v kateri je sicer oblika dospela do najviše popolnosti, toda ideja zaostala daleč za njo, da komaj še v nji nahajamo zadnje sledove one resnice, ki je v začetku bila razodeta človeštvu.

Še le krščanstvo je umetnosti z nova postavilo temelj in jo povspešilo do najvišje dovršnosti; z njim je umetnosti zažarilo solnce večnih idej, ob enem se je po njem pa tudi razodela človeška narava v svoji prvotni nepopačnosti ter s tem podala tudi umetnosti najpopolnšo obliko.

XV. — Dve sliki v evangeliji sv. Luke.

Staro sporočilo nam pripoveduje, da je bil sv. Luka slikar. In po nekaterih krajih v Italiji kažejo celó podobe, trdé, da jih je sv. Luka slikal.

To sporočilo je sicer malo zanesljivo, vendar pa nikaker brez višega pomena. Staro krščanstvo je gotovo hotelo z njim izraziti mnenje, da je evangelij sv. Luke posebne pomenljivosti za slikarstvo in umetnost sploh.

Slikar je sv. Luka; ne z barvami in čopičem, pač pa z besedo, ki mu jo je navdihnil sv. Duh.

Prvo svojih slik nam je izpostavil v prvem poglavji: predočuje nam Marijo Mater Božjo, pozdravljeno od angelja.

„Milosti polna“ — tako ogovarja angelj devico. S temi besedami izraža, da je Marija popolnoma prosta od vsakega greha, torej tudi od izvirnega; zatoorej nahajajo v njih sveti očetje in cerkveni učeniki posredno izražen nauk o njenem brezmadežnem Spočetju. Tu se nam kaže torej Marija v svitu prvotne pravičnosti, v kateri je bila človeška narava pred grehom. Vže po tej je Marija mej vsemi ljudmi najlepša. Greh je namreč prvemu človeku vzel milost ter ga oropal prvič čeznaravne lepote, drugič zatemnil naravno. In ker prvi greh prehaja na vse ljudi, se nihče ne znajde v prvotni nepopačnosti in lepoti, kaker Ona, ki je milosti polna, brez madeža Spočeta.

V evangeliji sv. Luke nam torej v prvič stopi pred šoči neskalsen vzor človeške popolnosti in lepote, vzor, kaker nega niso pred seboj imeli grški umetniki; saj še izviren-

greh jim je bil zakrit v gosto meglo in njihovi bogovi, ne le da niso bili vzori najviše popolnosti, temveč umetnost grška jih je iz Olimpa na zemljo potegnila ter povčlovečivši jih namislila jim človeške strasti in slabosti.

Toda še više se žari Marijina lepota v podobi evangelistovi.

„Gospod je s teboj“ — tako nadaljuje angelj. Kako pa imamo ta „s teboj“ umeti, podučiti nas tatančniše: „Sveti Duh bo prišel na te, in moč Najvišega te bo obsenčila; zato se bo sveto, katero se bo rodilo iz tebe, imenovalo Sin Božji.“

V teh besedah je izražena dvojna resnica. Ž njimi se oklicuje Marija prvič za nevesto Sv. Duha; kot tretja oseba najsvetejše Trojice je Sv. Duh pravi Bog, nevstvarjena, večna lepota. Temu se je imela Marija zaročiti kot prava nevesta. Razmerje pa, v katero je se Svetim Duhom stopila, zahtevalo je, da se povzdigne do nekake enakosti ž njim, kaker tirja vže naravni zakon, da sta ženin in nevesta koliker mogoče enaka. Ker je pa Marija po naravi svoji bila stvar, je morala milost izravnati razliko mej neskončnim Bogom in končno stvarjo; a ta milost je morala prav zato biti neskončna t. j. Marija kot prava nevesta Sv. Duha je bila v dan svojega zaročenja, ožarjena se s vitom neskončne lepote Božje.

A v evangelistovih besedah najdemo drugič tudi resnico, da Marija je izvoljena za Mater Božjo. Tisti namreč, ki se je iz nje rodil, Jezus Kristus, je bil človek v eni in isti osebi z Bogom, in ker osebnost določuje rojstvo, je tudi Marija prava Mati Božja. Kot taki pa jej pristojna neskončna dostojnost in čast; tedaj jo kot Božjo Porodnico najdemo v svitu neskončnega veličastva in lepote Božje.

Toliko evangelist. Privede nas do najsvetejšega in najskrivnostnišega čina v zgodovini, namreč do onega trenutka, ko se je v naročji Marijinem včlovečila Beseda Božja.

Toda evangelist nam ne predočuje vrhunca Božjega dejanja. Le še to slišimo: „Zgodi se mi po tvoji besedi“ — in zagrinjalo pade. A ravno tu razprostre domišljija tem prostejše svoje peruti ter se vspne z deviškim duhom Marijinim nad zvezde, nad angelje v visoka nebesa, da tu v naročji najsvetejše Trojice ž njo zamaknjena gleda večno Lepoto, ter od nje zavzeta si globoko vtisne podobo Očetove Besede, katero je Marija nekdanj sè svojim duhom objela ter jo iz nebes zemlji podarila v človeški naravi.

V tej Marijini podobi tedaj človeški duh ne le da občuduje najvišo lepoto, s katero more biti konečna stvar od Boga ožarjena, ampak o njej se duh njegov tudi povspne do gledanja Božjega, ki je pravir in neskončno morje večnih idej. „Blagor ti, ker si verovala“, tako jo poveličuje sv. cerkev; sè svojo vero je človeškemu duhu odprla vhod do nevstvarjenega svetišča Božjega obličja. Po njej je zemlji zasijalo solnce najviših idej.

Toda poleg prve podobe najdemo pri sv. Luki še drugo. Beseda se je včlovečila.

Sv. Luka nas v drugem poglavji pelje k jaslicam včlovečene Besede. Boga ni nihče videl, nobeno oko ni zrlo večne lepote. Še le v Jezusu Kristusu nam je pokazala svoje lice in sicer v podobi nam najbolj pristopni, v podobi človeške narave.

V Betlehemskih jaslicah pa se nam ta podoba kaže v najnežniši obliki, ker je oblika novorojenega Deteta. In vendar odseva iz te podobe pri vsej naravni nežnosti in ljubkosti ob enem tudi najviša veličastnost: Dete in Bog v enem, v eni nedeljivi osebi.

V tej sliki je dobila umetnost neskončno dovršen, nedosežen vzor, o katerem se lahko vedno bolj in bolj dovršuje, povzarja, ne da bi mogla kdaj popolnoma pozajeti neskončne polnosti njene vsebine.

Božja človečnost Kristusova odpira umetniku vzlet do najviše, neskončne idealnosti, a od druge strani mu podaje najrealnišo, najbolj človeško podstavo: ker isti Kristus je v eni in isti osebi i pravi Bog ter nositelj najviših idej, i pravi, najpopolniji človek. Najviši idealizem se tu združi z najnaravnišim, najbolj človeškim realizmom.

Božje-nebeško idealstvo in naravno-človeško realstvo se na tej sliki umetniku javlja v dovršnosti njemu večno nedosežni: ker večno nemogoče je s končnim umom dozeti neskončnega Boga, kaker tudi dospeti do popolnosti človeške narave subsistujoče v Božji osebi; in vender javlja se obenem tudi v dovršnosti brez konca posnemljivi: brez konca, ker včlovečen je v nji neskončni Bog, a v posnemljivi, ker je ona neskončnost v končni človeški, torej človeku pristopni in posnemni obliki.

Ista podoba pa daje umetniku tudi peroti, s katerimi se more varno dvigati v neskončne višine zajemat si večnih idej, s katerimi navdihuje umetniške oblike. In ravno to je, kar reši umetniji dostojnost ter ji podeljuje višo resnost. Karkoli namreč umetnikov duh na podlagi Kristusove vere spočne v idealnem obzorji, ni prazen plod domišljije, ampak ima, bodi še tako vzvišeno, realno podstavo. Krščanski umetnik ni torej sanjar ali fantastičen pustolov, niti umetnost krsčanska gola sanjarija, ki ima služiti le v to, da zaziblje človeka v sladke sanje. Ona mu je marveč resna učiteljica, ki mu v čutni obliki predočuje nebeške ideje, resnice. Zatorej pa katoliška cerkev umetnost pri službi božji vpotreblja, da po nji predstavlja ljudstvu verske resnice ter je tako, človeški naravi prilično, po čutnosti vzdiguje do nadčutnega sveta.

Še drug velepomemben znak moramo povdarjati, po katerem se odlikuje slika sv. Luke.

To, kar v umetnosti mika, kar dopada, je izvirnost.

Umetnik mora znati stvarjati nove oblike; kaker je Stvarnik v začetku oživil ilovito telo z nevmrljivim duhom, tako mora tudi on zemeljske oblike, katere posnemlje iz narave, navdihovati, oživljati z nebeškimi idejami. Zato so stari Grki imenovali pesnika ποιητής t. j. stvaritelja. Od pesnika, od umetnika pričakujemo nečesar, kar ni navadno, ampak kar se po dovršnosti odlikuje od naravnih in vsakdanjih življenjskih prikazni. On ne sme povzemati, ampak novo vstvarjati; zarad te stvariteljne izvirnosti ima umetnikova oseba nekaj božjega na sebi, obdaje jo nebeški žar, tako da s češčenjem in strahom zrejo va-nj.

Res sicer, da mora še stati na zemlji, v naravi, toda od druge strani se mora povspenjati v nebeške višine: njegova naloga je zemljo družiti z nebom, realnost z idealnostjo, čas spajati z večnostjo, človeško z božjim. A ravno to je najteže izvršiti. Nekateri umetniki se ločijo preveč od narave, od življenja; hoté previsoko vzleteti izgubé realna tla: iz umetnika dobimo fantasta. Drugi pa obleži na zemlji, mesto umetnika imamo kopista, fotografa. Pravi umetnik mora niži in viši svet spajati v živo nerazdeljivo enoto, čim bolj se mu ta spojitev posreči t. j. čim više so od ene strani ideje, čim naravniša in resničniša od druge strani oblika, tem bolj dovršen je, tem bolj je vreden občudovanja.

A ravno to združenje zemlje z nebom, časa z večnostjo, človeškega z božjim, nahajamo najpopolnše izraženo na sliki sv. Luke, na sliki, ki nam predočuje včlovečenje Boga. Tisti, ki je brezmejen, ki ga ne obsega nebo in zemlja, je ob enem tako majhen, da najde v ozkih jaslicah dovolj prostora; on, ki je večni, nespremenljiv, se v človeški naravi spreminja, raste, šteje z nami ure, tedne in leta; on, ki je vir vse blaženosti, ki vse redi, ohranjuje, glej, potrebuje sam hrane, ki je dobiva iz prs svoje matere; on, početnik vseh bitij,

se rodi kot ctrok iz svoje lastne stvari; nevmrljiv postane vmrljiv, neskončen postane končen, stvarnik — stvar.

Časnost z večnostjo, končnost z neskončnostjo, božanstvo z človeštvom — skrajnosti večno nespojljive, so na ti sliki spojene. Kar se ni nikdar in nikjer zgodilo, da, česar končni um še od daleč slutiti ne more, se je tu vresničilo. A ravno v tej spojitvi obstoji najviša izvirnost, ki se sploh dá misliti. In ker izvirnost podeljuje umetnosti mik in čar, je včlovečenje Sinu Božjega, kaker najviše zgodovinski, tako i najviše poetiški dogodek: v njem se odpira človeštvu vir večno mlade, nevsahljive poezije.

Pač više in nežniše poezije ne nahajamo v človeškem govoru, nego nam veje iz tistih proizvodov, s katerimi proslavlja katoliška cerkev Božje Dete in njegovo deviško Mater, proizvodov torej, katere je krščanski domišljiji vplodila slika našega evangelista.

Kaj je više, a kaj ob enem bolj nežno, naravno, recimo, kaj je bolj poetiško od naslednjih besed, s katerimi cerkev o božiči občuduje rojstvo Božjega Deteta: „V sredi mej dvema živalima je ležal v jaslicah in svetil se v nebesih.“

Ali pa besede, katere stavlja cerkev Mariji v usta: „Čestitajte mi vsi, ki ljubite Gospoda, ker akoravno sem bila majhna, sem dopadla Najvišemu in iz svojega telesa sem rodila Boga in človeka.“

Ali pa :

„O slavna mej devicami,
Vzvišena nad zvezdami,
Ki stvaril te, kot mati ga
Otroka majhnega dojiš.“

Poslušaj slednjič predzadnjo kitico cerkvene himne „Pange lingua“ :

Joče Dete, položeno
V tesne jaslice :

Mati mu deviška veže
 Nežne ude s povojem,
 Ozke pa plenice Božje
 Roke, noge stiskajo.

Vagit infans inter arcta
 Conditus praesepia:
 Membra pannis involuta
 Virgo mater alligat,
 Et Dei manus pedesque
 Stricta cingit fascia.

Ta kitica je najpopolnša ilustracija evangelistove slike, a tudi najviša poetiška tvorba, ki se je kdaj slišala v človeškem govoru.

* *
 *

Stritar — kristijanski idealist?

„Jaz nikoli in nikjer nisem in ne bodem pobijal krščanskih načel; jaz sem im bodem . . . v vsi svoji slabosti in grešnosti, dober kristijan.“

„Vere jaz nikoli nikomur nisem izpodkopaval in je ne bodem.“

„Kar učite vi, duhovniki, na leci in v izpovednici, isto učim jaz, samo z drugo besedo, v svojih spisih.“

„Sama beseda: „Sursum corda!“, katero večkrat rabim . . . bi morala in mogla kazati, da si moj idealizem in krščanstvo nista nasprotna.“

Stritar V. 367 ss.

Da, prav to hoče biti — kristijanski idealist! In ne manjka mej Slovenci takih, kateri Stritarjevimi besedam verjamejo. Jaz pa sem to tajil in še tajim.

Razume se samo ob sebi, da tukaj ne mislim govoriti o Stritarji, gimnazijskem profesorji na Dunaji, katerega še nikdar videl nisem, niti dotakniti se njegovega osebnega prepričanja; mogoče, da je v privatnem življenju resnično veren, pobožen kristijan. Jaz imam tu pred seboj le njegove spise, katere je v lični zbirki

pred kratkim podal slovenskemu občinstvu. In on sam želi, naj ga sodimo po spisih: „Kakšen je moj idealizem, to kažejo moji spisi, po njih naj se sodi!“ — V. 369.

Kristijanski idealist?

Osnovna podlaga kristijanskemu idealizmu so kristijanske ideje, ki se pa v katoliški cerkvi ne ločujejo od verskih resnic, koje imenujemo dogme. Krščanskemu idealistu je torej pred vsem neobhodno potrebna vera. Početnik vere je pa Bog sam po svojem razodenju. In ker je Bog neskončno resničen ter — kaker verniki se svojim župnikom ob nedeljah molijo — ne more ne goljufati ne goljufan biti, za to je krščanska vera nad vse trdna in določena. Sv. Pavel jo kar določuje: „Vera je trdno pričakovanje tistega, kar se upa, dokaz stvari, ki se ne vidijo.“ (Heb. XI. 1.)

Drugače Stritar. Kod išče on veri početka?

„Iz želje vera nam rodi se rada,

Tako je svet zadobil čut najblaži.“ — Samotar. I. 168.

Sploh kaže cela navedena pesen, da Stritar ne smatra vere za nekaj objektivno resničnega, ampak za nekako subjektivno prevaro.

Naravno. Ako se vera porodi iz čuta, mora biti temna, negotova, praznotna, kaker čut, isto, kar pravi Nemeč — „Gefühlsschwärmerei!“

Sicer pa to ni Stritarjeva iznajdba. On predava Slovincem, kar so učili vže drugi pred njim; mej temi n. pr. panteist Schleiermacher, kateremu je vera „eine Bestimmtheit des Gefühls“, nadalje: „das theologische Erkenntniss ist kein objektives, sondern lediglich subjektives“. (Der christliche Glaube I. Bd. § 3.)

In sicer, kaker učé te vrste filozofi, se je verski čut porodil iz sebičnosti, to velja posebno o nevmrljivosti duše. In da je resnično tako, prepričuje nas tudi Stritar v tisti pesni:

O sladka vera polna tolažila:

„Človeška duša je neumrjoča!“

Ljubezen sama tebe je rodila:

Po dragi duši duša žalujoča

Ločitve si ne more misliti . . . itd.

Toda ta ljubezen je priklila iz sebičnosti, ker vera:

Prijazno te tolaži: trpi tu,

Za vse tam gori čaka te plačilo.

Oznanovalci svete vere so duhovni. Oglejmo si vzor katoliškega duhovna pri Stritarji. Naslikal nam ga je v „Gospodu Mirodolskem“. V tega osebi govori Stritar svojemu prijatelju župniku tako-le: „Različne so najine misli in sodbe o mnogih, morebiti prav imenitnih stvareh — kako bi pač drugače bilo? (vsakdo si lahko misli, kake stvari) — vender mej nami ni resnega razpora. Zlagava se v navdušenju za vse, kar je dobro, lepo, blago, zlagava se v ljubezni do človeštva, do naroda . . . Razumela sta se častita moža“.

„Vi, čestiti gospod, ne razgrajate v cerkvi vi ne stašite vedno ubozeza ljudstva z gorečim peklom in črnim gospodarjem njegovim, vi svojim zvestim poslušalcem ne belite glav sè skrivnostnimi verskimi resnicami, katerim niso do dna prišli cerkveni očetje vi svarite jih pred sovražnikom, katerega nosi vsak več ali manj sam v sebi. Vi ne strašite vedno sè šibo božjo; v jasnih podobah jim kažete žalostne nasledke lehkomiselnosti, nezmernosti ki izpodjedajo srečo in blagostanje na kmetih Vas lahko posluša vsak izobražen človek.“ — II. 220.

Iz tega govora se vidi, kako groza malo pojma ima Stritar o krščanstvu in katoliškem duhovništvu. Po njegovem bi duhoven moral biti nekak zdravnik in kmetijski učitelj, ki bi učil, česa je v hiši, česa na polji potreba. Ne vé li Stritar, da prva naloga in najsvetejša dolžnost katoliškemu duhovnu je oznanjati, razlagati „skrivnostne verske resnice,“ ako treba, tudi o „gorečem peklu in črnem gospodarji njegovem“? Ne vé, da je Jezus Kristus apostole poslal po svetu pridigat evangelij ter podučevat narode o vsem, kar so od njega slišali?

Zdaj pa poglejmo nekaj posamnih resnic, da se še bolj prepričamo, kako veren kristijan je Stritar.

Ena najpuglavitiših skrivnostnih resnic katoliške cerkve je, da Sv. Duh izhaja iz Očeta in Sina.

A kako spoštljivo in verno govori Stritar o tej dogmi, nam pričajo naslednje vrste:

„Vera

Prvi rodila razpór, prvo prelilo je kri!

Srba sovražiš, Hrvat! zakaj? — . . .

Duh iz Očeta samó, ne izhaja mu tudi iz Sina —

Kdor „filioque“ taji, biti ne more mi brat! —

Oj slepota! Smejaj bi se človek nespameti taki,

Da bi mu britke solzé ne zadušile smehú!“ — I. 260.

A mi pravimo: Telesni človek ne sprejema, kar je od Duha Božjega, ker mu je neumnost. (I. Kor. 2. 14.)

Dalje nas uči katoliška vera, da vse, kar tu trpimo, nam Bog pošilja iz same ljubezni in sicer, da bi se ali spokorili ali pa, ako pokore ne potrebujemo, da bi po skušnjah še popolniši bili in si po tej poti večje plačilo zagotovili v nebesih. Temu rajskemu ključu naše vere se roga Stritar:

„Tepe ga kdor vtegne,

Zasmehuje, sramoti;

A Slovan se ne obregne,

Vse „za dušo“ potrpi.

Bog strahuje, kogar ljubi,
Kazen daje mu, nadlog;
Rekel skoraj brez strahú bi,

Da prerad imá nas Bog!“ — I. 194.

Kako spoštuje pobjeznost slovenskega naroda!

„Drugi“

Knjigo narave berô, bistrumnosti svoje veseli —

Čelo si križate vi, kader razlega se grom!“

I. 245.

Slovana vse prezira, vse zatira in sovraži; slednjič mu ostaja še nebo. Tu pa Stritar obupno povprašuje:

„Kam naj obrača okó, z nebá naj upa rešenja!“

Čemu še? Saj

„Prosil je z néba dežjà, točo mu pošlje nebo!“ — I. 250.

Pač pa preklinjati zna Stritar nebo. Videč svojega vmirajočega otroka se bogokletno roga Bogu:

„Ti oče? — j a z sem oče, gledati

Ne morem jaz trpečega otroka.“ — I. 163.

Bog torej, o katerem pravi sv. pismo, da je ljubezen (I. Jan. 4. 16.), je Stritarju — nevsmiljen trinog!

Primerjajmo nadalje Stritarjeve nazore s krščauskimi o početku človekovem, o nalogi življenja in o končnem smotru.

Katekizem nas o tem tako-le podučuje: Bog je človeka vstvaril, da bi njega spoznal, mu služil in sam enkrat v nebesa prišel.

Nobene temote, nobene negotovosti ni v krščanstvu gledé početka človekovega. Le Stritar, kristijan, še tava po temi, kajti končuje pesen tako-le z dvomom vprašujoč:

„Čemu li človek se na svet rodi,

Da kakor rosna kaplja v solncu mine?

Kaj pa je treba bilo. kaj svetá,

In mene kaj? n e r e š e n a u g a n k a !“ — I. 112.

Dalje se pogovarja s konjem (!):

„Svet mi uganka je brez rešenja,

Tebi pa tudi, kaj ne, moj konj?

Poln je britkega svét trpljenja.

Vprašam, zakaj? a vprašam zastonj.“ — I. 57.

Človek bi pričakoval, da v takih zadregah pojde Stritar, kot kristijan, pogledat v katekizem — a menda sam vé, da take uganke se zdé kristijanom vender preneumne, zato se pomenkuje o tej uganki sè svojim konjičem!

Ne Bog, ampak:

„Na svet človeka pahne temna roka“ — I. 95.

Tedaj Bog, ki je po katoliško-krščanski veri človeka vstvaril v najviši modrosti, ki sè svojo previdnostjo svet ohranjuje in vlada — ta Bog je Stritarju — „temna roka“!

Poglejmo, kake nazore ima Stritar o človeku in človeškem življenju.

„Nesreča je življenje vsem stvaram,

Nad vse je človek vreden milovanja“ — I. 156.

Življenje torej — po kristijanskem naziranju, najviša častna dobrota — je nesreča!

„Na svet človeka pahne temna roka,

V sovražne mu narave krilo tuje,

Življenje golo mu je last jedina!

Življenje golo — žalostna dobrota!

Neznan, neprošen dar temne veljave.“

Kaj bi pa rekel beraču, prijatelj, ko bi tvoj dar nehvaležno rugaje se imenoval žalostno dobroto?! A Stritar, „kristijan,“ se drzne nasproti neskončnemu Bogu življenje darovano imenovati „žalostno dobroto“, „temne veljave.“ !!

Kar je posamezen človek, to mu je celo človeštvo — žrtva — pero se brani zapisati — božjega trinoštva!

„Prometej je človeštvo prikovano,

Šrce mu kragulj trga, pozno rano

Z neba mirno gledajo bogovi.“

Zatorej pa:

„Kaj pa je tebe treba bilo? Tako bi človek žalosten dejal vsemu človeškemu rodu.“

Konečno celó:

„Da smo rojeni, to nesreča,

To greh, pokora je največa“! — I. str. 81.

Po krščanski veri je Bog sam početnik življenja — torej je Bog provzročitelj „greha“ !!

Kaj čuda potemtakem, ako se Stritar roga krščanskemu nauku, da je človek glava stvarjenja: „O človek, o mož, ti krona stvarjenja, osodi igrača!“

Naravno, da Stritar, človek in „kristijan“, zavida živali njeno osodo, saj

„Žival bolest boli samo sedanja,

A nas prihodnja straši bolečina;

Trenotje kratko mirnega vživanja

Britkost greni nesrečnega spomina.“ — I. 165.

Kako je pa Stritarju prihodnje življenje? Od takih „nevsmiljenih bogov“ bomo li smeli upati večne sreče?

Stritarjevo upanje ne sega v prihodnje življenje, zatorej vzdihuje:

„Predno v večne grem temine,

Kedaj vesel bi bil še rad!“ — I. 132.

Je to krščansko? Pač pričuje sv. Pavel o poganih, da so bili „brez upa“.

Zdaj pa iščimo pri Stritarji krščankih nebes; onega veselja namreč, katero bistveno obstoji v gledanji Boga od obličja do obličja. To gledanje je najviša stopinja duševnega spoznanja. Prvi in neobhodno potreben pogoj spoznanju pa je zavest. Toda čujmo, kako misli „krščanski“ idealist o zavesti:

„Oj leta otročja, leta sreče,
 Edine, ki človeku se prisodi,
 A predno se zavé, izgine mu, —
 Zavest nesreči pot odprè široko!“ — I. 158.

Ako tedaj vže zavest pot odpre nesreči, kaj še le spoznanje? Potemtakem mora biti to, kar imenujemo gledanje Boga, kot najviše spoznanje, tudi najviša, neskončna nesreča. Tako nas Stritarjevo krščanstvo namesto v nebesa privede — v pekel!

Da, ravno nasprotno od našega krščantva je „krščanstvo“ — Stritarjevo!

Konečni smoter naš je popolno združenje z Bogom, najvišo dobroto, v večni ljubezni ž njim, tako da je Bog vse v vsem. Stritarjevo krščanstvo pa neče o Bogu ničesar vedeti ne v tem ne v prihodnem življenji. Božje ime mu služi največ še v to, da izlije na nje svoj srčni žolč in je preklinja. Ne z Bogom, ampak brez Boga v času in večnosti, v večni nasprotnosti, v večnem sovraštvu; ne Bog vse v vsem, ampak iz vsega Bog, vse proč od njega, v večno smrt, v nič — v nirvano!

Drugega pa krščanstvo Stritarjevo ne daje človeku kaker — obup:

„Slovo sem dal na veke upu in željam, saj ž njimi ni miru. Udal sem se osodi“ — II. 166.

Zatorej so pa Stritarjevi največi junaki, najblaži značaji — samomorivci!

Zorin, vzor najblažega človeka, se vmori. In prijatelj — Stritar, ko mu Zorin naznan svoj naklep, svetuje mu, naj se le vmori — le radi vbogega naroda, ki je tako grozno potreben delavcev, pisateljev, naj si, ako mogoče, priznese!

In čujmo, kako govori sin na grobu materinem:

„Ti ne poznaš, o mati, sveta;
 Sovraštvu, laž in strast povsod!
 V trpljenje zemlja je zakleta,
 V gorjé zaklet človeški rod.

Le skozi temna smrti vrata
 Do tebe vodi mene pot;
 Odpusti tórej, mati zlata,
 Če grešno ločim se od tod,
 Sprejmi zgubljenega me sina!“

In vmpri se

„Česar mu svet ni mogel dati,

Tolažbo, mir mu ti daj, mati!“ — I. 81, 82.

Kaka zmedenost v pojmih, kolika protislovja, kako sprevračanje najsvetejših resnic, kako porogljivo zanikanje vsega krščanstva — Stritarjevo krščanstvo!

Da, še celó to mu ne vgaja, do dajejo verni Slovenci pri krstu svojim otrokom imena svetnikov, katere časti sv. rimsko-katoliška cerkev. Zato je Slovincem tudi vže zložil zapisnik raznih čisto slovanskih imen, da krščujejo na-nje svoje otroke. Modruje namreč, da „je dolžnost vsakemu izobraženemu Slovincu dajati svojim otrokom lepa slovenska imena, ker s tem se širi — narodna zavest!“ Tudi se gotovo s tem ne „žalijo svetniki in svetnice v nebesih“ (v katere Stritar tako živo veruje!), kakor tudi ne veruje naš „kristijanski“ idealist, da „žalimo Boga, ako ga pišemo z malo črko.“ (Pripomniti mi je, da je Stritar sam l. 1870 Boga pisal z malo črko; kasneje pa, ko se je jelo dvomiti o njegovem pravoslovju, začel ga je pisati z veliko začetnico, — prav po farizejsko, lehkovernim, kratkovidnim pesek v oči — ker pod velikim B je Stritar najsvetejše ime z najostudnejšimi blasfemijami onečeščeval!)

Kako globoko je sploh v srci njegovem vkoreninjeno spoštovanje do cerkve, njenih sakramentov in služabnikov, a kako vrolo je Stritar tudi umel v mladini gojiti krščanski čut, naj se sodi iz naslednjega mesta, kjer govori o „romanu“:

„Roman! Kako so se nekaj v strahu križale pred tem imenom pobožne stare ženice ljubljanske! Gorje učenčku in tudi učencu, katerega je bila skrbna kmečka mati izročila nepopačenega, nedolžnega z dušč in telesom taki ostropazni neizprosni Radamantinji (!), ako je njeno . . . oko zasledilo pri njem kak „viteški roman“ izgubljen, pogubljen je bil, ako se ni nemudoma pri izpovedi očistil smrtnega greha. „Romane bere!“ to je bila najhujša obsodba, ki je mogla zadeti . . . dečka, poslanega v mesto, da bi se učil „za gospoda“ Ali ne samo pobožne stare ženice . . . bale so se romana kakor živega ognja ali pa „antikrista“; tudi pobožni možje v čestitih (kdo ne vé, kako častitljiv mora biti duhovski stan onemu, ki so mu najsvetejše verske skrivnosti „nespamet“!) dolzih suk njah po šolah (tako govori on, ki je sam profesor!) in izpovednicah (tudi v to skrivnostno svetišče se drzne stopiti!) so svarili mladino sè sveto gorečnostjo pred njim“

Konečno še nekaj iz satirične pripovedi: „Triglavan iz Posavja“. — „Prva in najlepša lastnost Triglavanova je bila velika pobožnost, kakeršne bi zastojn iskali v današnjih popačenih časih . . . Vsako nedeljo, vsak praznik in sópraznik bil je pri sveti maši . . . Tudi v delavnik je smuknil, če je kolikaj mogel, k eni tihi maši.

Očenašev in Češčenamarij je bil svoje žive dni toliko namolil, da je sv. Janezu, kateri bajè take stvari v nebesih v veliko knjigo zapisuje, na Triglavanovi strani vže primanjkovalo prostora. Da je svoje izpovedi vestno opravljal in post po stari šegi ostro držal, to se . . . samo ob sebi umeje. Zapisan je bil v bratovščino sv. škapulirja, mesingastega križa in živega rožnega kranca . . . Vsako leto enkrat . . . napravil se je na božjo pot . . .

Nikoli ni šel mimo znamenja na razpotji, da bi ne bil z glave snel klobuka, pripognil kolena, križa storil, oči kvišku povzdignil ter globoko iz srca zdihnil. Pozdravlja! je . . . vedno še po stari, lepi šegi: Hvaljen bodi Jezus Kristus! Kolikorkrat se je vrezal v prst, spekel, v jezik vgriznil ali ob korenino izpoteknil, nikoli ni pozabil zdihniti: Bog se usmili ubogih duš v vicah!

Visoko je čislal in spoštoval vse, kar je bilo v kaki zvezi z vero ali cerkvijo. Če je zagledal gospoda župnika sto korakov pred sabo, vže je potegnil svojo širokokrajno vého ter držal jo v roki, da so se gospod za njim skrili. Župnikove njive, kuharica, celó kobile, vse se mu je nekaj posebnega zdelo . . .

Sploh, kar se vere dostaje, mislil si je: Bolje je malo več verovati nego premalo.

Vsako jutro je v posebni molitvi hvalil Boga, da je v sveti katoliški cerkvi rojen. Ko je videl Žida na sejmu, mislil si je: Ta je našega zveličarja križal, in plaho se ga je ogibal.

Se veliko lepega bi vedeli povedati o Triglaru; a kaj bi ga na široko hvalili, rajši postavimo sèm lepe besede gospoda župnika, s katerimi so ga v zgled stavili svojim drugim ovčicam, govoreč:

Ko bi bil vsak kristijan,
Kakoršen je Triglavan,
Česar láchko brez biriča
Vladal bi, jaz brez — hudiča.

Veroval je v čarovnice, ni se dal pregovoriti in iz glave si izbiti, da te pošasti delajo točo, krvavo mleko in druge take neprijetne stvari. V bolezni je rajši pošiljal vodo h konjedérki, nego da bi poklical zdravnika. A take malenkosti so mu gospod župnik radi izpregledali.

Kadar se ga je nekoliko nalezal . . . tedaj se je jel bahati . . . Nazadnje jo začel zdravice peti . . . včasí celó fantovske . . . Često so ga videli, ko je pozno po noči kolovratil domóv, in lepo ga je bilo bajè videti, kako ga je zanašalo, zdaj na desno, zdaj na levo“

Recimo tedaj s kratka: Triglavan je bil pobožen, vzgleden kristijan, a pri vsem tem pijanec, tóp, babjeveren! In gospod župnik sam je bil tako omejen, da se ni mogel povzdigniti do idealnišega krščanstva postavlja je Triglavana vernikom v vzgled krščanske popolnosti! Potem pa spoštuj slovenska mladina katoliško vero, njeno pobožnosti in duhovščino!

Stritar — idealist ?

„Idealista imenoval sem se in se imenujem
odločno in ponosno; gâslo moje bilo je vedno:
Sursum corda, srca kvišku! — Str. I. 7.

Jasno tedaj, da Stritarjev „Sursum corda!“ ni tisti, kakor ga poje katoliški duhoven pri sv. maši.

Toda poleg krščanskega idealizma je še drug, rečemo mu lahko — naravni. Človek ima namreč tudi brez milosti, v stanu oslabele narave, vendar še toliko kreposti, da mu je moč duševno više se povspeti, tedaj idealno težiti. Po logičnih zakonih, kateri so razumu vrojeni, zaključuje višo, nadčutno resničnost, ter dospe do spoznanja najvišega, najrealnišega bitja — Boga. Prav tako se tudi volja more po svoji moči dvigniti do poženja nadčutnih dobrot. To troje pa: bivanje nadčutne realnosti, sposobnost v človeku to realnost spoznati, a tudi po njej težiti — omogočuje naravni idealizem. A ravno teh pogojev pogrešamo pri Stritarji.

On taji osobnega Boga, ž njim vsako nadčutno realnost. S tem pa pade seveda vsa objektivnost nadčutnega spoznanja, vse ideje. Po Stritarjevi filozofiji se sploh o realnosti še govoriti ne dá:

„Vse nično!“

Vsa realnost je — negativna (!!), saj le

„Bolečina je resnica“. — I. 96.

A

„Ostalo vse — otročje domišljije.“

T. j. vsa realnost — je nič. — Popoln nihilizem!

Kaj sledi iz tega? Vsak vzlet iz niže čutnosti v viši svet je potem le nekak prazen san, v katerega se pesnik zaziblje. O viših, osvitljajočih ter vnemajočih idejah, katere bi imel umetnik vpodabljati, mi ne govóri. Dante-jeva komedija nima nič višega, nič resnega v sebi, vse otroška igrača, sanjarske domišljije! Pesnik pa je pustolov, ki nima dostojniše naloge, nego le sebe in druge prijetno varati! Zatorej pozdravlja Stritar prepород poezije, ki danes zapušča nadzemske višine ter se bliža bolj in bolj zemlji, resnici!

Pred vsem nam pa Stritarjev naravni idealizem pojasnjuje poezija, ki nosi naslov: „Visoka pesen.“ Gotovo, kakor obeta vže naslov, ako kje drugje, bo pred vsem tukaj Stritar razvil svoje vele-idealistične nazore! Poslušajmo!

„Na orlovih krilih, moj duh! krepkó

Nad zémľjo se dvigni v višave,

Nad gor se dvigni snežene gláve.

.
Le dalje, le više“

Človek zdaj pričakuje, da se bo veliki idealist zamaknil v v kraljestvo večnih idej, da nas popelje pred obličje tistega, ki je izvor najvišjega idealstva. Da, tu vsaj, ako vže ne drugje, tu v visoki pesni, nam bo vsaj en žarek posijal iz nebes!

Motimo se. Do tega se slovenski idealist ne more povspeti; ker

„Vse tiho, vse mirno, vse mrtvo!

Življenja nima nebó;

Le meni srce čuteče bije.

Kakó sem sam!

Nad máno mrzlo solnce sije;

Vse prazno, vse nemo okoli! — “

Zatorej pa — tu prikipi visoka pesen do vrhunca —

„Oj doli, le urno doli,

Nazaj na trudapolno zemljó,

Kjer srca čuteča najde srcé —

Vsprejmi me v naročje, zemlja, otroka —

Tam bivati hočem, tam moj je dom!“ — I. 89. 99.

Tedaj „doli, le urno doli“ — od druge strani pa povsod in brez konca: „Sursum corda!“ Si moramo li misliti večje ironije, večega smešenja vsakega idealizma?!

Zdaj pa nekoliko o drugi glavni točki v idealizmu — o prosti volji. Idealizem namreč na strani človekovi obstoji bistveno v teženji po višem, idealnem, kar je pa brez proste volje nemogoče.

Kdor je le količkaj površno bral Stritarjeva dela, bo lahko našel, da nobene druge resnice tolikrat in tako različno ne taji, kakor to. Koliker strani, toliko vdarecev po prosti volji — očitnih ali skrivnih. In da bi ne bila ta točka v vprašanji o idealizmu tolike važnosti, da bi nadalje tako odločno ne vplivala na pravstvenost, slednjič, da bi ne bilo mej Slovenci toliko trdovratnežev, ki tako očitnih zmot še nečejo pripoznati, da vedno še Stritarjeve, nazore zagovarjajo — hotel bi molčati o njej. Tedaj pa govorimo!

„Kaj je prosta volja človeška!“ — kliče Stritar. Odgovor: „Neznane moči se igrajo z nami. Njim pride človek v oblast, ko stopi v življenje, in sama smrt ga reši te oblasti . . . treba, da se voljno vdà skrivnostni oblasti, kateri vbežati ni mogoče. Kaj pomaga vjetemu tiču, ako se s peroti, z glavico zaganja v trde stene svoje ječe! Krvavé mu peroti, krvavi mu glavica; slednjič oslabi, omaga, ako mu ne pride pred spoznanje, da so mu zastonj vse prizadeve, da se mu je, ako noče poginiti, vdati presilni oblasti.“ — II. 393.

Tak govor je vendar jasen, da mu ni treba komentara.

Kjer ni proste volje, ni tudi za največa zločinstva najmanjše

odgovornosti. To posledico tudi Stritar dobro pozna. Zatorej pa podaje Orestu, ki je vbil svojo mater, te le besede v usta:

„In vender biti moglo ni drugače“. — I. 83.

Na strani 308. I. opeva Nosana, kojega so bili domači zavrgli in ga niso hoteli podpirati, ker ni hotel po njihovi želji biti duhoven. On popusti študije in začne pustolovsko živeti. Mati vmre. Nekdaj pride Nosan na njen grob. O tem pohodu pripoveduje sam, da še mrtvi ne more odpustiti in sovraštva do nje zatreti:

„Nje grob sem obiskal v nočnem časi,
In stal, če se mi v srci kaj oglasi;
Napósled sem se naveličal stati,
Greh, vé m, a jaz ne morem pomagati!“

V „Zorinu“ II. 156. odgovarja „prijatelj“ (Stritar) Zorinu, ki mu je bil v zadnjem pismu naznanil, da se misli vsmrtiti, mej drugim tako-le:

„Poznam tvoje srce, kakor bi je imel na dlani; vedel sem, kaj mora priti prej ali pozneje — zastonj vse svarjenje!“

Gledé samovmora pa mu kar naravnost pravi: „Pojdi in stori, česar ne moreš pustiti.“ (160)

Ne razumu, ne prosti volji, ampak srcu daj se človek voditi — tako uči Stritar. „Sodnik naj bo srce.“

Ne več razum, ampak „srce treba, da nastopi svoje kraljestvo“ v novem idealizmu. Vemo pa, kako nevaren vodnik je srce; ker, kaker je človek v sedanjem stanu, je srce skoraj vedno in vedno sè svojimi nakloni proti razlogom razumovim. Tega se Stritar sam dobro zaveda, saj polaga Zorinu v usta besede: „O srce je nevaren modrijan; izgubljen je, kedor ga posluša.“ — II. 155.

Da bi imel človek vsaj toliko moralne kreposti, srcu, ko ga tira v pogubo, vstavljati se. Toda zastonj! Ker, kaker je Zorin sam skušil:

„Pride trenutek . . . pogubljeni so vsi tvoji naklepi, sklepi, nãmeni; za njimi greš brez volje, skoraj brez zavesti.“

Dalje str. 136:

„Buditi se in vstajati so mi jele — kako bi jim mogel braniti! — pregrešne želje, želje, katere se mi nikdar ne morejo izpolniti.“

Torej tudi v kraljestvu srca je prosta volja strta — vničen idealizem!

A to srce, da bi vsaj vedno blago bilo! Ker, ako ti je blago srce, pravi Stritar, potem „sreča bode tvoja“. Toda koj potem se svojih besed ske-a ter obupaje vzdihne: „O da bi bilo zares vedno tako, da bi samo blago srce že srečnega delalo človeka! A kaže nam življenje, da človek z najblažjim srcem more biti, in je tudi tolikokrat tako nesrečen!“ Kaj pa še le, ako mu je dala narava neblago srce? Potem ni več rešitve — nesreča neizogibna.

Toda slednjič Stritar — v svojem pesimizmu vedno in povsod dosleden — obupa nad srcem človeškim sploh, bodi še tako blage:

„Srce, srce človeško, če si še tako mehko, še tako blago, kako si na zadnje vender le samopridno!“ — II. 124.

Tako je tedaj slednjič pokopan še idealizem „blagega srca.“ Stritar sam mu napravi na grob naslednji napis: Oj ti nesrečni, ti nepoboljšljivi idealizem, ti bolni otrok, neozdraven, ker se braniš zdravila!“ T. j. idealizem Stritarjev je po besedi Stritarjevi sami tajeje vsakega idealizma!

In vender kliče Stritar slovenski mladini: „Sursum corda!“ kažoč jej podobo svojega najvzornišega, najblažega junaka — „idealista“ Zorina, katerega je prečuteče srce gnalo k samovmoru:

„V vzgled nam bodi njegovo srce!“

T. j. slovenski mladeniči, odpovejte se vsemu razumu, vrzite se v naročje sanjarskemu čutu ter drvite za Zorinom v — nirvano!

Sicer svari Stritar na konci: „ne posnemajmo zmot njegovega prečutečega srca.“

A to je po vsem onem, kar je rekel, le pesek v oči! Kako se bomo zdržali zmot prečutečega srca, ako nimamo proste volje? To je nekako tako, kaker bi hotel reči: Ne skočite v ogenj mladeniči, pa vender skočite — le pazite, da se ne opalite!

Kaj pa je še le, ako prenesemo Stritarjev „idealizem“ na npravstvenost človeških dejanj? Zdi se mi nekako odveč, o tem kaj spregovoriti; vsakdo, ki ni slep, lahko sprvidi, da taki nazori so smrt vsakej nravi.

Ničesar človek ne čini brez kakega nagibka. Kake nagibke podaje Stritar delovanju človeškemu? Bo li človeka nagibala težnja po sreči? Toda Stritarju je vže

„ . . . po sreči hrepeniti greh,

Ki zanj se človek pokoriti mora.“

Ga bo nagibala ljubezen? Tudi ta ne, ker na mesto osobnega, vsevednega, ljubečega Boga postavlja slepo, nepremagljivo osodo. In tako ne ostane drugega, kaker strah pred preganjajočimi naravnimi silami, ki človeka gonijo k vsemu, kar počne.

Bomo govorili v tem „idealizmu“ o čednosti? Prvi pogoj čednosti je prosta, iz človeške volje izvirajoča odločitev za dobro. Toda ravno to prostost Stritar popolnoma zatire. Sicer je pa v „idealizmu“, ki taji osobnega Boga, vže razloček mej dobrim in slabim, ki je temeljni pogoj vsemu npravstvenemu in krepostnemu teženju, največa nezmisel.

Sploh nam je Stritar temeljne pojme o npravstvenosti popolnoma zmedel in tako sprevrgel, da mladenič, ki se je navzel njegove modrosti, izgubi popolnoma sposobnost za vsakeršno npravstveno razsodbo in delovanje.

Le dve mesti postavim sémkaj:

„Greh, vem, a jaz ne morem pomagati.“

Ne vé li Stritar, da gréha ni, kjer ne stoji dejanje v človekovi moči?

Morivec govori pred porotniki tako-le :

„In zdaj sem tu. Prav nisem storil, vem ;

Moriti se ne sme

Vendàr kesám se ne! — Pri kraji sem. —

Možje porotni, vas ne prosim nič ;

Sodite! Sodba vaša bode : „Kriv!“

A vas, sodniki, prosim milosti :

Ko boste kazen mi prisójali,

Če moči, sodba vaša bodi : „Smrt!“ — II. 316.

Kako to : prav nisem storil, moriti ne smem? Morem sploh še govoriti o „pravem“ in „nepravem“ v človeških dejanjih, o tem, kar se „sme“ ali „ne sme“, ako človek ni prost, ampak ga k vsemu neizogibno. priganja neizprosljiva osodina sila? Potem je vse „prav“, vse se „sme“, ker je vse naravno!

„Kesam se ne“ — in vender bi se moral kesati, ako ni „prav“ storil?

„Vas ne prosim nič!“ — kaka oholost in zaničevanje postavne oblasti!

Sodba bodi : „Kriv“ — in vender bi morala biti : „Nedolžen!“ , ker kriv je le, kdor je za slabo dejanje odgovoren, a odgovornosti ni, kjer ni prostosti!

„Prosim milosti“ — ta milost (!) bodi smrt, ki je mej vsemi kaznimi najhujša! Tedaj milost obstoji v najhujši kazni!

Potemtakem se znajdejo vsi sodniki človeški v zmoti, vsa tako zvana kaznivna pravica je največa — krivica!

Ne bi vedel, kaj se tu bolj odlikuje : činičen stud do življenja, ali sarkastično zasmehovanje sodnijske oblasti; vsekako pa najdemo v teh malih verzih čudno zmes npravstvenih protislovij, gol etičen nihilizem!

(Dalje)

Katoliški liberalizem.

„In ločil je svetlobo od teme.“
I Mojz. 1. 4.

VI.

Glavni grehi katoliških liberalcev.

Narisali smo v glavnih potezah bistvo katoliškega liberalizma.

Ko bi tedaj hotel liberalen katolik, tako jasno opominan od rimskega papeža, katerega vendar pripoznava z nami za glavarja Kristusove cerkve in za učitelja resnice, ko bi tedaj hotel stvar enkrat resno premisliti, bi morda ne bilo težko, iz zadnjič navedenih stavkov rimske Stolice sestaviti si izpraševanje vesti.

Pri tem bi prišli najprej na vrsto tako zvani opustni grehi. In prav ti grehi so, do katerih spoznanja se dandanes tako težko pride; ker ne le da se na prvi pogled ne pokažejo kot pravi grehi, ampak celó kot lepe, pred vsem krščanske čednosti, katere, kaker se zdi, izvirajo iz najpopolnše, najblaže vseh čednosti, iz ljubezni.

Poglejmo le.

Posebne lastnosti, s katerimi se ponašajo liberalni katoliki, so: prizanesljivost, miroljubnost, krotkost, odjenljivost, strpljivost, molčečnost, pomilovanje, zmernost itd.

Niso li res te lastnosti naravne hčerice tiste ljubezni, katera, kaker jo opisuje sv. Pavel, je potrpljiva, dobrotljiva, se ne gototi, vse pokriva, vse prenaša? ¹⁾

Da, človek bi res liberalnim katolikom enemu za drugim kar nebesa odprl, na zemlji pa postavil jim kip na oltar, ker njim je rečeno: Blagor krotkim, blagor vsmiljenim, blagor mirovitim, ker oni se bodo sinovi Božji imenovali. ²⁾

Da pa še bolje spoznamo ljubeznjivost liberalnega katolika, pogledjmo malo, kako se vede v javnem življenji.

¹⁾ I. Kor. 13.

²⁾ Mat. V.

Stopimo najprvo v poslaniško zbornico. Nič ga tu bolj ne bôde, kaker da se je zbornica razdvojila v desnico in levico. Kolikô neprijetnih ur, koliko dušnih bolečin mu to prizadeva! Kaj pa še le, ko kdo sproži kako kočljivo vprašanje: boj se vname, pušice letajo s desne na levo, z leve na desno, smeh, vriš, krohot, ranjenci se vmikajo, padajo. In naš junak? Tam v sredi sedi zmeden, potrt, kaker s kropom oblit. Poklanja se na desno, na levo, toda v obličje pogledati se ne upa nikomur. Pride čas glasovanja. A vže je pobral kopita iz zbornice, obšla ga je slabost — iz viših, le njemu znanih „razlogov“, zdržuje se glasovanja!

Spet ga srečava. Vrednik je listu, seveda, vsaj kaker on meni — konservativnemu. Sama miloba ga je tudi tukaj; mirno gleda ter ne črhne najmanjše žal besedice, tudi če mu liberalci navalijo kamenja pred same duri, da ne more več iz hiše. Bojé se kaliti ljubi mir ali koga razžaliti, molči raji o vsem, kar bi znalo kakerkoli spraviti v nasprotje le dva človeka; zatorej najraji govori o mrtvih, o brezčutnih, brezbarvnih rečeh; ako se loti kdaj razpravljati viša vprašanja, ostane pri zračni teoriji ter se skrbno ogiblje vsake vporabnosti takih vprašanj na sedanost in življenje.

Ga hočeš videti v politiki? Ta mu je „nevtralnô“ polje, češ, cerkev, vera, Kristus sam in njegovo krščanstvo nimajo v politiki, v javnih zadevah ničesar opraviti. „Bodimo zmerni!“ to povsod priporoča. In ker ne dá evangeliju in njegovim nazorom v javnost, se njegova politika odlikuje po breznačelnosti; duhovna lenobnost zadušuje vso delavnost, pomišljavost in zamudnost, ki nikdar ne privedeti do odločnega, samosvestnega delovanja, označujeti njegovo politiko.

Pri osnavljanji društev in zadrug izvrstno ume spajati najnasprotniše elemente, postavlja povsod smotre, ki zanimajo in vgajajo zastopnikom najskrajniših nazorov. Take smotre najraji stika iz slovstva, iz znanstva, iz narodnega gospodarstva in drugih enacih nasproti veri, kaker se zdi, nevtralnih strok. Sloga, edinost, to je gaslo, to je zastava, pod katero vse zbira, vse brati in poljublja.

Sploh, da ponovimo, kar smo vže rekli: katoliški liberallec hoče biti povsod in vselej apostelj ljubezni, miru in sprave.

Zdi se, da on še le je po osemnajstih stoletjih prodrl v duh tistih besed, katere je zapisal apostelj: Bog je ljubezen.¹⁾

Toda žalibog, da ravno tisti apostelj mej vsemi najodločniše obsoja oznanjevalce ljubezni in sprave, katoliške liberalce namreč, pišoč črno na belem, da v Jezusu Kristusu se nam je razodela resnica,²⁾ in da je pred vsem potrebno nam v to resnico verovati.³⁾ In tako se vse čednosti katoliškega liberalizma spremené v ravno toliko napak, recimo glavnih grehov, ki ne bodo nikdar odpuščeni.

In kaki grehi so to!

Bog je ljubezen, res. A še prej ko ljubezen, je Bog resnica, in sicer ne morda kaker suknja katoliškega liberalca, ki se dá prekrojiti ali razkrojiti, privihati ali zavihati, kaker velewa vsakdanja moda. Ne, Bog je resnica, resnica ena, večna, nespremenljiva — punctum! In sicer resnica, ki zavzema vsega človeka od znotraj in od zvenaj, zasebnega in v javnosti, ki zavzema vse človeško, javlja se v slovstvu, v umetnosti, v politiki, v gospodarstvu, dasi je to tudi narodno!

Dalje resnica, ki nima ostati skrita v kakem kotu, ampak se ima svetu oznanjati in sicer očitno, sè streh.

A žalibog, da ta resnica je, kaker nje početnik Jezus Kristus, vedno imela in ima nasprotnikov, ki, ne le da se ji ne podvržejo, ampak jo očitno tajé, ji nasprotujejo, pobijajo. I tem nevarniši so sovražniki resnice, čim bolj znajo svoji laži dati lepo, zapeljivo lice, oni so dereči volkovi v ovéjih kožah. Taki volkovi so dandanes liberalci.

Dolžnost njih napade na resnico odbijati in jih zavračati imajo seveda pred vsem duhovni v cerkvi, na prižnici. In zunaj cerkve? Morda nobeden? Tako da v zbornici, v politiki, v slovstvu, v javnem življenji bi resnica ne imela nikogar, ki bi jo branil? da bi smel tu vsak v obličje ji pljuvati?

In pa še celó dandanes, ko konštitucionalni parlamentarizem sega z bogoskrunsko roko po konkordatih, po svetem

1) I. Jan. 4. 16. — 2) Jan. I. 17. — 3) Jan. III. 18 ss.

zakonu, po vzgoji katoliških otrok; ko javna gledišča smešijo svete skrivnosti; slovstvo zatajuje, izpodkopa na tisoč raznih načinov vero, okužuje narodom нрав?

Celó dandanes, pravim, ko ljudstvo na tiskano besedo časnikov in knjig kar prisega, ko se brezpogojno klanja javnemu mnenju, ko mladina slovstvene proizvode kar požira . . . ?

Pri tem vsem tedaj bi se imelo zvenaj cerkve — molčati, kaker učite vi, katoličani v liberalni suknji?

Kdo pa ima doižnost katoliško resnico zvenaj cerkve braniti? Kdo drug, ako ne katoličan sam? Katoličan — poslanec, katoličan — pisatelj, katoličan — politik, katoličan — vrednik!

Odgovorite, o molčeči, o potrpljivi, o spravljivi katoliški liberalci!

Kaj pomaga pridigati mir, slogo, edinost v imenu narodnosti, mej tem ko nam narod pred očmi versko, нравstveno in gmotno hira in gineva? Kdo bo enkrat pred sodnjim stolom odgovarjal za tisoče nedolžnih duš, katere je zadavil sovražnik, mej tem ko ste vi molčali in mirno spali?

Zdaj pa reci kdo, da zgore navedene čednosti naših katoliških liberalcev niso resnično grehi, veliki grehi?

A da bi vsaj ljubezni resnično služili, katero toliko priporočajo. Toda izmej vseh drugih čednosti žalijo najhujše ravno ljubezen, ker s tem, da prizanašajo nasprotnikom, izdajajo lastne ljudi dušnemu, večnemu poginu, zanemarjaje dolžnost, o kateri pravi sv. Frančišek Salezij: „Krščanske ljubezni delo je na pomoč klicati, ako se nehaja volk mej čredo, bodisi kjerkoli.“

VII.

**Dalje o glavnih grehih katoliških liberalcev.
Polu-racijonalizem. Rosmini-jev ontologizem.**

Ne pa, da bi katoliški liberalci ostali pri samem molčanji; oni hoté tudi govoriti. Težnje katoliškega liberalizma

so se v našem veku pojavile ne le negativno, v miroviti prizanesljivosti, ampak tudi pozitivno. Naravno; pri samem molčanji in negaciji se ne more dolgo ostati, človeški duh zahteva vedno nekaj pozitivnega, in tej naravni potrebi moral je zadostiti tudi katoliški liberalizem, ako se je hotel vzdržati in na zvenaj opravičiti. V to nam je stvaril cele filozofično-verske zisteme; iz njega se je na Nemšken porodil semi-racijonalizem, na Laškem ontologizem, katerega najznamenitiši zastopnik je Rosmini.

Da razumemo, kako močno vgajati ti dve zistemi težnjam katoliškega liberalizma, moramo vedno pred očmi imeti njegove namere, ki obstojé bistveno v tem, da spaja resnico z lažjo, da druží Boga s hudičem.

Resnica se nam je razodela v krščanstvu; to pa je po svojem bistvu pozitivna, nadnaravna vera. Kot tako sloni neposredno na principu božje avktoritete, ter zahteva od človeka, da se mu brezpogojno podvrže; ta pokorščina se pa od človekove strani dejstvuje po veri. Vera je bila vselej in je prvi, temeljni zakon pravega krščanstva.

Krščanski veri bistveno nasprotuje umarstvo ali racijonalizem, ki nasproti božji avkoriteti povdarja edino človeški razum, ne hoté družih resnic pripoznati, nego li tiste, ki se izvajajo iz razuma in se dajo čisto umstveno vtemeljiti.

Semi-racijonalizem hoče, kaker beseda sama pojasnjuje, ostati nekako v sredi mej krščanstvom in racijonalizmom, namerjajoč dati vsakemu svoje, rešiti oba.

Poglejmo. Semi-racijonalizem sicer priznava pozitivnost in — vsaj z besedo — čeznaravnost krščanstva, ne taji božjega početka katoliške cerkve; tudi ne taji samo na sebi vere in njenih skrivnosti. Zarad tega povdarja odločno svoj krščanski značaj. Toda, ako si njegove nauke natančniše ogledamo, kmalu vidimo, da se skadi vse krščantvo in prav za prav ne ostane od njega nič več. Vse skrivnosti so semi-racijonalistom le relativno take, vera sama tudi le relativno in začasno potrebna. Kaker namreč trdé, ni Jezus Kristus ničesar učil, kar ni vsaj v jedru zapopadeno v človeškem razumu; on ni hotel nego po grehu oslabelemu razumu na pomoč priti razodevši mu pozitivno, česar ni mogel več sam ob sebi doseči. Toda ako razum razodete resnice premotruje,

se zna počasi zgoditi, da jih bo vse razumel in si jih razlagal iz lastnih principov; to velja celó o najviših skrivnostih naše vere. Z napredujočim razvijanjem človeškega razuma prehaja potemtakem vera v znanost; in zna še priti čas, da se slednjič umstveno dokažejo in razumejo vse skrivnosti; tedaj pa preneha vera in na mesto njeno stopi — vednost. In res, semi-racijonalistični teozofi na Nemšken so se vže ponašali, da so prišli do dna skrivnosti najsvetejše Trojice in družim verskim dogmam.

Iz tega je razvidno, da semi-racijonalizem prestopi z verskega stališča na čisto naravno; krščanstvo izgubi tako ves skrivnosten značaj, vso čeznaravnost. Na mesto božje avktoritete v katoliški cerkvi stopi razum sè svojo znanostjo: kaj in kako se ima o vsakem času verovati, ima določevati znanost.

Semi-racijonalizem pride dosledno do racijonalizma. Res sicer, da so semi-racijonalisti odločno povdarjali svoje krščanstvo, da, smatrati se hočejo pod imenom starih katolikov za edino pravo katoliško cerkev; toda ko jih je Rim od sebe pahnil, se družijo z janzenisti in protestanti, češ, tukaj si bodo rešili crkven, ortodoksen značaj. Toda, da je to nemogoče, podučiti bi jih pač morala zgodovina protestantizma samega, kateri se je naravno razvil v racijonalizem; k temu pelje neizogibno odpad od božje avktoritete v katoliški cerkvi, k temu privede tudi nje.

Pač pa so sorodnost semi-racijonalizma z racijonalizmom in liberalizmom koj iz početka sprevideli sovražniki katoliške cerkve na Nemškem; ti so proti-rimsko gibanje nemških učenjakov semi-racijonalistov z Döllingerjem na čelu nad vse odobraval in povspeševali na vse mogoče načine.

Tako je semi-racijonalizem najsjajniše pokazal puhlost ali nezmisel katoliško-liberalnega Proteja.

Enako spojitev večno nezdružnih nasprotij je namerjal Rosmini-jev ontologizem, isto tako priljubljen in povspeševan od liberalcev v Italiji, kaker semi-racijonalizem v Nemčiji.

Bistvo ter konečno teženje racijonalizma meri na to, da odtegne človeški razum božji avktoriteti, ki se na zemlji javlja po nezmotni besedi katoliške cerkve, naj se vže to doseže po katerikoli poti. Rosmini, akoprav, kaker se zdi,

ne sè slabim namenom, jo je res vkrenil na drugo, od Nemcev različno pot. Trdil je, da človek vže v naravnem stanu gleda sè svojim razumom neskončno bitje Božje ter si iz tega določuje svoje pojme in ideje. Tako je zamenjal naravni stan in spoznanje s čeznaravnim; kaker nas namreč vera uči, bomo še le po čeznaravni milosti Kristusovi v nebesih dospeli do neposrednega gledanja božjega bistva, katero bo samo na sebi predmet in princip vsega našega spoznanja.

Ako pa vže zdaj neposredno gledamo Boga in iz njega vse spoznavamo, čemu nam ima biti potem katoliška cerkev? Ni li potemtakem njena naloga, privedi nas ter zediniti z Bogom, vže sama na sebi rešena? Ni li tedaj cerkev sama brezpotrebna? Seveda teh vprašanj si verni Rosmini najbrže nikdar ni postavljaj, niti iz svoje zisteme izvajaj posledic, katerih bi se bil pred vsemi on sam najbolj prestrašil — pač pa so jih izvajali liberalci ter znali z rosminijanizmom zvabiti na svojo stran kratkovidne katolike ali vsaj narediti jih svojim nameram neškodljive.

Za te kratkovidneže, namreč liberalne katolike, je bil Rosmini kar Mesija, poslan iz samih nebes; krščansko zveneče puhlice, govorjenje o Besedi, o sakramentih, in, ako vže ne drugo, vsaj versko življenje in osebne čednosti Rosminijeve: vse to je dajalo občutljivi vesti katoliških liberalcev dovolj poročstva za krščanski značaj Rosminijeve filozofije, mej tem ko so ob enem tudi njih liberalcem prijazne težnje v Rosminiji našle filozofične vtemeljitve in opravičbe.

Edini seveda, ki so si o tem okoristili, so bili pravi, skrajni liberalci, nasprotniki krščantva in papeštva. Ti namreč dobro vedó, da glavna točka v boji mej liberalizmom in krščanstvom, od katere je konečno vse odvisno, je prav za prav božja avtoriteta katoliške cerkve, oziroma rimskega papeža. Kaker brž se na katerikoli način človeštvo tej avtoriteti odtegne, stoji vže na stališči racijonalizma in liberalizma. In en tak način je iznašla Rosminijeva filozofija; ker ona zatajivši bistveno razliko mej naravnim in nadnaravnim, spravlja človeka v neposredno dotiko z Bogom ter naredi potemtakem katoliško cerkev, njene dogme, milost, popolnoma brezpotrebno.

Rosmini diši močno po Hegelu in njegovem panteističnem idealizmu; in kaker Hegel, povspešuje tudi on državno absolutnost; posebno pa najdejo pri njem, nič manj kaker pri nemški panteistu, absolutno-nacijonalne težnje popolno opravičbo. Ako so namreč vse naše ideje, sploh vse spoznanje in duševno teženje neposreden včinek božjega bistva, naravno potem, da se v človeku javlja ne toliko njegovo, ampak božje mišljenje, teženje: tu imamo nekak začetek vesoljnega logičnega pojma Hegelovega. Ako se tedaj velike množice v narodu polasti ideja in želja po zedinjenji, ima to absolutno opravičbo; vse pozivanje na tako zvano zgodovinsko pravo, na vlastinsko pravico, na princip legitimnosti itd. izgubi potem popolnoma vso veljavo in moč.

Tukaj je tičal zajec v Rosminijevi filozofiji. Kratkovidni katoliki v liberalni suknji so urno vdarili: za njim ne zapazivši, kako so poganjaje ga sè zajcem vred zašli v nasprotni tabor — liberalcem na limanice. Govoril je Pij IX, opominal je „syllabus“, jasno in odločno — vse zastonj! Kaj pa da! Kdo bo učil onega, v kogar čeljustih javlja božje bitje svoje nazore, svojo voljo! Živela zedinjena Italija! tako je klicala revolucija. Živela! odmevalo se je od strani katolikov poliberaljenih od Giobertija in Rosminija — in možje iz lože so se v pest smejali. Sploh sta ontologizem Rosminijev in nacijonalno zedinjenje v Italiji najože sklenjena, kaker sta rosminijanstvo in iridentizem zvenaj Italije skoraj da eno in isto.

Tako so liberalni katoliki bratom masonom pripomogli do tega, česar bi ne bili brez njih nikdar dosegli.

Zdaj seveda — po toči — katoliški kratkovidneži odpirajo oči. *Mea culpa, mea maxima culpa!*

Skoraj bi rekel, da se je na Slovenskem nekaj enakega godilo — seveda v manjši meri; ker do Rosminijev, Giobertijev se nismo še povspeli, tudi naše narodno zedinjenje bi se ne dalo primerjati z italijanskim.

Vender je nekaj — si licet parva componere magnis. Kaker se je tam porodila „la giovine Italia“, tako imamo tudi pri nas vže okol dvajset let mlado Slovenijo, in kar je še več — Mladoslovence. Nekdo se je enkrat šalil, da bi se znal mej njimi najti celó kak — tripičen brat. Ti

Mladostenci tedaj so se lotili po Sloveniji, kaker je danes sploh po svetu moda mladih, sejati liberalizem, zdaj očitno, zdaj skrito, kaker je bolje kazalo.

Toda, kar sem hotel reči, zgotovila se je tudi pri nas nekaka zveza mej liberalci in kratkovidnimi katoličani. Porodilo se je dete, ki je močno podobno katoliško-liberalnemu Proteju.

Kako je bilo to mogoče? Liberalci, kaker sploh otroci te luči, zviti in prekanjeni nad vse, so svoje liberalstvo odeli z narodno suktnjo in se v nji šopirili; in res, bil je nekdanj čas na Slovenskem, ko jim je vse ploskalo, vse jih občudovalo, vse se jim klanjalo, njihove liste kaker evangelij bralo: vsa ta čast se jim je skazovala od pravih, vernih katolikov, kakeršni so Slovenci v ogromni večini vedno bili in so — ker liberalcev je bilo mej njimi vedno le peščica — od vernih katolikov tedaj so bili češčeni.

Take katolike, naj bodo še tako verni in goreči, bi Pij IX. imenoval — liberalne.

VIII.

Pet resnic iz katoliško-liberalnega katekizma.

Doslej smo v obče narisali temeljne nazore liberalnih katolikov in na splošno označili njihove težnje. Toda, kaker se povsod iz temeljnih stavkov izvajajo nadaljne posledice in se vpotrebljajo na življenje in njegove razne strani, tako razumejo tudi liberalni katoliki iz svojih fundamentalnih dōgem nasledovati ter jih na razne načine praktično vporabljeni; navzlic svej nedoslednosti so si vendar od druge strani povsod strogo dosledni. Navedimo tu nekoliko takih teoretično-praktičnih stavkov, kateri našim liberalnim bratom posebno vgajajo, da jih ne nehajo o nobeni priložnosti povdarjati in priporočati.

1. „Ločiti moramo mej privatnim in javnim človekom“. Vse drugači namreč, menijo, se človek lahko vede v zasebnem življenji nego v javnem. Dajo mu dve vesti: privatno in javno. Kot zasebnik mora prav po veri katoliško-krščansko živeti, dolžan je moliti sam in z družino, postiti se, kaker

zapoveda sv. cerkev, prejemati sv. sakramente. A v javnosti izgubi krščanska postava vsa moč. Tu lahko glasuje za poslanca, ki nad vse črti ravno tisto vero, katera mu je kot katoličanu najsvetejša; v javni zbornici sme udrihati po konkordatu, po jezuitih, češ, saj se godi javno; v državni uniformi ne velja več apostolska vera, katero je zjutraj doma molil, Božje zapovedi izgubijo zavezanost, kaker brž je stopil čez prag vradnijske pisarne.

2. „Vera nima ničesar opraviti s politiko.“ Vsak bodi sicer veren kristijan, živi, kaker Bog zapoveduje: spoštuj očeta in mater, ne kradi, ne goljufaj itd. Kaker brž pa stopimo na politično polje, vse to nič ne velja, ker tu so drugi, „viši“ oziri, drugi interesi. Navzlic četrti zapovedi je izjemoma dovoljen vpor proti postavni oblasti; akoravno je greh sosedu vkrasti en goldinar, sme se vender brez greha postavnega vladarja pregnati s prestola; tudi papeža, recimo cerkev, oropati države ni prepovedano; ker v politiki sploh ne velja več božje pravo, ali vsaj ga ne smemo vzeti tako strogo; tu je marveč merodajen princip „dovršenih dogodkov“ t. j. princip fizične sile. Nič nenavadnega ni, da najdemo na mizi takega liberalnega katolika molitvene knjige, življenje svetnikov s čudeži, a ob enem romane, leposlovne liste, kjer se smešé ravno tisti svetniki, tajé čudeži; zvest podanik je svojemu cesarju, in vender podpira sè svojim denarjem liste radikalne, framasonske! Da celó v nedeljo po pridigi bo prav goreče molil za — sv. Očeta, a isto nedeljo še po popoldanski službi Božji se ne bo pomišljal pokazati se na vasi v rokah z liberalnim listom, ki istega sv. Očeta psuje kot „izvrg“ človestva; nič ne dé, da je bil list prepovedan od cerkvene oblasti, češ, blasfemija v vodnem članku političnega lista — ni blasfemija!

3. „Tudi sè slovstvom nima vera ničesar.“ Liberalni listi vseh strok: „Neue Freie Presse,“ „Gartenlaube,“ nadalje Dunajski in Ljubljanski „Zvon“; pisatelji: Turgenjev, Stritar itd. itd. najdejo dovolj prostora in mirnega bivališča v knjižnici istega „katolika,“ kateremu vera ni nikaker deveta briga: saj se zdržuje o petkih mesnih jedi, ob nedeljah in praznikih hodi k sv. maši, vsaj enkrat na leto, namreč o velikonočnem času, prejema sv. sakramente itd. In vender

je tako. Še celó rajnkega „Slovana“ naročnik je bil in goreč častivec, prisegal je na vsako njegovo besedo; istega „Slovana“ častivec, sem rekel, ki se je predrznil blatiti vedno devišstvo Matere Božje; akoravno je kot katolik vže morda tisočkrat sè vso pobožnostjo klical: sv. devic Devica, za nas Boga prosi! in tudi 25. marcija prav pazljivo poslušal in se celó prekrižal, ko se je bral evangelij, da Marija bo spočela od Sv. Duha!

4. „Mi ne tajimo papežu njegove oblasti niti mu kratimo njegovih pravic. Toda ta oblast je duhovna, ne posvetna. Naj tedaj oznanja sv. evangelij, naj uči: ko bo govoril „ex cathedra,“ smo gotovo mi prvi, ki se mu brezpogojno podvržemo. Toda v politiki, v socijalnih zadevah, v narodnostnem vprašanji itd. hočemo biti neodvisni, papež se v to nikar ne vtikaj, kar bi znalo mu le škoditi. Saj vender uči vsaka dogmatika, da je nezmotljivost papeževa omejena na vprašanja o „veri i nravi“. Dalje širiti delokrog papeške oblasti bilo bi isto, kar iz novega veka siliti nazaj v nesrečni srednji vek, ko so si papeži vsvajali tudi posvetno oblast nad kralji in narodi. Tega nas Bog varuj! Sicer pa tudi papeži sami spevidevajo, da to več ne gre; govore o politiki in o drugih vprašanjih, ki ne spadajo strogo v vero ali нрав, nikar več ne žugajo z izobčenjem, z interdiktom itd., ni slišati več grozovitega: anathema sit — ampak le bolj krotko podučujejo, svetujejo po okrožnicah in listih. Tako tudi gledé katoliškega liberalizma — Kdo je vstani dokazati, da ga je papež „ex cathedra“ zavrgel?“

Tako modrujejo liberalni katoliki. Vsekako, če so res pravi, pokorni sinovi rimskega papeža, je čudno vže to, kako da se predrznejo svojemu očetu določevati meje njegove oblasti in delavnosti. Sicer naj bi premislili: ako Sv. Duh, kaker sami priznavajo, razsvitljuje in nagiblje papeža, da v verskih in nrafskih zadevah vedno govori resnico „ex cathedra“, ga li morda Sv. Duh popolnoma zapusti, ko stopi s katedre? Ne ostane tudi še potem pravi namestnik Kristusov? pravi učenik katoličanom? isto kar oče v družini? Potemtakem bi ne imeli otroci očeta ali matere vbogati nego le tedaj, ko jim poostri svoje povelje z žuganjem, da jih bacne popolnoma iz hiše, da jih izključi od dedščine? Lepa dru-

žina taka! Kje bi ostalo potem še kaj prostora za tisto prelepo družinsko čednost, kateri pravimo „otročka ljubezen?“ Čujte no, kako o tem sodi naš oče sam, rimski papež: *Silenzio praeterire non possumus eorum audaciam, qui sanam non sustinentes doctrinam contendunt illis Apostolicae Sedis iudiciis et decretis, quorum obiectum ad bonum generale Ecclesiae eiusdemque iura ac disciplinam spectare declaratur, dummodo fidei morumque dogmata non attingat, posse assensum et obedientiam detrectari absque peccato, et absque ulla catholicae professionis iactura*“.¹⁾ Kar bi kratko po domače rekli: Dolžni smo pod smrtnim grehom verno sprejemati in poslušati, karkoli in v katerikoli obliki nam papež govori.

In ako nočemo vže rimskega papeža slušati, ko nas podučuje o političnih, socijalnih itd. rečeh, koga bomo li poslušali, koga sledili? Same sebe? Toda smo morda mi bolj nezmotljivi, kaker oni, kateremu je Kristus v Petru naročil, naj pase njegove ovce, mej katerimi smo tudi mi, mej katerimi so in hočejo ostati tudi liberalni katoliki? Bomo poslušali javno mnenje? Kdo je pa dandanes vstvarja in vodi? Liberalno časništvo, ki je večinoma v rokah židov in framasonov; tem tedaj se prodaje katolik, ki neče verno sprejemati okrožnic in pisem rimskega papeža! In pri teh zakletih sovražnikih Kristusove vere upa najti više politiške in socijalne modrosti nego pri rimski Stolici, na katero je Kristus sezidal svoje kraljestvo? Ali je morda politiške nezmotljivosti in modrosti iskati v večini glasov po naših državnih in deželnih zbornicah, bolj kaker pri tistem papeštvu, ki je od Boga visoko postavljeno nad vse narode, ki hrani v sebi po nepretrgani tradiciji svetovno skušnjo osemnajst stoletij? Modrejši kot to papeštvo bodi jezičen demagog, ki dandanes tolikokrat določuje javno mnenje, ki se od drugega ne dá voditi, nego od strasti in slavohlepnosti?! Slabo ste si izvolili, bratje liberalni!

In o vašem laži-katolicizmu kaj pravi rimski papež? Res, da ni še izrekel nad njim: *anathema sit* — vender

¹⁾ Pij IX. „*Quanta cura*“

obsodil ga je o raznih priložnostih, z besedo in pismom, imenujoč ga „najpogubnišo kugo“, rekši, da „sloni na principih, ki so čez vse škodljivi“, spričujoč, da „je bil vže večkrat zavržen od apostolske Stolice.“ Ni še to zadosti? Kdo pa hvali, kdo povišuje katoliški liberalizem? Liberalci in framasoni, kateri povsod ploskajo podjetjem, ki izhajajo od liberalnih katolikov, povsod se ž njimi zavezujejo, njih korake povspešujejo. Liberalni katoliki, ako imate le še kaj katoliške zavesti in čustva, postavljeni ste mej papeža in ložo, izvolite: aut — aut!

5. „Sploh bi cerkvi svetovali, da se sprijazni z modernim napredkom in njegovimi idejami.“ Ali, kaker je bajé liberalnim katolikom iz srca govoril Falloux: „Tudi cerkev bi morala imeti svoje leto 1789“. Tega mnenja je bil nek-daj tudi rajnki Dupanloup, ki je l. 1845, gotove še ves prevzet od „slave velikega naroda,“ tako-le pisal: „Mi odobrujemo in zahtevamo principe in svoboščine od 1789“. „Vstava cerkvena naj se prevstroji v zmislu novega konstitucionalizma — učé dalje naši znanci — da se omeji papeževa samooblastnost ter se pripusti tudi vernikom več vpliva na vpravljanje cerkvenih zadev. Posebno bi ne smela cerkev prezirati narodnostnih teženj. Čas je, da popusti staro latinščino, katere narod ne razume, ter vvede v Božjo službo živeče jezike.“

Liberalni katoliki tedaj ne vedó, da je Jezus Kristus sam enkrat za vselej dal vstavo svoji cerkvi in da nimajo narodi niti demokrati besede v tej reči, ampak le dolžnost cerkvi se podvreči, kakeršna je. Ta bi bila pač lepa, da bi v kraljestvu Božjem parlament vladal, ali da bi se po ljudskih taborih z večino glasov določevalo, kaj se ima verovati, v kakem jeziku maša brati!

Kar se pa tiče modernih principov in napredka, cerkev pač ne potrebuje svetov, ona hodi svojo pot, odkazano ji od Sinu Božjega. Kdor noče ž nje, ga pusti; a zgodovina kaže, da odpad od cerkve pelje neizogibno v barbarstvo. Čudimo se le, kako se morejo sploh še najti mej katoličani taki slepci, da si več obetajo od puhlih fraz 1789, nego od žive in oživljajoče besede katoliške!

In pa celó narodnostni ideji pripisovati rešivno moč,

vstajenje, prerojenje narodov in sicer — narodnostni ideji v nasprotji s cerkvijo, s škofi in papežem, kaker se dandanes navadno povdarja! Kateri narod je bolj naroden, kaker francoski? Tudi on je v svojem narodnem ponosu vključoval cerkvi in papežu. In vendar kaj so mu koristile tako zvane svoboščine od l. 1682, katere je tako zagrizeno branil proti Rimu? Ravno narodna pijanost ga je oslepila ter zmešala, da je sramotno padel ter bil ponižan pred vsem svetom, ponižan ravno za tistega časa, ko je vesoljna cerkev rimskega papeža ovenčala z dogmo nezmotnosti, kateri je Francija vedno protivila. Ne narodnost tedaj, vkoliker je dobra in v naravi vtemljena, ampak narodnost v nasprotji s cerkvijo, z Rimom, recimo katoliški liberalizem, ki vse dobro in naravno okužuje — pestis perniciosissima — ta je Francijo pogubila.

No, da bi se narodnost podredila in vpokorila vseobsežni, neskončno viši ideji katoliški, kdo bi se pa pomišljal priznati jej, kar ji gre. Toda liberalni katoliki se do čisto katoliškega naziranja ne morejo povspeti, ampak vedno raji pritegujejo sè svojimi polu-brati — liberalci.

Da bi se vendar liberalni katoliki enkrat za vselej zapomnili, kar jim je Pij IX. zasolil s tem, da je zavrgel nauk tistih, ki menijo, da „se rimski papež mora in mora sprijazniti in pogoditi z napredkom, z liberalizmom in z moderno civilizacijo. — Syllabus LXXX.

PISMA O VZGOJI.

VII.

24. oktobra 188..

— *Verstvo Kantovo. Njegovi dokazi za nevtrljivost duše, za bivanje Boga. Kantova cerkev. Puhlost Kantovega verstva. Vera je gola domišljavost, le za neumno ljudstvo, ne pa za omikance. Čista človečnost.* —

Živimo v Kantovi dobi. Pred vsem pa se njegovim nazorom pokorí naše srednje in više šolstvo. Da Te še bolj seznanim z duhom, ki veje po naših šolah, dovoli, da ta, pot spregovorim nekaj o verstvu Kantovem.

Zdi se na prvi pogled, da nimamo nikaker pravice Kanta imenovati brezverca.

Ne, tudi on ima svoje verstvo. Veruje v nesmrtnost duše, in jo tudi dokazuje. Čujmo! Kaker on meni, mora npravstven zakon voditi človeka k največjemu dobremu, ki je osebna svetost t. j. popolno soglasje volje sè zakonom; a popolne svetosti ne moremo nikdar doseči, torej moramo večno težiti za njo: a težiti ne moremo večno, ako večno ne živimo; torej duša mora večno živeti, mora nesmrtna biti.

Tudi v Boga veruje.

Človek, pravi Kant, ne sme samo po oni svetosti težiti, ampak mora po npravstvenem zakonu tudi bližati se blaženosti in sreči. Npravstven red tirja večo blaženost tam, kjer je večo npravstvena poštenost in narobe. A skušnja uči, da tu na zemlji npravstveno življenje ne rodi vedno sreče, da, redno se ravno nasprotno godi. Torej praktičen razum tirja bivanje nekega bitja, ki vsaj po smrti poravna ono razglasje, bitja, ki se imenuje Bog.

Po tej poti nas privede Kant do verstva in Boga. Trdi tudi, da je dobro in koristno, ako se ljudje podučujejo, da se imajo npravstveni, iz razuma izvirajoči zakoni izvrševati, kaker bi bili božji.

Da, celó cerkev zahteva Kant. Vedel je namreč, in brez dvojbe tudi sam na sebi skusil, kako slaba pač je človeška narava in kako malo in celó nič ne zda klic in tirjatev kategoričnega vevnika nasproti pokvarjenemu mesenemu nagnenju. Spoznal je tedaj potrebo, da vzame vevnik na-se neko konkretno obliko, in se npravstveni zakoni javljajo, kaker bi bili nekaj pozitivnega, češ, tako jih ljudje laže izvršujejo; tako se najbolje pripravlja pot čisti npravstvenosti. Društvo pa, ki ima oblast in pravico dajati nam pozitivne zakone, je cerkev, kateri je na čelu sam Bog, govoreč

človeškim srcem. Vsaki narod tedaj imej svoje pozitivno verstvo in cerkev. Po tej poti, misli Kant, pride človeški rod v najkrajšem času do čiste npravstvenosti.

In vender je Kantovo verstvo najčistejše — brezverstvo!

Kantu ima namreč verstvo le relativno vrednost; ono mu je le začasno, sredstvo ali recimo boljše, nekako zlo, za zdaj potrebno, neizogibno človeštvu v dosego zadnjega smotra, katerega pa stavlja Kant v človeka samega. Po Kantovem nauku namreč obstoji najvišje dobro človekovo v soglasji volje sè zakonom razuma in iz tega soglasja izvirajoči blaženosti. Torej človek, ne Bog, je sam sebi zadnji smoter, sam sebi svoja blaženost, svoja nebesa. Vse drugo verstvo, cerkev in celó sam Bog, so le sredstva, katera človeku le pomagajo, da more konečno sam v sebi najti neskončno srečo. Kantov Bog je le nekakov policist, katerega postavlja praktičen razum, da priteka pomagat kategoričnemu velevniku, ki sam iz sebe radi mnogih nasprotnikov ne more vzročiti v človeku soglasja mej razumom in voljo in ga tako privedi do blaženosti. Kader Bog izvrši svojo nalogo, privedši človeka do blaženosti, tedaj vže more odlaziti, saj je človek sam sebi namen in sam v sebi nahaja najpopolnjšo srečo.

Ker more torej le Bog konečno privedi človeka do označene svetosti in blaženosti, meni Kant, da je vmestno, ako npravstvene zakone in dolžnosti našega razuma kot božje spoznavamo. Tako spoznavanje je po njegovem nauku verstvo, religija: «das moralische Gesetz (führt) durch den Begriff des höchsten Gutes zur Religion d. i. zur Erkenntnis aller Pflichten als göttliche Gebote». Ali z drugimi besedami: npravstveni zakoni v resnici izvirajo iz razuma. A ker pomaga Bog človeku doseči najvišje dobro (pa ne v Bogu), tedaj pristojna, ali recimo, spodobi se, da se človek nekako hvaležnega skaže Bogu imenujoč zakone svoje — božje; tako pripisuje Bogu neki naslov, katerega pa v resnici ne zasluđuje, imenujé ga zakonodajca, ne da bi bil zakonodajec. Človek torej govorec o zakonih razuma kot božjih vara sam sebe: verstvo je potemtakem le prevara, domišljavost. Vender meni Kant, da je dobro, ako se s to pošastjo verstva straše ljudstva, in se Bog postavlja za čuvaja, ki nevbogljivim s peklom in večnimi kaznimi grozi, kaker pretimo trmastim otrokom sè strahovi, ako ne vbogajo.

Verstvo torej velja za ljudstva, le dokler so še v otroški dobi, dokler so neolikana in neizobražena. Moža strahovi ne plašijo, ker vé, da so prazni; isto tako i verstvo ne bega več prosvitljene dobe, saj jo razvoj uči, da je verstvo le domišljavost, praznosta, da so zakoni, katere verstvo božje imenuje, človeški, čisto človeški. Radi tega zameta v resnici razsvitljeni mož verstvo, cerkev in Boga kot nepotrebne, zastarele naprave in se vrača k pravi, od vseh božjih in verskih elementov očiščeni človečnosti, in smatra za največe verstvo, ako ne pripoznava nikakega izmej

bivajočih verstev, kaker se tudi ponaša Schiller, toliko slavljeni učitelj mladine:

«Welche Religion ich bekenne? — Keine von allen,
Die du mir nennst. — Und warum keine? — Aus Religion.»

Pravi Kantovec tedaj mora zametati vsa verstva, a brez dvojbe najbolj katoliško, ker nobeno drugo nima tako jasnih znakov nadnaravnosti, ki radi tega mej vsemi verstvi najbolj nasprotuje Kantovemu naturalizmu. Tedaj pa le ne čudi se, ako Kant zasmehuje naše javne molitve, obiskovanje crkvâ, božja pota, sprevide crkvene in druge svete obrede, kaker bi bili «eine blosse Ziererei, ein frommes Spielwerk.» Kar mi imenujemo činovanje milosti, je njemu «eine Art Wahnsinn» — kdor veruje, da prejema božja navdihnenja, veroizpovedanja, izvrševanje crkvenih postav so mu gole vraže, prava smrt razuma: «abergläubisch», «der wahre Tod der Vernunft.»

Verstvo, vkoliker moremo pri Kantu o njem govoriti, obsega samo praktično vporabne zakone; verske resnice in skrivnosti se morajo izbrisati iz verstva. Verstvo nam sicer predočuje zakone razumovne kot zakone božje; a ravno to «kot božje» dela verstvo nepopolno ali boljše — napačno; tedaj sami oni imajo čisto verstvo, ki božji živelj ali Boga pahnejo iz zakonov; popolno dovršeno verstvo mora biti brez Boga; z drugimi besedami: verstvo Kantovo je poveličevanje čiste človečnosti, osamosvojene, neodvisne od Boga.

Da stavlja Kant resnično bistvo pravega verstva v čisto človečnost, je najboljše razvidno iz tega, kako si razlaga krščansko skrivnost o včlovečenji Sinu Božjega. Ideja človečnosti mu je Sin božji. Ta se je včlovečil ali prišel je na svet t. j. ideja o človečnosti ne biva samo v Bogu, ampak tudi v našem razumu. Jezus Kristus pa, katerega kristijani molijo kot Boga, je zgolj ideja človečnosti, le poosebljena. Potemtakem kristijani časté poosebljenost, torej ne resničnega Boga-človeka, zgodovinskega Jezusa Kristusa! Vender misli ta filozof, da je dobro, ako se poosebljena ideja oznanjuje ljudstvu pod obliko zgodovinskega Kristusa, ker se tako po najkrajši poti razširja verstvo, katero človeka vodi do čiste npravstvenosti. Po Jezusu Kristusu t. j. po poosebljeni ideji človečnosti pride človek do spoznanja iste ideje, ki je vže v njegovem razumu. Človek, v začetku verujoč, da je Jezus Kristus resnično zgodovinska oseba, včlovečeni Božji Sin, spolnjuje radi njega postavo, katero mu vera nalaga. Po tej poti prihaja do spoznanja postave. A zdaj je treba spoznati, da je ona postava prav za prav postava razuma človeškega, Jezus Kristus pa razum sam ali boljše ideja človečnosti, katero je vže od začetka v sebi imel, a jo doslej napačno smatral za pravega, resničnega Boga. Do tega spoznanja pa nas ima privedi čista človeška znanost in v prvi vrsti brez dvojbe sedanja bogotajska nemška znanost, kateri začetnik je Kant. Ta znanost prežene nekdam verstveno mračnost;

tedaj pa ne bo več pripogibal človek kolen poosebljenemu Kristusu Bogu, ampak neskončno zadovoljen sam sè sabo bode ponavljal: «Sem, kar sem!»

Zdrav ostani!

VIII.

2. decembra 188..

= *Javne šole so dandanes odprte učencem in učiteljem brez verskega razločka. Verstvo pregnano iz srednjih šol. Verska zavest je skoro popolnoma zamrla v dijakih. Svoboda znanosti in poduka. Skepticizem v našem šolstvu. Dokazovanje verskih resnic se ne prime dijakov, ki bolehajo za skepticizmom. Verski indiferentizem. Učitelji sami ga močno povspešujejo. Čista človečnost. Prosto-zidarstvo. =*

Čaka me naloga: dokazati, da tudi na naših srednjih šolah vladajo načela Kantova.

Začnimo pri verstvu. Temu je Kant, kaker sem pokazal, spodmaknil vso realno podlago ter je smatral za golo domišljavo. I to mesto zavzema verstvo tudi v našem šolstvu. Ni nam treba mnogo iztikati, odprimo šolski zakonik. Mej drugim se določuje tam i ta-le temeljena postava: Javne šole in zavodi so vsem državljanom odprti brez verskega razločka. Isto tako velja gledé javnih učiteljev: Do učiteljskih stolic v javnih šolah more priti z enako pravico vsak državljan. Te besede jasno pričajo, da so javne naše šole brezverske. Kajti v isti šoli morejo sedeti katoliški, razkolniški, protestantski, kalvinski, židovski in mahomedanski otroci, in podučevati je more vsak učitelj, kateremu veleva zakon molčati o vsem, karkoli bi se tikalo verstva, ker bi se sicer žalila tega ali onega dijaka vest. Ker pa nič globejše ne sega v verstvo kaker Bog, tedaj smemo našo šolo z isto pravico imenovati brezbožno, kaker jo brezversko imenujemo. Bog, Jezus Kristus in vse, kar uči katoliška cerkev, je iz nje pregnano. Vplivanje, katero je poprej pristojalo cerkvi na gimnaziji, odstranil je zakon vstanovljen 21. marca l. 1868.

Koliko ran nam je od tistega časa zadala brezverska postava! Vero, v prvi vrsti našo najsvetejšo, nadnaravno, so začeli belo gledati. Ure določene veronauku so se tako skrčile, da se bolj ne morejo; izpahnilo so veronauk iz zrelostne skušnje, kar družega ne pomeni kaker da se je mladina tekom gimnazije vže toliko izobrazila in osamosvojila, da more zavreči vero. Tako se smatra vera kot manjše važnosti od fizike in matematike, ki se obe z največo strogostjo tirjati od učencev. Opustila se je sv. maša,

h kateri so nekdanji učitelji dijake vsak dan spremljali, opustila se molitev pred šolo in po šoli; iz učilnic so odpravili podobo križanega Jezusa in svetnikov, da se ne žali židovsko oko. Izpuščajo se po nižih šolah iz beril svete povesti in zgodbe svetnikov; a mesto teh se sprejemajo prizori iz narave, posebno iz življenja živali, prav v zmislu Kantovem; češ; otroci naj se ne učé od Boga in svetnikov, ampak od živali! Novodobni učitelj govori o veri, če tudi ne vedno posmehljivo, vendar mnogokrat pusto in mrzlo, kaker o tujem predmetu. kar mora gotovo ohladiti mladino za vero. A tem gorkejšé poveljujejo in lahkomišeljno priporočajo v berilo racijonalistične pisatelje, ki vero spodkopujejo. Kaker si mi Ti sam tožil, a sem tudi jaz ne redkokrat skusil, se zna v naših šolah pripetiti, da profesor-racijonalist in od njegovega duha napojeni dijaki jamejo po strani gledati učenca, ki bi se drznil odkrito govoriti o Bogu, o Jezusu Kristusu; da, javni čut gospodov srednješolcev je vže žaljen, ako se kaj omeni, kar se le od daleč nekako odnaša na vero ali katoliško cerkev! Smatrajo takega dijaka za nekako srednje-veško mračno pošast, ki ni vredna, da sope zrak sedanjega stoletja. Ves ta protiverski duh veje iz Kantove filozofije, ki dvoji o vsem, kar mi verujemo, ali pa stavlja vse mej bajke in domišljije, tako da je človeškemu razumu nedostojno sploh kaj takega preišljevati.

Poglejmo zdaj znanstveno stran v naših šolah. Odprimo zakonik tudi tu, da se ne bodo komu zdele naše trditve pretirane. Tu se prvi in temeljni šolski zakon določuje tako-le: «Znanost in nje poduk sta svobodna» — «Die Wissenschaft und ihre Lehre ist frei.» Ta svoboda znanosti je brezdvomno neodvisnost njena od vsakega pozitivnega verstva, a v prvi vrsti gotovo od katoliške cerkve, koje apostelj imenuje steber in temelj resnice. (I. Tim. 3. 15.) Ta absolutna neodvisnost znanstva rodi različnost mnenj in zistem. Kaker priča zgodovina vseh časov, je ravno ona kriva, da ljudje ne zaupajo in ne verujejo nikaki avktoriteti, ampak vže naprej dvojijo o vsem s trdnim namenom le to kot pravo priznati, kar se njim samim bode pozdevalo.

Evo ti tedaj načelo absolutne dvojbe, katero je Kant filozofično vtemeljil in osvetljeval. Položivši, kaker smo videli, oblike spoznanja v človeka samega, zmajal je objektivnost reči; drugi za njim so jo popolnoma tajili. Kantove filozofije temeljna podlaga je skepticizem; skepticizem žije in klije tudi v naših srednjih in višjih šolah.

Govorim tukaj o stvari, ki je vsem znana, koje zanikati nima nihče poguma. Ni je v našem šolstvu svetejše dogme, kaker o absolutnem dvomu. Dobro se še domišljam, kako slovesno in priporočljivo se je slavil skepticizem za naših dni: češ, dvomiti se mora o vsem, nič ni za človeka dostojniše kaker dvom; dokazati se neki mora vse. Te in jednake fraze čujó se tolikokrat, da preidejo dijakom v meso in krv.

In kak sad obrodé taki nauki? Kar se mene tiče — pri drugih, menim, se ne godi veliko boljše — čuvšemu take fraze, se mi je obudila misel, da morajo katoliki vendar neumni biti, ker imajo in verujejo v toliko dôgem in skrivnosti, ker smatrajo za resnico, česar ne morejo dokazati! Nehoté se mi je pojavil Hus kot najbolj vreden človeškega imena, ker je crkvenemu zboru dejal: «Rad prekličem svoje nauke, ako mi dokažete, da so napačni.»

Kaj pa še le, ako se učitelj spozabi mej, ki so mu določene po postavi ter očitno pove, kar v srci skrivno misli? Ako ga veseli učencem izbijati one «verske predsodke» trdeč, da je negotovo, kdo ima prav, katolik, protestant ali mahomedan, da ni mogoče spoznati resnice, da nimamo o ničemer trdnega prepričanja, ampak le mnenje ¹⁾: ali ne morajo tedaj dijaki izgubiti vsega spoštovanja do resnice? Ko so se vže nasrkali tega skeptičnega strupa, pridi učitelj veronauka, predavaj o bivanji Boga, navajaj dokazov o nesmrtnosti duše, trudi se, dokazuj, izvajaj npravstvena načela: kako se mu bo rogal mladi skeptik ter smejal se njegovim trditvam! Rogal se mu bode, če tudi ne v obraz, ker se boji kazni, vendar pa skrivaj in sicer čim bolj skrivaj, tem pogubniše, ker skriti bolezní ni leka. Kaj pomagajo dokazi, kjer absolutni dvom vže naprej vso moč dokazovanja izpodrezuje?

Verjemi, dragi prijatelj, te in druge enake fraze, ki se mnogokrat tako nepremišljeno izrekajo, razdevajo kaker smrten strup mlade duhove, a pred vsem jih odtujajo katoliški veri ter peljó v herezijo. Taki nazori mladino kmalu tako prevstvaré, da jame zametati vsako vero: obvlada jo indiferentizem.

To pa se zgodi tem gotovejše, ako učitelj kot racijonalist one može v zgodovini proslavlja, ki so svoje ime ovekovečili bojujoč se proti katoliški cerkvi, in če vže nič boljšega ne vé, proslavlja velik napredek, do katerega se je neki človeštvo povspelo po reformaciji, a nasprotno se o vsaki priliki zadira v barbarstvo srednje-veško, ko ni še na nebu sijala velika luč Kantove filozofije, ampak je še školastikov mračna četa, nevredna človeškega imena, veri razum pokorila!

Sicer se pa Kantovo brezverstvo in čista človečnost kar očitno mladini priporoča! Niti ni treba izmišljati si slučajev, saj se nam jasno kažejo. Vzemi le berilo (Lesebuch), ki se rabi na viši gimnaziji! (Deutsches Lesebuch von Dr. Alois Egger II. Theil 1. Band.) Tu nahajamo premišljeno zbranih kosov, po katerih se imajo krščanski mladeniči preroditi v čiste ljudi «nichts als Menschen», in sicer «denkende Menschen»! Da le eden ali drug vzgled navedem, beri le na str. 434. omenjenega berila pesem, katero je

1) Vse le besede, katere se resnično slišajo po šolah. — Pis.

pel Schiller Rousseau-u, znanemu filozofu (!) «čiste narave.» Ondi se na konci glasi :

Sokrates gieng unter durch Sophisten,
Rousseau leidet, Rousseau fällt durch Christen —

Rousseau, der aus Christen — Menschen wirbt. —

Torej dobro si zapomnimo, da kristijani niso še pravi ljudje ; kdor hoče to biti, mora iti v šolo Rousseau-ovo t. j. odpasti mora od Kristusove vere, katerega najbolj zagrizen sovražnik je Rousseau!

Obrni list. Str. 435. podaja se nam odlomek «Aus den Briefen zur Beförderung der Humanität». Tukaj se pogovorjata dva prijatelja, «Er» in «Ich», o zboljšani človeškega društva; govor suče se posebno o mnogem zlu, ki izvira iz razlike narodnosti, verstev in stanov ; vsemu temu zlu se mora najti leka ; torej treba je, da se ljudje v tako društvo zberó, kjer se ne nahaja nobena onih razlik : po tej poti bodo neki vsi ljudje enaki, vsi bodo «b l o s s e Menschen», in ne več «s o l c h e Menschen.» Tudi imenuje isti «Er» tako društvo, katerega je, kaker trdi, sam član, in pravi, da to društvo ima poleg drugih tudi opisani vzvišen namen.

Tako tu. Res je sicer, da je ime istega skrivnega društva zamolčano, a odlomek bere se v šoli in učitelj vže po svojem poklici tolmači, kar se v šoli bere ;*pové torej dijakom, da omenjeno društvo se imenuje «prosto-zidarsko», «Freimaurerei» ; tudi ne opusti slave peti plemenitim nakanam tega društva ¹⁾ katero je katoliška cerkev v prvem početku obsodila in je še vedno obsoja. Nazivi, znaki in obredi, ki so v navadi v tem društvu, ne veljajo sicer mnogo — tako je nekdanj svojim učencem o tej priložnosti govoril učitelj -- vender ideje, ki je oživljajo in gibajo, so neki plemenite in vzvišene. Seveda te so ideje golega naturalizma in človečnosti, ideje protikrščanske ! Žalibog, da si mladeniči preradi zapomnijo toliko proslavljanje ; kasneje, ko se srednjih šol oprosté ter pridejo na vseučilišče in se jim morda ponudi prilika, ne bodo gotovo dolgo pomišljali, ali imajo vstopiti v tako društvo : storé to z največim veseljem. Glej, kam zapeljujejo našo mladino knjige javno potrjene za šolsko rabo, kam jo tirajo učitelji od države nam postavljeni !

Da boš pa še bolje spoznal, s kakimi stvarmi se pita naša mladina in kako globoko se je vže zajel v naše gimnazije Kantov sok, sklenil sem govoriti o klasičnem slovstvu, posebno nemškem, ki se predava na naših srednjih šolah.

Zdrav ostani !

Dr. Mahnič.

1) To se je nekje resnično s posebnim navdušenjem vže storilo. — *Pis.*

Česki glasovi o vzgoji.

Mnogi kar strpeti ne morejo, da zahteva cerkev nadzorstvo v šoli. Ta nestrpnost in nevolja izvira ali iz sovraštva do cerkve ali pa iz nekega nesporazumljenja, ker mislijo, da cerkev, tirjajočo nadzorstvo v šoli, vodi le sebičnost in človeška vladehlepnost. Vender ni tako.

Jezus Kristus je prinesel resnico na svet in svojim učencem zapovedal, da jo vsem stvarjem oznanjajo, torej tudi otrokom. Učiti tedaj otroke krščanske resnice ni v prvi vrsti nekaka predpravica, ampak dolžnost duhovnov, katero morajo izvrševati, in kateri, da bi tudi hoteli, se ne smejo odtegniti.

Kdor pa ima dolžnost, mora imeti tudi pravico vpotrebljati sredstva, brez katerih mu ni mogoče dolžnosti spolnovati. Tako tudi duhoven. Če mu je od Boga zapovedano učiti deco in odstranjevati, kar bi jo vtegnilo veri odtujiti, se mu ne sme odrekati oblasti, da krščanski nauk v šoli uči in nadzoruje, da se drugi predmeti ne predavajo v protikrščanskem zmislu.

Potemtakem je duhovniško nadzorstvo v šoli v prvi vrsti dolžnost in v drugi vrsti še le, ako vže hočemo tako govoriti — predpravica, vsled katere se vzgojevatelj mora pokoriti duhovniškemu nadzorstvu.

Ali je pa morebiti sramotno, da se vzgojevatelj vklanja duhovstvu?

Da nasprotniki tem lože sprô učiteljstvo z duhovščino in odtegujejo šolo njenemu vplivanju, skušajo njene tirjatve v šolstvu pretirovati. Razglašajo, kaker bi hotela cerkev vse vničiti, kar je moderna šola vstvarila in bi celó predmete določevala, kateri in kako se morajo predavati. Tu je laž primešana resnici. Cerkev tirjajoč nadzorstvo v šoli in želeč, naj se učni načrt prevstroji, noče nikaker vsega odpraviti, kar je novejši napredek šoli priboril. In da ima ta šola marsikaj boljšega od stare, priznavajo tudi najveljavniši crkveni dostojanstveniki. Tu noče cerkev predmetov določevati, ampak le zahteva, da se razni šolski predmeti ne predavajo v kvar verskemu čustvu otrok. Le v toliki meri tirja, da se vzgojevatelj njenemu nadzorstvu pokori.

Sicer pa te oblasti nima cerkev sama iz sebe, ampak od svojega vstanovitelja Jezusa Kristusa. Vzgojevatelj torej v teh točkah pokoreč se cerkvi, se ne klanja človeku, ampak Bogu. To storiti je dolžan; Bog je svoji cerkvi podvrigel vse kristijane: kralja in berača, učenega in neuka, torej tudi učitelja. Kar je tedaj najsvetejša dolžnost, to naj bi bilo sramotno, naj bi bilo poniževavno — slušati cerkev, učiteljico celega človeštva!?

Se vé, kdor nima vere v Kristusa in njegovo vstanovo,

cerkev, sovraži in mora sovražiti vsako nadzorstvo duhovniško in dosledno po sebi misliti in trditi, da le podla človeška sebičnost in vladehlepnost naganja cerkev, ko zahteva sonadzorstvo v šoli.

A še je mož, in posebno veseli smo, da se tudi v českem narodu nahaja svetnih učiteljev, ki se ne samo ne protivijo vplivu crkvenemu v šoli, ampak sami javno v svojih listih zahtevajo, da se cerkvi v vzgoji ne sme postaviti zaprek, učiteljev, ki svoje drugove pozivljejo, da i oni koliker mogoče svetne predmete na verski podlagi podučujejo, in — čujte! — ki tirjajo, da učitelj povsod duhovnika časti in priznava kot prednjšo osebo. Izdajateljstva listov, v kojih moremo take izjave brati, niso v duhovniških, ampak v svetnih rokah! Odločnost teh izjav nam je porok, da morajo imeti zaslonbo v narodu českem in v značnem številu českih učiteljev. Pričajo nam pa tudi jasno, da slovanskim rodovom vender ni tako malo do vere, kaker bi nas rad preveril neki slovenski list. *)

Evo tu nekoliko citatov, iz katerih naj spoznajo naši bravci nazore teh českih vzgojiteljev!

„Beseda učiteljska,“ ki je začela izhajati leta 1869, pravi v svojem III. letniku, govoreč o napredku v narodni vzgoji:

„Ko se očinski dom zavé važnega svojega poklica, ko bodo česke matere ponosne na svoj vzgojevalni stan, ko bodo Kristusove besede, mladini oznanovane, ljubezen dihale in širile resnico in dobroto in s tem srca oplemenjale — kajti moč nabožnosti je v vzgoji neprecenljiva — tedaj, pravi list, bodemo smeli trditi, da se narod res vzgaja.“

V članku „Učitelove rádcové (svétniki)“ pravi:

„Otrok mora neizogibno dobiti pravi pojem o dobrem, blagem, o grdem, duši pogubnem, da more dobro izvrševati, a slabega se ogibati. Najloži in pa najgotoviši navod k temu podaja nam krščanska vera. O da bi vender blage, vzgojevalne vtehe ne zanemarjali, kojo more le vera dati. Vera Kristusova je najčistejši nauk o dolžnostih naših do bližnjega. Vzgajaj torej mladino, mili učitelj, previdno na verski podlagi.“

A ne le najlože in najgotoviše vzgojevalno sredstvo je vera, ampak otrok pride po njej tudi najhitreje do spoznanja najviših idej. Filozof rabi cela leta, da resnice zasledi, koje vsak krščansko vzrejen otrok v jedni uri spozna. V članku „Některé

*) Če se sploh kateri predmet po državah, deželah, mestih slovanstvu sovražnih, v narodnem jeziku podučava — gotovo se krščanski nauk. Sovražniki slovanstva morejo iz tega predmeta naroden jezik najkasneje iztirati. Zgodovina — Ledochowski! Čim več poduka v krščanskem nauku, tem več zagotovljenega poduka v narodnem jeziku. Torej na delo — narodnjaki!

myšlénky o vchoovany povahy (značaja)“ pravi v IV. let. ista „Učiteljska Beseda.“

„Ako hočemo, da se nravi značaj oslanja na neomagljiva načela, imeti mora versko podlago. Posebno ljubezen do Jezusa, po katerega vzoru bi morali otroci rasti, je treba koj vskresiti in netiti, ker na ta način pridejo najhitreje do spoznanja neskončne ljubezni, milosrčnosti in do spoznanja lastne slabosti“

V VII. letniku piše učitelj Kosina, znan tudi kot pesnik:

„Vera, ta vzvišena hči nebes, postala je vzgojevalka človeka, ki je vedno z blagoslovljeno svojo roko oplemenjala in k višemu hrepenenju povznašala njegovega duha. Iz učilnic križe odstranjujemo ne pomneč, da nimamo bolj vzvišenega, velečastnišega vzora za mladino — od Kristusa. *) S čim nam vi, moderni pisatelji nadomestite njegov človekoljubni, božji, ljubezni polni nauk? . . . Pravite, da z naravno nabožnostjo? . . . Cunj e in cape nam dajate za obleko novo in čisto“. Tako sveten učitelj!

V članku „Chraňme posvátných zakladů v srdcích dítek“ (let. XIV.): „Naša doba je napredovala v vedah in umetnostih, a groza oslabela je versko in npravstveno. Da se tudi šola ne vda temu vplivu, moramo mi učitelji skrbeti. Napnimo vse moči, da sveta verska načela in kreposti v srcih otrok ne le ohranjamo, ampak dovršavamo. Bodimo jim sami vzgled, razkladjamo, da le pobožno krepostno življenje vpokoji naše srce, zagotavlja je nam božjo obljubo nadzvezdnega življenja.“

Iste nazore nahajamo v učiteljskem listu „Komenský“ VII. let. v članku: „Učitel opanovatel školy“ :

„Da učitelj iz človeka ne vzgoji le žival dovršenejših sposobnosti, naj razmišljava, kako so ga njega **samega** nekdanj roditelji in učitelj vodili po poti kreposti božjih, a kako se je po svoji blazni domišljavosti od te poti oddaljil, naj pretehta, kako globokeje bi bil propal v versko malomarnost, ko bi bil po istih nazorih v svoji mladosti vzgojen, kaker se dandanes mladina vzgaja : . . . Učitelj mora otroke k Bogu vesti, k izvoru vsega dobrega, da iz ljubezni in strahu do njega ne delajo slabega. Ta naloga je za učitelja, ki je od vere odpal, velika, a neizogibno potrebna, ako hoče res otroke vzgajati.“

Drug učiteljski list „Pestoun“ označuje v svojem II. letniku nalogo vzgoje:

„Npravna dovršenost je ideal človeškega bitja, čim bolj se

*) Pač pa drugačne junake postavlja moderna šola za vzore: Goethe-a, Lessing-a itd. Ako hočemo, tudi mravlje, bučelice itd. . . . Homo cum in honore esset

človek jej približuje, tem podobnejši postaja Bogu. Voditi ljudstvo k temu vzvišenemu cilju je naloga vzgoje.“

Tudi česke učiteljice izdajajo svoj list: Časopis učitelek.“ Da spoznajo naši čitatelji njih duh, podajemo odlomek članka „Základ vychování“ :

„Srečni so roditelji, ki smatrajo svoje otroče kot dar Božji; kdor ni nad zibelko svojega otroka napisal: ‚od Boga k Bogu‘, ta ne bode nikdar znal vzgajati. Da je vzgoja uspešna, mora imeti versko podlago in sicer od najnežnije mladosti. Z veselo radovednostjo gleda otrok k modremu blankitu; a tem vabljiviše vleče je sinje nebo k sebi, ko mu pobožno mati reče: ‚Tam gori je Bog, dobri naš oče nebeški, ki nam vse daja, česar potrebujemo.‘ Tu vceplja prvo kal ljubezni do večne ljubezni. — ‚Gospod Bog sliši, ako lažeš,‘ pravi mati nezkušenemu sinčku, ‚vidi vse, kar delaš: angeli v nebesih se veselé, ako si dober in priden.‘ — ‚Skleni ročice,‘ mu pravi pred jedjo: ‚Gospod, blagovoli blagosloviti, kar hočemo vžiti od tvojih darov.‘ — In pred spanjem mu dé: ‚Anděličku můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku.‘ (Angelček moj varuh, vari mi mojo dušico). Ali pa ‚Ježíšku milý, v každické chvíli srdecko své ti daruji; kéž se v nebičku milý, Ježíšku, s Tebov raduju.‘ (Jezušek mili, vsaki hip ti svoje srce darujem, a da bi v nebesih, mili Jezus, s Teboj se radoval.) Tu še le pade svítal žarek iz nevidnega sveta v mlado srce. tu začčenja še le vzgojevavna naloga. — Brez pobožnosti ni pokoja na zemlji, posebno ženskemu srcu je dvakrat potrebna verska opora žena oborožena s trdno vero v Boga se ne dá premagati nikdar; radi tega želimo, da bi globoko prodrla v vero, upanje, ljubezen“

Vera je za vse koristna. To globoko resnico spoznavajo tudi nekoji česki učitelji. V listu „Komenský“ (let. IV.) beremo v članku: Stručné myšlénky o potřebě a způsobu vychování: „Brez nabožnosti ni prave nravnosti. Ta človeka blaži, ta ga navdušuje k visokim dejanjem ta v **reja** ljudem misli.“ Zgodovina res kaže, da največji mislitelji so bili najverniši!!

V istem letniku, v članku „Studie vychovatelské“, pravi profesor Havelka, da brezbožna vzgoja mora privedi do socialnih prevratov. Najnovejša zgodovina res to potrjuje.

„Beseda učiteljská“ (let. XII.) piše v članku: „Co vadivá učitelstvu v pokroku“: „Mnogi učitelj prepušča negovanje verskega čuta le katehetu, a sam izvaja vse plemenito delovanje iz „humanitete“. Učitelju se stotere prilike ponujajo vzbujati verski čut v otrocih. Če tega ne dela, pedagogično zelo greši. Katehet vsega ne more. Čim bolj gineva verski čut, tem več je v ljudstvu lenuhov, tatov, tepcev. . . . Radi tega so si izbrali zelo nehvaležno nalogo oni, ki skušajo pod geslom „omike“ vdušiti zadnjo iskro verskega čustva. . . . Iz tega pa imamo i mi sami (učil-

telji) dobiček, kajti otroke od verskega duha navzete je lože brzdati, kaker prešinjene od divje humanitete.“

Poglejmo, kako mislijo ti učitelji o razmerji, ki ima vladati mej učiteljem in duhovnom (IX. let. Komenský): „Blagor šoli, blagor občini, kjer se duhoven in učitelj v načelnih zakonih vjemata in sè združenimi močmi po isti poti trudita, da srca malih pridobita. Na tako šolo izliva Bog obilno svojega blagoslova.“

„Komenský“ XIII. pravi jasno o razmerji mej učiteljem in duhovnom:

„Učitelj je vpravitelj šole, duhoven pa je gospod v cerkvi in vpravitelj cele soseske, torej tudi učiteljev, in to zadošča, da se mora učitelj vedno spoštljivo vesti proti njemu in ga časti kot svojega duševnega voditelja. Naj si torej ne misli učitelj: ti si gospod v cerkvi, jaz v šoli, v ostalem nimamo nič skupaj opraviti. Nikaker! Posebno na deželi je treba, da se vjemata, mnogokrat sta ona jedini inteligentni osebi v občini, in krasnejšiga življenju se niti ne dá misliti, kaker ko duhoven in učitelj prijazno občujeta mej sabo. Tukaj ni treba nobenega prilizovanja in laskovanja. Učitelj je mož omikan, strpljiv, in duhoven je dolžan ž njim postopati kaker z omikancem; a tudi učitelj mora pomniti, da je duhoven njegov dušni pastir, oseba viša od njega, in da je dolžan povsod in povsod spoštovati ga, posebno pa v šoli.“

Isti list „Komenský“ XII. letnik v članku: „O važnosti povoláni učiteljskega a o tom co ji škodi a prospivá“:

„Nestrpnost z duhovstvom meče na nas senco nezaupnosti in ošabnosti, pripravlja nas ob spoštovanje pri ljudstvu in nas oplenja podpore, kojo lahko imamo, ako prijazno živimo z duhovnom. Naj nihče ne misli: Naše ljudstvo se ne briga več za duhovna! Vem iz škušnje, da ako bi tisoč ljudi duhovnov ne potrebovalo, deset tisoč bi za njimi plakalo. Ako pa je res, da se ljudstvo kje ne briga za duhovna — tem slabše: tu mora biti ljudstvo nesrečno in nesrečen moraš biti tudi ti, dragi prijatelj, saj tudi tebe potem ne more spoštovati, niti katerekoli avtoritete“

Ako se bodo slovenski učitelji s českimi učitelji takih nazorov bratili, srečno ljudstvo slovensko, in mi jim kličemo iz srca: Ziveli! Zdar Pán Bůh!

Kaj uči o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo?

Ravno je hlapon odsopihal s postaje B. proti Ljubljani.

„Meni se pač čudno zdi, kako morete sploh narodnostno vprašanje stikati sè sv. pismom. Saj vender ni to verska resnica, ki bi nam bila potrebna v večno zveličanje! Pustimo tedaj sv. pismo.“ Tako vgovarja mladi sokolec.

„Toda mislite,“ zavrača ga duhoven, „da sv. pismo ne sme o ničemer spregovoriti, kar ne spada v verstvo? Kaj pa, ko bi narodnostno vprašanje segalo tudi v Božje razodenje? Jaz menim celó, da je ozko sklenjeno z razodenjem starega in novega zakona, kaker tudi sè zgodovino katoliške cerkve. Sicer bi bilo pa ravno dandanes, ko je narodnostna ideja znova oživila in se pojavila v novi obliki, nad vse potrebno prav iz sv. pisma pojasniti jo ter določiti, tem bolj, ker imajo ljudje sploh nejasne pojme o nji; da, sodé o narodnosti, se neredkokrat postavljajo na popolnem skrajna stališča: eni jo povzdigujejo nad vero in Boga, a drugi jo smatrajo za iznajdbo samega hudobnega duha! Takih skrajnosti se moramo ogibati. V to poslušajmo sv. pismo. Ono nam pojasnjuje glavne točke v narodnostnem vprašanji.“

„Radoveden sem, katere so tiste glavne točke.“

„Poslušajte. Sèm spada pred vsem XI. poglavje I. Mojzesove knjige. Tu nas sv. pismo podučuje prvič o početku narodnosti. Ono nam izrečno poroča, da od začetka je bil na zemlji „en jezik in ena govorica,“ in kaker nadalje spričuje, bilo je „eno ljudstvo,“ tedaj le en narod. Zatorej se pa tedaj ni še nahajala narodnost, vkoliker značuje posebea način, po katerem več ljudi izraza svoje misli občevaje mej seboj. Vsi tedaj živeči ljudje so izražali iste pojme in misli na isti način. O tem se ne dá dvojiti. Sv. pismo vpotreblja v hebr. originalu na gori navedenem mestu dva izraza :

שָׁפָה saphah, pa דְּבָרִים d'barim; prvo pomenja ustnice, lat. labium, potemtakem tudi način, kako čutno izražamo misli; „dabar“ značuje prav za prav besedo, vkoliker izraza bistvo reči, ali reč samo; reč je pa določena v pojmu mislečega duha; pojem je notranja duhovna beseda, d a b a r, katere čutni pojav je s a p h a h, zvenanja beseda. Tako nam je tedaj hotelo sv. pismo povedati, da so se vsi ljudje zlagali več ali manj v mišljenji, v naziranji reči, kaker tudi to izražali na en in isti način.

„Prav; kako je pa nastala različnost jezikov in narodov?“

„Isto sv. pismo nam odgovarja tudi na to vprašanje. Bog sam je zmedel človeštvu prvotno govorico ter je narodnostno različil.“

„No tedaj, saj vender je tudi narodnost od Boga. Torej tudi nas Slovence je Bog vstvaril!“

„Da, tako je. Vender se nimamo še zarad tega sè svojo narodnostjo brezpogojno ponašati. Bog je ni namerjal kot konečnega smotra, v katerem bi nam bil postavil našo najvišo srečo; ona nima absolutne dobrote.“

„Ne razumem Vas.“

„Vzemimo sv. pismo. Ono nam pripoveduje, da je Bog narode različil o priložnosti, ko so zidali babilonski stolp. „Dajte, sezidajmo si mesto in stolp, kateri ima seči do neba, ter proslavimo svoje ime“ — tako so govorili mej seboj. In začeli so. Bog pa videvši to, je prišel iz nebes in zmešal jim govorico, da ni eden drugega razumel; prenehali so pričeto delo ter razšli se na vse strani sveta. Kaker tedaj vidimo, je hotelo človeštvo v babilonskem stolpu samo sebe najviše proslaviti. Bilo je to nekako proglašenje lastne neodvisnosti od Boga, očiten vpor.“

Tu je greh najviše dozorel, ter pokazal, kam konečno meri: k odpadu, k popolni neodvisnosti od Boga. Skupno dozidani stolp bi bil imel ta odpad ovekovečiti ter biti tedanjemu in poznejšim rodovom skupno ognjišče brezbožtva. Tako zedinjeni brezbožniki bi viribus unitis tudi dobre in verne ljudi pohujšali, mnoga zla provzročili, in sicer tem laže, ker je bil tedaj le en jezik. Da bi se to ne vresničilo, je sklenil Bog brezbožno podjetje vstaviti, v to je zmedel zidajočim govor t. j. različil je človeštvo po narodnosti. Izvolil je torej manjše zlo, da bi zabranil večje.“

„Potemtakem je narodnost venderle zlo?“

„Da, zlo, a le relativno; kar pa je relativno zlo, more biti samo na sebi dobro; zlo je le, vkoliker se primerja z višim dobrim. Dobra sama na sebi je tudi narodnost. Jezik namreč in ljudska svojstva, v žemer obstoji bistvo narodnosti, so naraven pojav notranjega mišljenja in čustva in dasi se po njih en narod ločuje od drugih, vender sklepajo in edinijo manjšo ali večjo skupino ljudi s tem, da jih vsposablajo družbeno živeti ter težiti po smotrih, katerih ni moč doseči posameznikom.“

Ako pa narodnost primerjamo z višim dobrim, za katerim je sledila, je v tem oziru gotovo slaba. Ono više dobro je obstojalo v tem, da so vsi ljudje govorili en in isti jezik ter se vsi mej seboj razumevali. Celo človeštvo, duševno in jezikovno združeno, je pač samo na sebi idealniše nego razdeljeno v več jezikovno različnih skupin.

Zlo narodnostne različnosti je tedaj Bog izvolil, da bi ž njim zabranil večje zlo: namreč popolen verski in нравstven propad, duševni pogin vesoljnega človeštva. Le narodnostna razločitev je Bogu omogočila, kar je bilo v človeštvu še zdravega, izločiti od slabega in neokuženo ohraniti. Iz tega naravno še nepokvarjenega elementa si je Bog pozneje izbral in izredil en narod, namreč izraelski; v njem je ohranil spoznanje naravnih resnic čisto in nepokvarjeno, katero je bilo neobhoden pogoj milosti in čeznaravnemu redu, ki ga je imel vstanoviti Jezus Kristus; po tem narodu je previdnost

Božja tudi ostalemu človeštvu naklonila dobroto Kristusovega odrešenja ter je privedla iz tmine zmot k duševnemu življenju.“

„Po Vašem tedaj vender izvira narodnost iz greha, iz slabega, in ker je greh delo hudičeve, je tudi narodnost izlega hudičeva.“

„Oho, le počasi prijatelj! Vi delate pač naglo posledice; bi me kmalu kamnjali. Vže vidim, Vam nisem vstani drugače vgoditi, kaker da okličem narodnost za absolutno neodvisno bogstvo. Narodnost je iz greha, iz slabega, vkoliker je greh dal Bogu povod, da je človeštvo narodnostno različil; toda sledi vže iz tega, da mora narodnost s a m a biti slaba? Tudi o prisegi trdi Jezus Kristus, da je iz slabega; naravno, ker postala je potrebna le vsled lažnjivosti človeške. Toda je zarad tega prisega s a m a n a s e b i slaba?

Sicer je pa greh, ki je dal venanji povod k narodnostnemu razcepljenju, isto tako vže prej človeštvo tudi duševno razcepljal in poruševal duševne vezi ter tako pripravljaj pot jezikovnemu različaju, ki se je konečno dopolnilo v Babilonu. Ko bi greha ne bilo, bi nikdar ne bilo prišlo do raznih narodnosti. Zgodovina greha in narodnosti je tesno sklenjena; čim bolj se razvija greh, tem više se pojavlja tudi v narodnosti njena negativna, slaba stran, ki obstoji v ločnji in odtujenji ljudi mej seboj, tem globokejše seže poraz, ki ga je naredila v družino človeško.

Te prikazni ni težko si razlagati. V govoru človeškem je čutna beseda izraz notranjega spoznanja; govor se vprilicuje spoznanju. Po spoznanji se spreminja tudi govor. Dokler ni bilo greha, so vsi ljudje imeli o Bogu in stvarstvu pravo spoznanje, ki obstoji v soglasji razuma z objektivno resnico; ker je pa resnica ena, so se tudi vsi zlagali v spoznanji in naziranj; temu edinstvenemu spoznanju pa je naravno dajal izraz jeditstven, vsem skupen jezik. Kaker jih je duševno notranje spajalo eno spoznanje, tako jih je tudi zvenanje vezala ena govorica.

Greh še le je to dvojno vez rušil, raztrgal. Po grehu se namreč volja odvrne od Boga, ter obrne v stvar ali v sè; greh je torej po svojem bistvu ločiven od Boga; ker pa Bog, kot skupen početnik vseh ljudi, vse druži, ločuje ob enem greh tudi ljudi mej seboj ter rušuje kaker vez z Bogom, tako tudi vez mejsobojnega bratstva.

Toda, kaker se po grehu volja odvrta od Boga, tako tudi razum. Ker je pa Bog početek pravega spoznanja, zapade razum po grehu zmotnosti; kaker je pa resnica ena in nedeljiva, tako je zmota kot njena negacija bistveno mnogotera: resnica se določuje in vjednovičuje iz enega, nespremenljivega, večnega bistva Božjega, zmota pa se razločuje in razmnožuje po brezkončni mnogoterosti stvari. Greh je potemtakem v človeštvu rušil, strgal tudi duševno vez enega, pravega spoznanja, ter ljudi duševno razdvojil, razdružil.

Tu imamo iskati psihologičnega početka narodnostnemu različenju. Kaker sem namreč rekel, govor sledi spoznanje. Brž ko se

je tedaj začelo vsled greha zatemnjevati pravo spoznanje o Bogu ter v posameznih ljudeh več ali manj zmotno se razlikovati, ruševala se je gotovo tudi vže vez skupnega jezika in javljati so se jeli prvi početki bodočih raznih govoric, početki narodnosti.“

„Potemtakem pa bi morali iskati narodnostne različnosti vže pred babilonskim zmešanjem?“

„Gotovo vže pred tem časom se je začela javljati tudi na zvenanje; vendar ni bila tolika, da bi ljudje ne mogli mej seboj občevati. Lečitev je dokončal še le Bog neposredno sè svojo vse-mogočno besedo: „Zmešajmo jim govorico, da ne bo nihče slišal glasu svojega bližnjega.“ Zidanje babilonskega stolpa je bilo pa za ta čin Božji najprimerniši čas; v njem je namreč prikupil greh do vrhunca, tu se je odpad volje ter razuma od Boga najviše pojavil, potemtakem notranja, duševna vez mej ljudmi popolnoma se rušila in le še negativno se sklepala v sovraštvo do Boga, v tajenji resnice; zatorej je pa ravno tu hotel Bog popolno strgati zunanjo vez — jezik.“

„Po Vašem je potemtakem sedanja jezikovna različnost imela dva vzroka: en naraven, ki ga imamo iskati v počasnem razvoji od Boga odpadlega človeštva, drugi pa čeznaraven: v čudesnem, neposrednem činu Božje vse-mogočnosti. Toda jaz menim, da tu nam ni treba čudesa; marveč vse se dá čisto naravno razlagati: narodnost, recimo, se je polagoma izcimila in razvila v teku več sto-ali tisočletij. Besede sv. pisma pa nimamo jemati v pravem, ampak le v prenesenem pomenu: Mojzes si je dotično povest izmislil in nam hotel nekako v nji izraziti resnico, da je Bog pri-pustil, da so se ljudje ločili in narodnostno različili.“

„Toda, dragi prijatelj, kam pridemo, ako hočemo besede sv. pisma tako samovoljno zavijati le zato, ker nam pripovedujejo ču-desen dogodek? Ako se čudesov tako bojimo, potem nam ne ostane pač še ena stran sv. pisma. Nikaker; Mojzes nam spričuje tu o pravem zgodovinskem činu. Najsijajniše potrjuje zgodovinsko resnič-nost sv. pisma novejšje jezikovno raziskavanje in primerjanje. Jeziko-slovci se dandanes nagibljejo k mnenju, da se nahajajo v vseh raznih jezikih, ki se govore na svetu, skupne korenike in debla; vendar, se javljajo na teh posilne razpokline in odlo-mi, ki ne morejo biti včinek naravnega raz-voja ter počasnega preminjanja, ampak se mo-rajo pripisati le siloviti tremotni katastrofi. To vganjko nam reši Mojzes: katastrofo je včnil Bog sam.“

„Toda ako moramo vže po besedah sv. pisma, kaker Vi raz-lagate, priznati čudesno katastrofo, bi vendar človek prej verjel, da je hotel Bog ljudi s tem popolnoma ločiti, da so tedaj odslej začeli govoriti jezike p o v s e m različne, katerim ni bilo nič več skupnega, še korenik ne. Menim, da ta razlaga se še bolj prillega čudesu sv. pisma in Božji vse-mogočnosti.“

„A jaz mislim, da je Božjemu namenu zadoščevalo skupen

jezik le toliko zмести, da se niso mogli mej seboj več razumeti in so bili prisiljeni delo prenehati ter ločiti se. V to je bilo pa dovolj zмести besedam končnice in slovniške oblike ter prevstvariti govoru skladbo.

Sicer pa tudi Mojzes sam to jasno uči, tako da se njegovo poročilo čudovito zлага z rezultati jezikoslovnimi. Le treba njegovim besedam do dna priti. Ne da bi jaz tu svojevoljno razlagal besede Mojzesove, o katerih pomenu jezikoslovci niso še edini. Navesti hočem le razlago učenega Kaulen-a, ki je spisal o babilonskem zmešanji temeljito delo. Govoré o prejšnjem človeštvu spričuje sv. pismo, da je bila zemlja ene govornice in istih besed: „saphah“ in „d'barim.“ Ko pa pride do babilonske katastrofe, nam poroča, da je Bog ljudem zmedel „saphah.“ Pomnimo dobro: „d'barim“ so ostala, zmeden je bil le „saphah.“ To poslednje pomenja ustnice, potem govornico ali način, kako se duševno spoznanje čutno z jezikom izraža, in ker se ta način določuje in preminja po notranjem naziranju, se „saphah“ rabi tudi o posebnih načinih duševnega naziranja in teženja. Tako se tedaj „saphah“ nanaša le bolj na duševno in jezikovno oblikovanje in pripodabljanje, v tem ko bistvo ostane nedotakneno, vedno isto. In to poslednje izraža beseda „d'barim.“ Ona pomenja prav za prav snov, iz katere se oblikuje mišljenje in govorjenje; „d'barim“ so v mišljenju prvi, osnovni pojmi o rečeh, v govoru pa debla ali korenike besed; kaker so pojmi osnovna podloga umovanju, tako so poslednje osnoven pogoj govorjenju. Zmedši „saphah“ je Bog celotne še ohranil „d'barim.“ T. j. jezikovno zmedenje ni bilo tako radikalno, da bi Bog izrul ljudem iz spomina tudi korenike in debla prejšnjega skupnega jezika ter po narodnostni različnosti vsakemu narodu dal popoluoma nove korene v jezikovno oblikovanje, ampak je le vsem skupne jezikovne korene in debla prirezal ali odlomil, recimo, govor jim je le oblikovno in skladovno zmedel.

Mojzesove besede vedno sijajniše pojasnjuje novejše jezikoslovno raziskavanje in primerjanje. Gotovo je, da se tudi mej jeziki, ki se zdé o prvem pogledu nasprotni ko noč in dan, navzlic vsej oblikovni in skladovni neenakosti, vendar nahajajo skupna debla. Jezikoslovci so zvedli vse sedanje jezike na tri glavne, prvotne, a tako, da hoté vže nekateri tudi mej temi tremi zapazovati sličnost in skupnost v koreniki; v tem vidimo še zadnje ostanke prvotnega jezika pred babilonskim zmedenjem.

Zmešanje ni potemtakem segalo skoz in skoz, ampak se je zvršilo le deloma, na pol; to pa se je zgodilo popolnoma prilično duševnemu življenju človeštva. Ker je govor izraz duševnega spoznanja, se tudi po tem ravna in spreminja. Spoznanje pa zatemnuje in se zmotno razlikuje po grehu; ta je najprej rušil duševno vez mej ljudmi in provzročil, da niso več edino pravo, ampak vsak po svoje, tedaj več ali manj napačno, začeli misliti o Bogu in stvareh. Toda akoprav so razna verska naziranja mej ljudmi še

toliko napačna, ter si gredó še tako narazen, se vendar v vseh še nahajajo neki sledovi resnice, zlagajo se več ali manj vsi v nekaterih podstavnih nazorih. Seveda so te resnice navadno popačene, povsod pomešane z lažjo, zavite v poetiško obleko, da jih je težko vpoznati, v obleko starih bajk in pravljic, ki so pri vsakem narodu drugačne, vendar iz vseh se odsvitajo žarki istih večnih resnic, le da so jih narodi vsak po svojem nagnenju in strasti popačili, prirezali, privtajili. Ravno tako kaker duševno spoznanje, se je tudi prvotni jezik, v koreniki ostanši vedno isti, oblikovno različil in predruščil, kaker je bolj vgaljal posameznim narodom v izražanje njihovega posebnostnega duševnega naziranja.

Ni neverjetno tedaj, da so se ljudje pri babilonskem zmešanju različili na tri dele ali narode, primeroma njihovim duševnim zmotam, ki so se potemtakem nekako tudi v treh glavnih naziranjih pojavljale.

Naravno pa, da čim globokejše so se posamezni narodi pogrezali v greh ter je zatemnevalo prvotno spoznanje, čim bolj so se vsled tega po zmotah duševno ločevali in razlikovali, tem bolj so se javljale tudi jezikovne razlike, tem bolj so se drug drugemu odtujevali. Narodnostna svojstva so se določevala in ostrila v oni meri, kaker se je človeštvo oddaljevalo od Boga.

Odpad od Boga in mejsebojno ločenje je pa dospelo do skrajne meje v poganskem malikovavstvu. Pogani, malikovavci, ta imena pomenjajo v sv. pismu isto kar „narodi,“ *ἔθνη*, *gentes*, *ἔθνηκός* pa „naroden.“ In res, poganstvo ni v svojem pravem bitju nič drugega nego princip ločivne in izključivne narodnosti izveden do najskrajnejših posledic. Poganstvo je prav za prav obožanje jezika in narodnih svojstev; narodnostnemu principu je podrejeno vse drugo, človeško in božje, v njem odreveni kot v absolutni obliki vse duševno življenje in teženje. A ravno zato pride v poganstvu tudi mejnarodna ločitev do najskrajniše meje. Poganstvo si je ne le zemljo razdelilo po narodih, ampak razjelo tudi vse druge skupnostne vezi mej narodi. Poganstvo se je spozabilo, da izhajajo vsi ljudje od enih in istih prastarišev; pri poganih so posamezni narodi izvajali svoj početek iz lastne zemlje, vsi so hoteli biti *αὐτοχθόνες*, aborigines. Vsak narod si je vstvarjal svoje pravo, svoje bogove, svoja nebesa, svojo vero in cerkev. Ideja vesoljne vere, vseobčnih bogov ali vesoljnega boga vseh narodov, ne nahajamo v poganstvu. Grški Zen biva sè svojimi bogovi v Olimpu, Jupiter je viši bog le Rimljanom, Perun Slovenom itd.

Nacijonalna vera ali cerkev je bistven znak poganstva ali absolutne, brezbožne narodnosti.

Nekaj staremu poganstvu sličnega se je razvilo tudi v naših časih iz narodnostne ideje; to se po pravici zove novo poganstvo.

Narodi so se v našem veku zopet zavedeli jezikovnega različja in nacijonalnih svojstev. Iz tega se je porodila težnja po gojenju materinega jezika in narodnih običajev; nadalje se je narodov

polastila želja po plemenskem zbližanji in političkem spajanji. Vse te težnje so same na sebi naravne, torej dobre, dokler se pokoré večnim zakonom resnice in pravice.

Toda kaker so v starem veku narodi narodna svojstva obožavali, ter človeško in božje pravo, podvrgši je narodnostnim težnjam, rušili, tajili, tako je tudi v našem veku narodnostni kult kmalu prekoračil meje božjega prava in npravstvenosti. V narodnem jeziku in svojstvih se je začelo dandanes vtelešati najviše, neodvisno pravo, narodno ime je edino sveto, nedotakljivo, vsa druga, tudi Božje, se smejo onečesčati, preklinjati.

Isti velenarodnostni kult je stvaril neodvisno nprav oprostivši narode od deseterih in drugih božjih zapovedi. Vbogaj svoje više, bodi pokoren kralju, velja le, doklor se to vjema z velenarodnostnimi težnjami; brž ko se hoče narod političsko zediniti, ne veže ga več četrta zapoved, dovoljen je vpor proti postavnemu vladarju. Prisega ne veže več, ko začne njena zavezavnost nasprotovati velenarodnostni slavi; vojak sme zapustiti zastavo, na katero je prisegel, ter prestopiti v sovražni tabor, ako se zgodi v narodnem imenu. Tudi vbivati se sme, je celó zaslužno — v vojski za narodno zedinjenje, bodi vojska še tako krivična. Krasti je sicer greh, ako vzamem n. pr. bližnjemu dva forinta, a ne več, ako se oropa postaven vladar prestola, ako eno kraljestvo održe družemu cele pokrajine — v imenu narodnega združenja. Tudi prešestvati smejo vsi pesniki, romanopisci, časnikarji itd. ako le pišejo v narodnem jeziku. Lagati, opravljati, obrekovati smejo brez greha vsi političski listi, da so le narodni, nič ne dé, ako se obérajó tudi duhovni: narodnost v političkem listu — summum tribunal, narodno občinstvo pa, ki bere, dasi tudi kmetje in plebejci — summus iudex: čez duhovne, škofo, celó papeža! Politika, dokler je narodna, je neodvisna; neodvisna, sama sebi namen — narodna umetnost, neodvisna — poezija! Slednjič — seveda — neodvisna tudi narodna Talija, narodno gledišče, kaker n. pr. česko v Pragi, h kateremu — po naroden odpustek — romajo drugi Slovani. In neodvisno od vsakaterih npravstvenih zakonov gotovo — tudi naše bodoče narodno gledišče v Ljubljani, kaker smo nedavno imeli srečo slišati! Po tem absolutno narodnostnem zakoniku se je zednila Italija, se zedinja Nemčija, se razvija česko slostvo, bi se moralo, kaker bi nekateri hoteli, razvijati tudi slovensko, v kratkem: po tem zakoniku se narodnostno preraja Evropa!

Da se novi etnicizem popolnoma poenači sè starim, se mora konečno stvariti še nacionalna cerkev in vera. Skušalo se je in kuša se tudi to. Težnje po narodni cerkvi so se sicer več ali manj javljale vže v prejšnjih časih, vendar nikdar ne silnejše nego v našem veku; tudi biva mej nekda in sedaj še druga, načelna razlika: mej tem ko je nekda želja po nacionalni cerkveni neodvisnosti navadno izvirala iz samooblastnosti posvetnih vladarjev, ali pa je izhajala iz spora z rimsko Stolico, se dandanes izvaja in

vtemeljuje skoraj izključljivo sè stališča narodnostne visosti in samooblastnosti.

Na razne načine se skuša katoliške narode seznaniti z idejo narodne cerkve, ter jih za njo sezarjati. Na Frankoskem je pohot po nji obudil narodni ponos ter slepa zaljubljenost v narodna svojstva, na Nemškem je žugala duhove katoliški edinosti odtujiti domišljivost o tako zvani nemški učenosti. Katoliške Slovane v Avstriji pa se skuša rimski edinosti iztrgati ter pridobiti za nacijsko cerkev s pretiranjem in oboževanjem narodnostnega principa. To počenjanje je pa za avstrijske Slovane v verskem oziru tem nevarniše, ker so sami doslej resnično se prezirali in zatirali, ne da bi se jim dovolil prost razvoj materinščine in narodnostnih svojstev. Nesrečni centralizem, za njim dualizem, hoče vse vklemiti v jarem nemštva in madjarstva. Od tod opravičena nevolja. A ravno s to si hočejo sovražniki katoličanstva okoristiti. Vsiljajo se zatiranemu ljudstvu za narodne voditelje; zapisavši na zastavo narodnost si mahoma vse pridobijo. A brž ko vidijo, da se jim je narod brezpogojno vdal, prenesó narodnostni princip na cerkev in vero. Odslej jim je narodnost le sredstvo, s katerim narode odtujujejo cerkvi in katoličanstvu. Nezadovoljnost, ki se vsled preziranja in kračevanja narodnih pravic polaščuje slovanskih plemen, nareja duhove dovzetne za njihove nauke. Slepo jim sledé; v tem ko menijo, da se pošteno poganjajo za njihove jezikovne pravice in enakopravnost, si oni nad vse prizadevajo omajevati jim spoštovanje do škofov, jim vcepljati nazore o narodnostni absolutnosti, da se počasi privadijo cerkvene zadeve, verska in nravsvena vprašanja podrejevati narodnostni ideji, z njenega stališča vse drugo presojevati. Tako se vvaža v narode staro poganstvo v novi obliki.

Toda govorili smo o nacijski cerkvi. Ta je prav za prav vže ustanovljena, brž ko se okliče narodnost za najvišo. A prišli smo tudi v Avstriji vže tako daleč, da se nam Slovanom zanjke nikar več na skrivšem ne nastavljajo; nacijska cerkev ter odpad od Rima se nam očitno pridiga. To misijo je prevzel „Parlamentär“, njegov evangelij pa oznanjevati tudi Slovincem smatra „Slovanski Svet“ za svojo nalogo.

Čujmo no, da ne bo kdo mislil, da morja grdo sumničim in obrekujem, čujmo, kako piše „Sl. Sv.“ črno na belem: „Kar se dostaje cerkve, je to za Slovane **popolnoma narodno vprašanje.**“ 1) Sploh vsi članki, rekel bi, vsi stavki tega lista namerjajo posredno ali neposredno edino to, da bi Slovincem obudil nezaupnost, mrzenje do katoliškega zapada, do katoliške civilizacije, ter jih navdušil za vshod, namreč za vero, za cerkev slovansko, katera mu je pa identična z rusko; celó jezik bi morali Slovenci v knjigi zatajiti ter sprejeti ruščino. Nad vse ljubeznjivo pa govori o Rimu; rimsko

1) „Sl. Sv.“ 185.

katolištvo mu je isto kar romanstvo; Rim zatira narodnost, njegova politika je — Slovanom v pogubo. Kaj pač namerjajo ti ljudje, da se predrznejo Slovincem ravno zdaj, ko se z mladeniško ognjevitostjo poganjajo za svojo materinščino, tako le pisati: „Rim, pogodivši se z Namčijo po nemških nadpastirjih, deluje za nemško kulturo!“ Špet: „Celó Rim, kateremu so bili Poljaki vedno zvesti, se je pomiril z neprijatelji Poljakov.“¹⁾

Vse v interesu nacionalne cerkve slovanske!

Sicer pa nam je vero v edino zveličavno slovansko idejo, ki ima tudi Evropo in svet preroditi, pridigal vže Stritar. Od slovanstva pričakuje on velikega Mesijo, ki bo učil narode ljubezni in bratoljubja. Ta ljubezen mu je edina vera. Čemu še druge? povprašuje. Krščanstva bistveno ne ločuje od slovanstva. Dve ideji: krščanstvo in slovanstvo — ste mu jedna, kakor je zapustil v svoji „pisateljski oporoki“ slovenski mladini. Tudi glasoviti česki narodnjak, odličen prijatelj, učitelj, dobrotnik (!) slovenske mladine — Jan Lego, ni mogel nekdanj v rajnkem „Slovanu“ najti bistvene razlike mej slovanstvom in čeznaravnim krščanstvom.

Kaj sledi iz takih naukov? Staro poganstvo.

Jasno ko luč belega dne. Brž ko poistovetimo krščanstvo s slovanstvom, je omejimo na same Slovane. Gotovo bo potem Nemcem za tako krščanstvo ravno toliko mar, kakor za slovanstvo. Marveč tudi oni bodo ravno tako poistovetili krščanstvo z germanstvom, Francozi pa s francostvom, Italijani z italijanstvom itd. Imeli bomo toliko krščanstev, koliker narodov. Ker se je pa v krščanstvu razodel sam Bog in absolutna resnica, pomenja krščanstvo deliti isto kar deliti Boga, resnico. Vsakemu narodu se potem resnica in nraštveni zakoni oblikujejo bo politiških in drugih težnjah. Potem dobimo slovansko, nemško, francosko nraštvo, resnico, slovanskega Kristusa, slednjič slovanskega, nemškega itd. boga: prav tako, kakor so imeli Grki svojega Zena, Rimljani Jupitra itd. Ni nam treba nič drugega nego narodne bogove še krstiti ter jim odločiti stanovališča — na kakí visoki gori, kakor so jih n. pr. Grki stavljali v Olimp.

Tako tedaj móra princip nacionalnega cerkvenstva narode duševno popolnoma razcepiti ter prej ali pozneje spet v človeštvo vvesti staro poganstvo.

Kam pripelje tedaj obožavanje narodnostne ideje!“

1) „Sl. Sv.“ str. 209.

O BISTVU CERKVE.

Pisateljju knjižice: „Zur Steuer der Wahrheit“

in pa „Slovanskemu Svetu“ — v obrambo resnice.

„ . . . Pa naj bo dovolj napomniti na razsodbo VI. občnega cerkvenega zbora, kateri je zaradi pregrehe monoteistične krive vere anatema izrekel med drugimi . . . še celo nad rimskim Honorijem . . . Sveti papež Leon II. . . pristavlja preprosto naštetim krivoverškim učnikom . . . tudi svojega prednika Honorija ter dodaje še pri tem papeži, da je veroizdajski popačil, namesto da bi bil razsvetil rimsko-apostolsko cerkev z apostolskim naukom.“

Tako „Sl. Svet“ str. 141 prelagaje besede iz brošure.

Jasno pač, kaj nam namerja s tem dokazati. Papež Honorij „je vero izdajski popačil“ ne pomenja nič drugega kakor: motil se je „in rebus fidei.“ Z družimi besedami: rimska Stolica v vprašanih, ki zadevajo vero, ni nezmotljiva. Saj je to isti papež Honorij, katerega so nasprotniki papeževe nezmotljivosti pred vsem vedno navajali in navajajo, da bi omajali omenjeno dogmo. In da tudi brošura se „Sl. Svetom“ drugega ne namerja, se pač ne dá dvojiti. Saj se oba nad vse trudita, da bi Slovence od „latinizujočega“ rimsko-katoliškega zapada odtrgala ter jih vnela za vshodno-grško cerkev, katere ločivni znak je ravno tajenje rimskega primata in nezmotnosti. To dokazuje tudi cel stik, v katerem nahajamo zgoraj navedene besede. V omenjenem oddelku se namreč povdarja pravica, ki jo imajo ekumenske sinode, da izobčujejo ne le niže duhovne in posvetne, ampak tudi škofe, „naj si bodo še na toliko visoki stopinji.“ Mej poslednjimi so seveda posebno papeži, kakor Honorij. Tako je tudi konstanški cerkveni zbor „odstavil tri papeže.“ Vsakako torej hoče nas brošura podučiti, da je ekumenski koncil nad papežem, in ravno to so vedno trdili najhujši nasprotniki papeževe nezmotnosti. Jasno tedaj, čemu se Slovincem pogreva zadeva papeža Honorija, ki je bila vže tisočkrat pojasnjena in temeljito zavrženi vgovori, ki so jih nasprotniki iz nje stikali proti papeževi nezmotnosti.

Da sploh naša brošura in „Sl. Svet“ nič poštenega ne namerjata, je pač najočitniše iz tega, kako znata izvrstno dotična mesta iz starih dokumentov v svojem zmislu pačiti. Zdi se sicer o prvem pogledu tako pačenje malenkostno, toda, ko nam gre za versko dogmo, je dovolj le eno besedo premeniti in rušena je dogma. Poglejmo no, kaj piše Leon II. v dotičnem pismu na bizantinskega cesarja o papeži Honoriji! Dolži ga: „*ταύτην τήν*

ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχείρησε διδασκαλίᾳ ἀποστολικῆς παραδόσεως ἀγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλω προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἄσπιλον παρεχώρησε. — Opustil je to apostolsko cerkev očistiti z naukom apostolskega sporočila, ampak pripustil je, da se je neomadeževana onesvetila z nesvetim izdajstvom. V istem zmislu je pisal Leon Ervigu, kralju španjskemu: „Qui immaculatam apostolicae traditionis regulam maculari consensit.“ In škofom španjskim: „Qui flammam haeretici dogmatis negligendo confovit.“

To je pač nekaj drugega, nego „vero izdajski popačiti,“ zarad česar, kaker trdi brošura, sta ekumenski koncil in papež Leon II. Honorija izobčila!

Tu se Honoriju očita le nemarnost in neodločnost v postopanju proti monoteletom, ne pa pozitivno pačenje verskih resnic, kar bi pomenilo v slučajih in v okoliščinah, v katerih nahajamo Honorija, nič manj nego zmotljivost rimskega papeža govoročega „ex cathedra.“ Leon II. le dolži Honorija: οὐκ ἐπεχείρησε . . . ἀγνίσαι: zanemarjal je iztrebiti iz cerkve krivi nauk, katerega so drugi zasejali. Nè da bi on cerkev onesvetil, ampak pustil je le (παρεχώρησεν), da je bila s krivim naukom onesvečena (μιανθῆναι, kar je vender part. trpiv. aor.!) Ni nam treba tu raziskavati, kaki razlogi so vodili Honorija, da ni odločno zavrnil monoteletov; dovolj, da smo pokazali, kako znajo naši nasprotniki zavijati resnico, da bi omajali Slovencem vero v papeževo nezmotljivost.

Perfidno zavijanje je to! Morali bi vender, preden razglasijo papeža za učitelja herezije, pazljivo prebrati istega Honorija pismo in prepričali bi se, da so bili njegovi nazori nasproti monoteletizmu popolnoma ortodoksni. Tu piše mej drugim: ἐν θέλημα ὁμολογοῦμεν τοῦ κυρίου, ἐπειδὴ προδήλως ὑπὸ τῆς θεότητος προσελήφθη ἢ ἡμετέρα φύσις, οὐχ ἁμαρτία ἐν ἐκείνῃ . . . χωρὶς ἁμαρτίας συνελήφθη. Iz teh besed je pač jasno, da je Honorij θέλημα, voljo, vzel v nepravem zmislu, v onem, kaker sv. Janez v evangeliji govore o tistih, ki se rodé ne iz volje mesa, ampak . . . 1) Ali pa sv. Pavel do Rim: Nahajam v svojih udih drugo postavo, ki se vpira postavi mojega duha. 2) In spet: Meso poželuje proti duhu, to namreč si mej seboj nasprotuje. 3) Je tedaj meseno poželenje, vkoliker se ne pokori duhovni, prosti volji, o katerem govori Honorij, imenjuoč je voljo; naravno tedaj, da tako voljo odreka Jezusu Kristusu; kar se pa tiče duhovne volje v Kristusu, kot človeku: tega vprašanja se je hotel izogniti t. j. hotel ga ni proti heretikom dogmatično določiti: οὐδὲ μίαν οὐδὲ δύο ἐνεργείας . . . ὁρίξειν. In ravno to se mu je za zlo vzelo. Le v toliko, ne pa kot heretika „ex cathedra,“ sta ga i koncil i Leon

1) I. 13. — 2) VII. 23. — 3) Gal. V. 17.

II. obsodila. To je tudi razvidno vže iz tega, da se na dotičnih dveh mestih Honorij nikaker ne stavi v eno vrsto z orijentalškimi monoteletškimi škofi, ampak se le posebe omenja, da je zanemarši svojo dolžnost molčal in tako pripomogel v povspešitev zmote. Če pa pravi VI. ekum. koncil, da je Honorij z monoteleti delil brežbožna mnenja, se je to zgodilo le negativno, vkoliker ni resnice določil, kaker smo zgore dokazali iz istega pisma njegovega, na katero se koncil izrečno sklicuje.

* * *

S tem končujemo za zdaj polemiko z brošuro in „Sl. Svetom,“ da bi ne segali dalje nego naznanja naslov našega spisa. „Sl. Svet“ prežvekuje nadalje vsebino brošurino pod naslovom: „O cerkvenih obredih.“ Tudi tu vse kar mrgoli krivih nazorov in trditev; morali bi spisati celo knjigo, da bi vse temeljito zavrnil. Ker je pa ta predmet sam na sebi dandanes posebne pomenljivosti, ga bomo, ako Bog dá, v tem listu še mnogostransko razpravljali.

Sicer pa nahajamo v ostalem delu brošure in v „Sl. Svetu,“ vkoliker jo je posnel, vse polno nazorov, ki so katoliškemu prepričanju nasprotni in morajo v vernikih omajati zvestobo do cerkvenih poglavarjev, posebno pa do škofov. Demokratično-revolucionarne ideje od ene strani, a od druge zagovarjanje cezaro-papističnih načel, ki še le prav za prav razodeva, kam konečno meri vsa propaganda, ki so jo obudili in jo vodijo mej avstrijskimi Slovani znani listi, označujejo duh in smér naše brošure.

Le nekoliko takih mest.

„Ko bi se torej prigodilo, da bi se hotel vvesti namesto odstranjenega „placetum regium,“ kateri je zabranjeval vernikom vsako neposredno zvezo z najvišim cerkvenim pastirjem, pod izpremenjenim imenom „placetum episcopale,“ bi bilo to prava samovolja.“

Koliko nekatoliškega tiči v teh besedah! Placet škofovski smatrati isto tako za nepostaven, kaker kraljevski — je ravno toliko kaker škofom ne priznavati v cerkvi večje pravice kaker posvetnim vladarjem. In narodom dajati pravico, da smejo meni nič tebi nič, svojim škofom za hrptom, ako treba, njim vkljubujoč, naravnost v Rim se obračati! Ne veste, da ni nič, kar bolj nasprotuje celemu duhu in vstavi katoliške cerkve nego preziranje škofov po vernikih, in da Rim sam ne pozna vernikov nego le po njih škofih. Če ne verjamete, pa skušajte! Toda da si le pridobijo simpatijo velike množice, drugega ne iščejo taki agitatorji. Prav demokratsko, revolucijsko! Kako se to vjema z duhom sv. evangelija, z duhom sv. cerkve, ki primerja vernike z ovčicami, katerih pastirji so škofje!

V istem zmislu :

„Nikaker ni šteti kot skrunjenje cerkvenih zakonov, ko bi namerjal kak narod s kakoršno koli prošnjo obrniti se neposredno sam do glavarja katoliške cerkve . . . Saj bi za vsako napako proti dostojnosti ali proti državnim zakonom imel pred svojimi sorojaki, oziroma pred pristojno državno gosposko, odgovarjati se tisti, in jedino tisti, ki je zakrivil kaj takega“.

Ne cerkev, ne škofje, ampak narod sam „ki daje v popolni meri Bogu, kar je božjega,“ mora gledati, kako bi svoje življenje primerno vredil po večnih zakonih stvarnikovih.“!

In ta pravica je absolutna, tudi papežu se ne klanja narod! „Sl. Svet“ in brošura žugata: „Sveti apostolski stol seveda bi vtegnil zavrniti našo željo (po narodni liturgiji), kar bi nam bilo jako obžalovati (!) gledé na posledice.“ Mislite tedaj, da bi Slovenci potem odpali od Rima — k ruskemu razkolu! Ne tako brž, le potrpite še nekoliko!

Sicer pa se vsa brošurina logika pokori eni dogmi: država nad cerkvijo. Državna oblast ima pravico „od podložnikov, z nižo in višo duhovščino vred. spolnjevanje državnih postav brezobzirno zahtevati, akoprav one cerkvenim nazorom povse nasprotujejo.“ Ta postava velja nekje drugje, a ne pri nas katolikih, gospôda brošurina! Kaj ne da: vsa milost od carja, cerkev pa reci: glej, dekla tvoja, o veliki car! To dogmo bi radi vtepli Slovencem v glavo! Čemu? — bi človek radovedno vprašal, ako bi vže ne vedel, komu služite. In ker je državina milost v §. 14. proglasila avstrijskim narodom svobodo vesti, se „Sl. Svet“ na vsaki strani trudi pregovoriti Slovence, da bi se tudi oni okoristili tega paragrafa ter svobodno si izbrali vero in cerkev — slovansko-nacijonalno!

Sploh vé naša brošura o rimsko-katoliški cerkvi malo ali nič dobrega povedati; pač pa povečuje nji nasproti grško razkolno. Katoliški cerkvi očita „das Bestreben der lateinischen Nationalität (katera je?) und Sprache eine unbeschränkte Herrschaft zu sichern;“ nadalje graja, da v katoliški cerkvi se ravna „z nižo duhovščino in lajci, kaker da bi ne spadali k cerkvi.“ Tako ravnanje je baje zakrivilo, da so sedaj nekatoliške države, Rusija, Anglija, prebivavstvo Amerike itd. — vsega skup 250 milijonov ljudi, odpadli od katolicizma „ohne zur Rückkehr Miene zu machen;“ od tod izvira, da se odpad od katoliškega mišljenja toliko širi „dass die katholische Kirche . . . gar ihren Fortbestand lediglich der weltlichen Macht zu verdanken hat.“ Isto zavira, da katoliška cerkev ne more uspešno delovati mej pogani. Grozovito je, kar trdi, da je latinizovanju v katoliški cerkvi pripisovati „das klägliche (!) Ergebniss der mit den grossartigsten geistigen und materiellen (!) Mitteln ausgerüsteten Missionäre unter den Nicht-

christen“, mej tem ko ruska cerkev „mit geringen Mitteln grössere Erfolge zu verzeichnen hat!“

Res, koliker besed, toliko vdarcev po zgodovini in jasnih faktih, toliko debelih laži! Ni li — da molčimo o vspehih katoliških in ruskih misijonov, o čemer mislimo še obširniše razpravljati — ni li „odličnemu Slovanu“ naše brošure znano, kak velikausk napredek je naredilo katoličanstvo zadnjih sto let v Ameriki in Angliji? Da, mogočni svetovni državi se vračati v katoliško cerkev, v bližnji prihodnosti upamo zatrdno, se bodo njuni narodi klanjali nezmotni besedi rimskega papeža. Čudno res, kako more še izobražen človek d a n d a n e s pisati o „überhandnehmenden Abfall von katholischer Gesinnung im Allgemeinen,“ dandanes pravim, ko smo z lastnimi očmi videli ponosno protestantsko Nemčijo vkloniti se rimskemu papežu, ko vsako leto prinese novih zmag katoliške ideje; in ali nismo lani dovolj se prepričali, kako čedalje bolj prešinja ideja rimskega papeštva Evropo in vesoljni svet? Katoliška cerkev sama pa, kako se je v zadnjih desetletjih pomladila, s kako ljubeznijo se oklepajo dandanes katoliški narodi rimske Stolice! Seveda ne manjka tudi krščenih brezvercev in odpadnikov, ne manjka držav, ki cerkev stiskajo, toda moč naša je v ideji; ena katastrofa je dovolj, da popiha kaker prah s ceste vse vojske in njihovo moč, da poruši posvetne države . . . Katoliške ideje dozdej ni mogla zatreti nobena katastrofa, nobena sila. Ta ideja zdaj vstaja, mogočno, zmagovito, narodi se ji vdajajo, v kratkem si bo znova vpokorila Evropo, tako gotovo, kaker je vsemogočen tisti, ki je njen početnik.

Res, posebne razloge morate imeti, da vsem tem znamenjem, ki tako očitno oznanjajo sijajno bodočnost katoliške cerkve, oči zapirate in se toliko vnemate za odrevenili — razkol grški! Čemu tako nemilo soditi, čemu toliko sumničiti katoliško cerkev! Hočete res s tem Slovencem zavdati z onim smrtnim črtom do rimskega katolicizma, po katerem se grški vshod toliko odlikuje? Jih hočete res sezoriti za rusko nacionalno cerkev?

Da, sèm jih namerjate speljati: „Parlamentär-ja,“ nekdanjega „Slovana,“ „Slovanskega Sveta“ in naše brošure težnje in namere stojé jasno pred nami; tajite, zakrivajte, kar hočete, nikdar ne boste več oprali tega madeža pred slovenskim občinstvom. Aténtat vaš je obrnen na našo katoliško vero.

Zato hočemo pa odslej tem bolj paziti na vse, kar pišete. Brezbzirno bomo razkrivali vaše nakane, le ene vam ne prizanesemo. Tudi mi vemo čislati materinščino, draga nam je slovenščina, in pokazati hočemo še, kako znamo zagovarjati narodne pravice. Sveto hočemo služiti domovini, in ravno zato ne bomo mirovali, dokler ne nehate kakerkoli spodkopavati vero katoliško, narodu našemu edino sveto; nasprotovali vam bomo, dokler se predrznete tako smelo napadati cerkev in njene škofe; pač malo

nam je mar za krinko narodnosti in slovanstva, s katero prikri-
vati svoje nepoštenne namere!

Zdaj pa pozivljemo „Sl. Svet,“ ako mu je mar rešiti svojo
čast, naj nas pred slovenskim občinstvom zavrne ter — kaker
nam je žugal — naš članek „vniči s primernim odgovorom.“

Nadalje bi ga prosili, ako bo še izhajal, naj bi vendar Slo-
vencem ne mešal glave s praznimi utopijami, ki nimajo nobene
praktične vporabnosti, kaker je n. pr. svet, ki ga daje manjšim
slovanskim narodom, naj bi sprejeli ruščino za literaturni jezik,
ali pa, kar sanjari o prevstrojitvi Avstrije na podlagi narodne
avtonomije; to bi bilo isto, kar naše notranje razmere popolnoma
zmesti ter spodmakniti Avstriji tla historičnega prava, na katerih
stoji; to bi moralo državo oslabiti ter dati zunanjim sovražnikom
zaželeno priložnost na njo planiti in jo raztrgati. Le pokrajinska,
historično vtemeljena avtonomija in oživiljenje katoliškega duha
more Avstrijo rešiti pogina; kdor ta stebra spodnaša, nima av-
strijskega čuta.

Sicer se je pa protikatoliška propaganda mej avstrijskimi
Slovani začela sè zagovarjanjem in zahtevanjem slovanske litur-
gije. Tako tudi pri Slovencih. Naši viši pastirji so sicer javno
razpravljane tega vprašanja prepovedali. „Sl. Svet.“ se ne vklanja
škofovski besedi; vedno i vedno na razne načine se vrača v
njem to vprašanje ter hujskanje slovenskega naroda, naj si sam
pomaga do tega. Pred vsem je pa znamenito vedeti, kak glavni
razlog ti ljudje navajajo, da bi vtemeljili Slovencem pravico do
slovanske liturgije. Narodno liturgijo smatrajo kot „pralastno
lastnino“ (brošura: ihr ureigenstes Eigenthum), češ, Slovenci
so od prvega početka imeli narodni obred; še le kasneje se je
latinski živelj, ki pomenja naši brošuri isto, kar italijanski, vrnil
ter pregnal slovanski obredni jezik: „das lateinische Element hat
, . . der slavischen Bevölkerung ihren (prav: seinen) nationalen
Ritus aufgedrungen und sucht die an der Hand desselben
errungene unberechtigte Herrschaft auf Kosten der sla-
vischen Nationalität immer mehr zu befestigen und auszubreiten“
(od latinske maše, Slovenci, proti nevarnost vaši narodnosti!)
Slovenci tedaj, zahtevaje slovensko liturgijo, tirjajo nazaj, kar
je njihovo in kar se jim je siloma vzelo.

Ker s tem razlogom vse vaše dokazovanje in vtemljevanje
stoji in pade, pozivljemo vas, da enkrat na pod-
lagi zgodovinskih podatkov dokažete, da so
res Slovenci prvotno obhajali službo božjo
v narodnem jeziku.

Dokler se vam to ne pesreči, vas bomo imeli za nepoštenne
podhujskovavce, ki drugega ne namerjajo kaker Slovence zbe-
gavati, jih odvracati od sv. cerkve in njih škofov ter vzgajati za
verski odpad.

Dr. Mahnič.

LISTEK.

Iz dnevnika Štefana Hodulje.

V pustu spisal za post

Tone od Kala.

III. list.

Bilo je tedaj v nedeljo potem, ko sem prav židane volje prihoduljil k „besedi“ pod Kraško goro.

Moj novi znanec — pravili so mu, če se ne motim: gospod Hrabroslav — pesnik, humorist, in bivši kmet, je sam v svoji hiši priredil slavnost. Vže od nekdanj je bila tu narodna čitavnica, ena mej prvimi v vsej deželi.

Tudi gostivno je imel gospod Hrabroslav. Vender bi težko znali povedati, kaj je bilo prej v njegovi hiši, gostivnica ali čitavnica. Gotovo je le, da je prišla ena za drugo. Gospodu Hrabroslavu se je zdelo, da to dvoje gre skupaj. Ne vemo sicer zakaj. Morda zato, ker ste si njegovemu pesniško zlikanemu ušešu tako lepo zglašali končnici: — *ica - ica* ali — *nica - nica*.

Drugi pa so si to stvar drugačii razlagali. Hoteli so reči, da Hrabroslav, akoprav nad vse idealist in požrtvovaven narodnjak, je vender znal ceniti tudi časne dobrote. Študiral je bajé svoje dni v mestu in prišel do latinskih šol ter vsaj nekaj mesecev v njih sedel; tu je enkrat vlovil zlati rek: „*utile dulci*“ ter si ga globoko zapomnil. Toda kasneje ste se mu ti besedici v spominu premaknili in začel je povdarjati vedno le: „*dulce utili*“ ter si razlagal poslednje kot *dativus commodi*, češ, najboljšje je človeku biti tako narodnemu, da mu narodnost ob enem mošnjico polni. Kaj čuda potemtakem, da so ga hudobni jeziki obérali, da je v njegovi hiši čitavnica podrejena gostivnici, narodna slavnost — bršlinovi veji nad vrati!

Kasneje se mu je zdelo za povspešitev narodne stvari pod Kraško goro primerno gostivni prizidati posebno dvorano za veselice — nekaj naroden dom. Seveda mu je pri tem šlo malo trdo; komaj komaj je toliko zmogel, da je postavil streho; zidovi so pa morali še leta in leta kazati mimogredočim gola rebra, celó burja si je poiskavala po zimi skoz luknjice vhoda v svetišče Talijino pod Kraško goro.

Okdar je začel Hrabroslav krčmariti, pesnikovati, vrejevati, je šlo s kmetijo rakovo pot. Ni več delal vsega polja. Le manjšje

ledine so mu hlapci površno podrsali z oralom. Po prostranem polji pa se je šopirilo zaraslo dračje, po katerem se ni vozil več ni lemež ni gredelj. Iz hleva je romal rep za repom.

Hraboslav je imel dovolj drugih opravil: čital je časopise, pušil dolge smodke, vedno hodil v praznični obleki; s tem si je pridobil častno ime „gospod“, slednjič — bil je še župan. Slavnosten govor pri besedah je imel navadno sam. Dasi je včasih grešil zoper logiko, včasih ranil zgodovino, včasih politiki dregnil v oči, že! je vendar vselej občno pohvalo. V veseli družbi je vedno rad dolgo govoril, posebno mu je dopadlo govor namešati z drobtinami iz vseh slovanskih in družih evropskih jezikov, katerih si je nalovil pri gospôdi ali nabral si iz raznih knjig in časnikov.

Neprenehoma je pisal, posebno izvrstno je izdelaval vabila za nove veselice. Tako vabilo je tudi za slavnost pod Kraško goro razposlal vže pred tremi tedni po Slovenskem. Po vseh listih si bral naslednje:

Vabilo

k slavnostni veselici,

katero priredi

„Čitavnica pod Kraško goro“ prigodom svojega petindvajsetletnega slavnega obstoja dne 18 . . .

Spored:

I. Predvečer: Streljanje s topiči, pritrkovanje, kresovi, bengalični ognji, serenada pred narodno dvorano; potem bakljada ter budnica s podkraško godbo po glavnih ulicah razsvitljene občine; sklepno zasvira godba slavnostno himno pred narodno dvorano.

II. Zjutraj. Budnica z godbo po glavnih ulicah.

III. Slavnostni vdeležitelji se zberô ob 9 $\frac{1}{2}$ uri v narodni dvorani, od koder odideje in corpore z godbo in čitavniško trobojnico v cerkev.

IV. Banket v prostorih čitavniške gostivne ob 12 $\frac{1}{2}$. Couvert 60 nov. brez vina.

V. Slavnostna beseda ob 5. zvečer.

1. Godba.

2. Slavnostni govor. Govori župan iz Trnovske gore.

3. Kantata.

4. „Kako se narodno snubi“? — Šaloigra v enem dejanji.

5. „Micika.“ Pesen. — itd.

VI. Ob 7 uri: Oddihljej — Souper ad libitum.

VII. Narodni ples.

Vstopnina k besedi 20 nov. Sedež 10 nov. K plesu 1 gl.

Pod Kraško goro

Odbor.

Jaz pa, ko vidim, da je imela beseda ravno pričeti, jo zakrenem s hoduljo s ceste za hišo; tu se naslonim, stojé na najviši stopinji hoduljini, na zid narodnega doma, kjer se mi skoz pretrohnele zatvornice na oknu odpre prelep pogled v notranjo dvorano. Zadel sem jo; od tod mi je bilo mogoče vse opazovati, a nihčemer se ne dati zapaziti; to je bilo vedno moje vodilo.

V prvi vrsti, tikoma pred odrom je sedelo nekaj gospôde iz mesta; zadej pa so bili sami kmetje. Mej mestnimi se je odlikoval gospodič nizke, a vitke postave. Rokovice je imel pa črne škrijce, katerih špičasti perctnici ste mu kaj urno odletavali, ko se je kretal po dvorani. Ker samo živo življenje ga je bilo, imel je dar, rekel bi, vsepričujočnosti. Zdaj se je šulil okol gospodičin, ki so si tam spredej na častnem mestu s pihavnikom pripihavale pod obrazek, zdaj se milostno pripogne k dvema kmetoma tam zadej in poprijemši vsakega za roko, se jima zahvaljuje, da sta pohodila slavnostno besedo, zdaj ga vidiš pri vratih, kako se klanja vstopivšim ter podaja tiskan „spored“, a ta hip se ti vže prikaže izza odra, kamer je moral rešit slavnostnim diletantom neko važno vprašanje. In pa še le jezik kako mu teče! Res, da malo z besedo zadrgava, skoro bi rekel jeclja, „ravno to dela njegov govor tako ljubek, tako medén, da se slovenščina iz njegovih ust slajše puceja nego italijanščina iz rimskih, kaker pravijo.

Beseda prične. Zavesa se vzdigne. Ko pevci odpojô začetnico, pretresa dvorano ploskanje in odobravanje. Nazadnje zaženó mestni tam spred: bis! bis! Naš znani gospodič pa: još! još! In još! još! bis! bis! zagromi tako mogočno, da bi bil gotovo strop se vsul, ko bi ga dvorana imela.

Ko v drugo odpojô, sem slišal, kako sta se dva blizu okna pogovarjala: „Kaj pa pomeni „bis“ in „još,“ veste, boter?“. „No, Drejče, kaj pa tako povprašujete,“ odgovarja sosed; „Vas ni sram, ko bi Vas kdo slišal; Vi pač ne smete nikamer! Ne veste, da vsak, ki je pri veselici, mora z rokami ploskati in kričati, kader in kar mu vkažejo?“

Spet se vzdigne zagrinjalo. Druga točka. Malo nerodno, toda resno stopi na oder župan Trnovski.

„Na zdar!“ zagromelo je od vseh strani.

„Slavna gospôda!“ začenjal se je vvod. „Slavna gospôda!“ In še enkrat: „Slavna gospôda! Blaga, vzvišena je ideja, ki nas je danes tu zbrala. Ideja, ki je zažarila na obzorji devetnajstega veka, ideja, ki navdušuje narode za velike čine, ki preraja umetnosti in vede, ideja, pravim, narodnostna je ta. Tudi v našo županijo so prisijali njeni žarki; vnel se je nebeški plamen, ki ga vže petindvajset let gojimo in netimo na tem domačem ognjišči, okol katerega smo nocoj se zbrali, da obhajamo spomin svojega duševnega vstajenja! . . .“ in dalje in dalje je gromel župan Trnovski.

Poslušavce, posebao mestno gospôdo, je govor tako razplamenil, da so ga večkrat pretrgavali z burnimi vskliki.

Sicer pa ni naš župan prav gladko govoril, povhajale mu večkrat besede in zlogi; zdelo se je marveč, da ga nekdo poriva. Kdor je bil blizo odra, je vse posamezne besede slišal iz nekotih drugih ust, predno jih je izgovoril župan Trnovski. Le jaz sem ga videl od strani — gospodiča v črnem fraku, kako je čepé za kulisami županu narekoval. In ker je bil govornik malo nagluh, je suflér večkrat izza kulis glavo pomolil skoraj zad do mogočnih škornjev župana Trnovskega.

Vender je šlo. Vpehau je jenjal govornik, toda klici in ploskanje ga je prisililo še dvakrat, da se je objavil na odru.

In da se je, izvzemši kako malenkost, res odlikoval, dokazemo s tem, da ga je gospodič v fraku sam pripeljal izza odra in ga posedel tam spredej v sredo mej gospodične in drugo gospodo iz mesta. Tam je sedel celo besedo; in ker se je zapazilo, da nima tiskanega „vsporeda“ v rokah, priskoči koj nežna stvarica, nad vse elegantno olišpana, ter poklonivši se mu poda slavnostni program. Toda slučajno mu je bil list tako izročén, da je prejel narobe. Vender ga je tako držal do konca in pri posamnih točkah celó ponosno va-nj pogledoval: očitno tedaj, da slavnostni govornik ni znal — brati.

„Vboga reva, koliko dni so mu v glavo zabivali.“

„Tudi jaz pravim, boter, boljše, da bi bil tisti čas kopal v bregu.“

Tako sta ga naša zuanca blizo okna prav po domače kritikovala.

Glavna točka v slavnostnem vsporodu seveda bila je šaloigra:

„Kako se narodno snubi?“

„Boter, kaj se Vam zdi, za nas vže to ne bo več? Prešli so časi.“

„Pa tudi naši fantje znajo zadosti snubiti, saj krokajo cele noči okol.“

„Snubiti — snubiti“ pridruži se prejšnjima priletén starešina, „vže smo znali, ljuba moja, pa ne „narodno“; glejta no, kaj je zapisano?“

„No, radoveden sem, kako snubljenje je to. Nekaj novega bomo nocoj videli.“

Glavno vlogo je imel naš znani gospodič, v šaloigri: gospod Petrovič, notar, in pa Milka podžupanova iz Podkrajja, šestnajstletno dokletce. Vže uro poprej jo je gospod Petrovič iztrgal iz družbe mladih tovaršic, da bi jo mestni gospôdi predstavil kot diletantinjo. Tako se je oklenil gospod Petrovič, da se ga je čez pol izgubilo v širokem krilu. Lepa pa je bila „gospodična“ Milka, nocoj prav po mestno nagleštana, da je vse na nji frlelo.

V igri sami je bil posebno zanimiv prizor, ko sta gospod Pe-

trovič in Milka stopila na oder. Tedaj je očaroval poslušavce naslednji dvospev.

Petrovič.

.....
 Vonjavo ljubim: rože
 Sladko, ko tvoj je duh:
 In pesni filomele —
 Šaj ti glasiš se v njih.
 Vse ljubim, kar na zemlji
 Resnično je, lepó,
 In vender nič ne ljubim
 Ko tebe le samó!

Milka.

O sladkost glasóv,
 Svet je za-me nov!

Petrovič.

Ljubim te, ljubim te,
 Ti si moje vse!

Oba.

Srce mi goreče
 Od tolike sreče
 Kar póčilo bo!

Petrovič.

O reci, predraga,
 Čutilo da zmaga
 Z besedo sladkó.
 O prosim te!

Milka.

Zdaj pusti me —

Petrovič.

O reci mi —

Milka.

Jaz ljubim te!

Petrovič.

Prisrčno dete ti nebá
 In moja boš na veke.

Milka.

Da!

Petrovič.

O, da bi vedela, premila,
 Kak srečnega si me storila.
 Vsliši prošnjo mi srca,
 Izreci glasno sladki: „da“!

Milka (zmiraj glasnejše)

Da, da, da, da!

(Objameta se in poljubita.)

Burno, brezkončno ploskanje razlega se po dvorani.

„Još! još!“ zaženo fantje od zadej.

S posebno ognjevitostjo se je pela pesen „Micika.“ Bila je nekak vvod k plesu.

Mici — Mici — Micika!

Alj bi z mano plesala?

Juri, Juri, Jurček moj,
 Plesala bi jaz s teboj!

Na splošno zahtevanje se je morala trikrat ponoviti. S pevcu na odru so pritegovali tam od spodnjega konca dvorane domači fantje in dekleta ter pevaje ob enem pribijali z nogami ob tla, da se je dvorana kar zibala.

Večerja „ad libitum“ je bila kratka. Mladi svet je gnalo k plesu. Vže je mej tem oder zasedla podkraškogorska narodna banda; zglasevali so piskavno orodje, zacviljali so klarineti, tudi bombardon tam v kotu je dal razumeti, da vže nevoljno čaka.

Mize in stoli se urno pomaknejo k zidu; le nekateri bolj priletni možje si v tem preseljevanji rešijo svoje vino in kozarce tje na stran ter eden za drugim sasedejo, kar je ostalo še prostora za mizami, in začno gledati mlade plesavce, ki so jo ravnokar prvokrat zadržali po podu narodne dvorane.

Toda pri tem ni ostalo. Gospod Hrabroslav, narodni gostivničar, je pričel našim možakom kaj pridno donášati raznih jedil, tako da so bile mize v kratkem založene.

„Pač, odkar sem živ“, zatrjuje podžupan podkrajski svoji zakonski družici, „nisem tako dobro večerjal,“ in obriše si s prtom brado, ki se je kar lesketala od pečenkine maščobe.

„Kaj ne da?“ oglasi se iz bližine naš prejšnji boter. „Jaz sem vže koj iz začetka rekel, da tista „župa ad libitum“ mora biti nekaj posebno dobrega.“

„Toda jaz se bojim,“ oglasi se mati podžupanja iz Podkraja, „da bo treba slano plačati.“

„Nič ne dé,“ zavrača jo podžupan, „vsaj bo človek enkrat

vedel, kako živi gospôda. Da bi si ne imel kmet nikdar kaj do-brega privoščiti?! Odslej naprej se bo na podžupanovem ognjišči v Podkrajju pečenka večkrat vrtela na ražnji.“

Slučajno pride k mizi gospod Hrabroslav; kar da je vlovil zadnje besede. . . .

„Prav govorite, gospod podžupan. Kmet je oproščen od stare sužnosti. Kar je nekdanj odrajtaval za desetino cerkvam in grofom, naj zdaj živí sam. Narodno probujen se dviga zemljak k viši omiki, viša omika pa zahteva tudi vkusniše hrane. Z omiko se mora družiti tudi olika; najlepše priložnost pa olikovati se ima človek v družbi. Zatorej je dandanes neobhodno potrebno večkrat se shajati v veselih narodnih družbah.“ Tako uči Hrabroslav.

„Da, večkrat se moramo shajati, da se skupno ogrevamo za narodno stvar. In nihče nam ne more zameriti, ako si o takih priložnostih kaj privoščimo. Se bomo li postili o kruhu in vodi?!“ — meni podžupan.

„Živela narodna sloga!“ vsklikne gospod Hrabroslav. „Narodni možaki, še nekaj vam povem. Dan, v kateri se je pred petindvajset leti naša čitavnica vstanovila, je prav za prav juteršnji. Hotel sem pa danes prirediti veselico, ker je nedelja; saj dobro razumete: drugači kdo bi prišel, posebno pa na narodni ples? Vender pa bi ne bilo spodobno, da bi ravno juteršnji dan prešel brez vsake spominske svečanosti. Zahteva torej nekako od nas narodna dolžnost, da se tudi jutre tu zberemo. Pred hišo razprostira narodna lipa svoje veje; vsadili smo jo v spomin, ravno tisti dan, ko smo prvokrat čitavnico odprli. Povabljam vas torej, možaci, zberimo se jutre popoldne v njeni sencí. Za narodno postrežbo je vže preskrbljeno. Imam kozliča, ki se je zvalil ravno jutre be eno leto, tedaj na obletnico vstanovitve naše čitavnice. Ta narodni kozlič vam ima jutre prav dobro tekni. Še nekaj. Vže dolgo hranim v kleti buč najizvrstniše kapljice iz leta 18 . . ., obrodila ga je čitavniška trta na dvorišči, katero smo vsadili pred petindvajsetimi leti. Mislil sem si: prav za to priložnost ga moramo izprazniti. Živio torej narodni buč!“

„Živio!“ zaorijo vsi. „Jutre tedaj pod lipo, gospod Hrabroslav!“

Ne dolgo potem pripelje gospod Petrovič svojo plesavko Milko k njenima roditeljema.

„Gospod podžupan, Vaša blagorodna gospodična hčérica se je naplesala. Častitam Vam, da ste vzredili tako izborno igravko. Take krasotice so ponos našega naroda.“

Podžupana podkrajškega pa je priteh besedah obšel rajski čut; poprej nekaj huljast, se je odslej zravnal in glavo vsaj za dva prsta povzdignil.

„Ako blagovolite, gospodična Milka, Vas bom nocoj spremil v Podkraj,“ s temi besedami se posloví gospod Petrovič.

Materi podžupanji ni vse kaj posebno vgajalo. Malo po strani gleda hčer, ko si snema z rok leskeče bele rokovičice; tudi šopek

cvetic, ki ji ga je gospod Petrovič nasadil v nedrije, jo je bôdel v oči.

Mater županjo je sililo domov.

„Milka, si nesla prašičem, prej ko smo šli zdoma.“

„Nisem imela časa, sem si morala likati kožo.“

„Tedad prešiči se danes postijo, kak špeh bomo imeli letos! Odpravimo se domov. Tudi moraš nocoj še krave pomolsti. Si skidala gnoj iz hleva, kakor sem ti včeraj vkazala?“

„Bi se vmazala, mama. Ne morem še domov. Moram čakati gospoda notarja.“

„Domov pojdi! Jaz nečem, da boš po noči vlačugala. Jutre moraš zgodaj vstati. Otroci doma so vže vse perilo zamazali, morala boš na kal prat; potem moraš z oslom v malin.“

„Mama, jaz ne smem ta teden prati, in tudi z družim delom si mazati rok. Gospod notar je rekel, da moram v nedeljo k besedi v G., kamer pride tudi on na ples. Moje roke so vže tako pregaraste za take gospode.“

In milo jokati začne — blagorodna „gospodična“ Milka podžupanova.

IV. list.

Bilo je jutro po slavnostni veselici pod Kraško goro. Prav dobro sem se bil naspal na seniku gospoda Hrabroslava. Ob osmi uri vstanem in jo koj vdarim, kamer me je hodulja nesla, brez vsakega namena.

Bil sem vže nekaj iz vasi, kar mi od strani nekaj zabliskne. Se ogledam. Nekoliko korakov pod cesto vzrem nekogar ležati v grapi, po kateri se je voda s ceste stekala na polje. Bil je godec; bombardon mu je ležal na strani, z desnico ga je držal objetega, kakor bi ga stiskal k sebi. Suše ni trpel. Ležal je skoraj do pol v vodi; na jutro se je bila namreč vlila ploha, in spečega ponočnjaka namočila, voda pa je naplavila okol njega suhe trave in cestnega blata.

„O moj Bog, kako me žgê! Prinesite mi žganja, žganja! . . . žganja! Gorí mi v črevah! Ogenj! Ogenj!“

„Bomo vže gasili,“ odgovarjam mu. „Kaj pa Vam je, prijatelj?“

Moje besede so nekoliko pregnale gosto meglo, ki mu je ležala na duhu, tako da se je vsaj na pol zavedel.

„Kdo je? Kdo je?“ povprašuje. „Kje sem? Kje sem?“

„Še ste mej živimi,“ šalim se. „Kaj Vas je pa sèm vrglo? Odkod ste prišli? Kdo ste?“

„O — zdihuje prizdignivši glavo in naslonivši jo na bombardon — prijatelj, Vi vprašate: Kdo ste? — Če se ni pretrgala nit mojega spomina, kakor se mi zdi, jaz sem Frane Butec iz Črnogore, pravijo mi Rožman. Godec sem. Vabljen sem k veselici pod Kraško goro. Kaj, ali nisem vže bil . . .? Ne! Saj ni še sonce

zašlo? Kdo ste Vi — kdo ste Vi — kako vprašanje! Jaz sem bil vže vse. Ker ste tako radovedni, no, pa poslušajte mojo zgodovino; spovedati se Vam hočem popolnoma, popolnoma.

Jaz sem prvorojenec Janeza Butca iz Črnegore. Kmet je bil moj oče, kmet tudi jaz. Kopali smo v bregu prav pridno, in tudi dosti dosti prav dobre kapljice pridelavali tista leta. Kar glejte — bilo je tisti čas, ko sem začel fantavati — začela je prihajati iz iz mesta k nam na deželo gospôda. Nekega večera smo bili vsi prav židane volje. Nekdo iz mesta nas je tako-le podučeval: „Slovenski možje in fantje! Glejte, kako napreduje svet okol nas. Povsod se snujejo društva, beró se časniki. Tudi oratar ne zaostaja. Bil sem v deželi, kjer si kmet obeša list zad na drevo, da more brati mej oranjem. Možje in fantje! Da Vam ob kratkem povem: dokler nimate čitavnice in se kaj več ne likate po svetu, ste in ostanete slovenski butci!“

„Slovenski butci! — ta beseda me je vrezala globoko v srce. Prisegel sem, da bom jaz prvi, ki bom vse vse izvršil, za kar nas je gospod iz mesta tisti večer navduševal.

Še tisti večer je bila dogotovljena čitavnica pod Kraško goro. Za slavnostno odprtje smo morali skrbeti. Pevcev ni bilo. Hoteli smo imeti lasten pevski zbor. Štiri cele mesece vsak večer, večkrat do polnoči, smo gulili in drsali, dokler smo se navadali šest pesni. To je bilo ploskanje pri besedi! Po listih pa se je bralo: „Mladi pevski zbor je izborno rešil svojo nalogo. Na splošno zahtevanje so se morale vse pesni po dvakrat peti. Čestitamo čitavnici pod Kraško goro za izvenredne moči, ki bi čast delale vsakemu gledališču!“

Od tedaj nam je rasel pogum. Sledila je beseda za besedo; pevske vaje se niso več pretrgale

Še nečesar smo živo pogrešali. Veste, da pod Kraško goro se je od nekaj rado plesalo. Toda ravno tu je šlo trdo. Nismo se smeli še enkrat zavrteti, da ne bi se nam skoz dva meseca vsako nedeljo v cerkvi očital ta greh. In pa še le časniki kako so nas klestili! Suroveži, zapravljivci, potepuhi, pijanci! — vse se nam je izreklo pred svetom, ako smo le enkrat na leto malo poplesali in zavriskali! Za pust smo pokoro delali celi post.

Iz tega žalostnega stanja nam je pomagala čitavnica. Kar trupoma smo se vsi fantje vpisali. Od tedaj se ni bilo nam treba vklanяти ne županu, ne župniku; kader smo želeli plesati, napisali smo „Vabilo“ k besedi, za „vspored“ smo vzeli dve tri pesni, eno deklamacijo, konečna točka bila je vedno: „narodni ples.“ Nihče ni več črhnil. Tudi če je župnik kaj poropotal, razvpili smo ga kot nasprotnika narodne stvari. Pač pa so nas po časopisih proslavljali; navadno tako le: „Po besedi je sledila domača zabava. Mladina si je privoščila nedolžnega veselja. Lepo število odličnih krasotic se je vdeležilo plesa. Še le z belim dnevom se je začela razhajati poštena družba. Želimo si še več takih večerov. Vsem

vrlim gostom, posebno pa nežnim narodnim gospodičnam: Na zdar! Na svidenje v kratkem pod Kraško goro!"

Tudi lastno godbo smo hoteli ineti. Kmalu se nas je zbralo zadostno število. Povabili smo izšolanega mojstra iz mesta, ki nas je hodil poučevati pol leta. Štiristo forintov smo mu odšteli. Prodal sem kravo. Mene so zaročili z bombardonom. Še le zdaj je začelo pravo življenje. Zasluli smo po časnikih kot „izborna narodna banda.“ Romali smo od besede do besede, od slavnosti do slavnosti, povsod želi hvale in priznanja.

In ker se je navdušenost bliskoma širila po deželi, ker smo imeli priložnost večkrat po raznih krajih se shajati in bratiti, rodila se nam je misel, ali bi se ne dalo osnovati splošno pevsko društvo za celo deželo, da bi mogli kdaj v ogromnem številu javno nastopiti — v ponižanje in strah nasprotnikom. V kratkem smo imeli pevsko društvo „Slavec.“ Kot „slavec“ sem moral letati od vasi do vasi, od zбора do zбора. Draga je bila seveda ta komedija. En sam vzgled. Leta 187 . . je napravil „Slavec“ velikansko pevsko produkcijo v G. Iz cele pokrajine, iz gor in nižave so se „slavci“ sešli; bilo nas je okol 130. Vže ta dan pred sem moral v G. h glavni poskušnji. Drugi dan po produkciji smo se zbrali v gostivni pri K. Tretji dan smo napravili skupen izlet v S. Še le četrti dan na večer sem se vrnil domov. Ker nisem imel za slavnost beliča v žepu, sem moral k Židu; dal mi je menjico za 50 for. z obrestmi po 20 od sto. Da bi bil povrnil o določenem obroku, ni bilo še misliti. Dve leti me je čakal; potem mi naračunal 300 for., za ktere je šel moj največi vinograd.

Od tedaj sem izgubil popolnoma vse veselje do dela. Pa kako, saj tudi časa ni bilo. Edina tolažba, ki mi je še ostala, je bil bombardon.

Slednjič je ves mlajši rod pod Kraško goro imel dosti opravila z narodno rečjo: eni so brali, drugi dopisovali, pojavljali so se pesniki, vredniki, spet drugi so pevali, pa godli itd. Po bregih je pa robidje prepredavalo trte in praprotje jih zadušavalo.

Ker smo začeli mestno živeti, smo vedno bolj pogrešali — gibanja. Nekdaj, ko sem z očetom vsak dan kopal v bregu, sem pač imel zadosti telesne vadbe; vrnivši se zvečer domov, sem se vlegel in zaspal ko snop. Zdaj je vse drugači, zasedemo se cele dni in noči, da nam odrevené vsi udje. Gibanja treba. Tudi to je naš vek preskrbel narodnim boriteljem. Kaker navlašč za nas se je osnovalo telovadno društvo. Veste, dragi prijatelj, jaz sem tudi „sokol.“

„Kako to, saj ste rekli, da ste vže „slavec“?

Oboje sem. „Slavec“ sem bolj po duhu, „sokol“ pa bolj po telesu. Oboje skupaj nareja celega narodnjaka — z dušo in telom.“

„Kaj pa delate kot „sokolci“?“

„Braniti mili nam narod tujih napadov, brusiti uma svitle

meče, a tudi krepiti si ude in pesti — v strah vragom — to je naloga našega društva.“

„Dobro zavračate tuje napade?“

„Kar se dá.“

„Povejte mi, čigav je ta vinograd? Velikansko posestvo, celo goro zavzema!“

„Nasadil ga je z nova predlanskim grof grof“

No, ne pride mi na pamet . . . Čudno, nenavadno ime je . . .“

„Se končuje na — ič ali — ovski? Saj gotovo bo kak Slovan?“

„Če se ne motim na — erg . . .“

„Ubersperg?“

„Da, da!“

„Tu tedaj je novo posestvo, „villa Ubersperg.“ Ta gospod je trd Nemec. Kako, da ste mu dali v deželo?“

„Ej no, kaker sem rekel, narodna stvar dandanes je draga. Deset nas je bilo lastnikov tega brega. Dozoravale so tu prve črešnje v deželi in grozdje slajše kaker med. Na posodo smo hodili po dragi denarec v mesto za veselice in izlete. En dan nam pride vsem h krati pismo, da breg ni več naš, ampak gospoda grofa Ubersperga.“

„Kako je bilo prej ime temu krasnemu bregu?“

„Smlednik je bil — pošten naš Smlednik.“

„Torej „Smlednik“ se je prerodil v „Ubersperg“? In vi, prejšnji posestniki, hodite vanj delat kot najemniki? Taki vrli „sokolci“ ste? Taki narodnjaki? Cel svet govori o vinogradu grofa „Ubersperga“ — pod Kraško goro; tako gotovo vsi mislijo, da ste koloni nemškega grofa! Na zadnje vam kak Žid pobere še to, kar imate, in vam prekrsti še vas na nemško ime: zvali vas bodo potem „Unterkarstnerje“! In vaše vino bodo potem po mestih prodajali v botiljah z napisom: „Echter Unterkarstner“. Vi pa boste vodo pili iz Vipave. Sramota!“

„Prijatelj, Vi ste me razdražili! Glejte — pest!“

Plani po meni. Jaz pa jo naglo odpiham po cesti.

Skrivno razodenje

ali

sprejemni obredi pri bratih masonih.

Dolgo časa je konečni smoter prostožidarskih društev svetu ostal skrit; o pravih nakanah bratov masonov se je vse le bolj vganjalo. Še le poslednji čas se je posrečilo razgnati skrivnostno

meglo, ki je obdajala ložo. Za to se imamo pred vsem zahvaliti nekaterim masonom samim, ki so skesavši se izstopili iz peklenke družbe in svetu pojasnili njeno vredbo in namere. Nad vse zanimivi so framasonski obredi, tem zanimiviši, čim bolj črti loža katoliško cerkev in njeno službo Božjo. Kaka razlika mej veličastnim bogočestjem katoliškim in mej vražatimi, neslanimi bakanalijami ložinimi! O teh obredih je pisal vže pred leti slavni Mons. de Segur, kaker sploh o vprašanjih, ki zadevajo framasonstvo. Najhujši vdarec pa je v naših dneh loži prizadel Léo Taxil, ki je sam nekdan bil framason, a kasneje zapustivši ložo je na svitlo dal zaporedoma štiri knjige: *Le Frères Trois-Points I. II. Les Soeurs Maçonnnes. Le Cult du Grand Architecte*. Tu natančno pripoveduje, kar je sam v loži izkusil in videl.

Da bodo naši bravci dobili nekak pojem o obredih ložin, jim podajemo tu nekoliko prikrajšano in popravljeno poglavje iz izvirnega slov. romana „Zadnji samotar.“ Opisuje nam slovesen sprejem zadolženega grofa Takovca v ložo. Posneto je bolj po Segur-ji, a se bistveno in v glavnih točkah zлага tudi z razodenjem, ki nam je o tem podaje Taxil.

* *
*

Sv. Silvestra večer je

Kdor je zvečer ob angeljevem češčenji vračal se iz Ločnika v Gorico, in je prišel do onega kraja, kjer se cesta zasučee na Podgoro ter pogledal doli proti Soči, zapazil je lahko, da ima bližnji brodnik pri Soči nocoj dosti dela in gotovo tudi zaslužka. Danes ni konca ne kraja s prevažanjem; komaj je prepeljal na desni breg jeden voz, ga že čakata dva druga na levem bregu, a ko je ta dva prepeljal, glej, nabralo se jih je spet družih pričakovaje odrešenja, tako da naš brodnik zadnji večer leta res ima manj počitka, kaker Karon v Hadu. Prebrodivši Sočo naši potniki zasedeje spet elegantne vozove z dvema konjema in zavivši se dobro v kosmate suknje, zdrdrajo po cesti na Ločnik.

Skoz Šlorenc jo vdarijo na Koprivo.

Onkraj Koprive, kjer se jamejo prijazni vinski griči iz nižave polagoma vzdigovati, stoji star, častljiv grad; le nekaj hiš je okoli. Šem se zapeljejo naši kosmači eden za drugim, dokler se mogočna vrata ne zalpnejo.

Poldrugo uro potem se je videla pred gradom v Špesi — tako se je imenoval kraj — visoka postava v črn plašč zavita; s tehtnimi koraki premerjala je cesto pred gradom z enega konca na drugi. Ako smemo soditi, nekoga čaka, in ker čakanje v zimskem mrazu ni kaj prijetno, je tak človek izpostavljen skušnjavi proti tisti kreposti, katero imenujemo potrpežljivost. In da se naša črna dolgost v tej čednosti, kaker pravijo, heroično ne odlikuje, kaže s tem, da od časa do časa prav krepko z nogo ob zemljo butne,

potem pa naenkrat postoji in jame precej glasno mrmrati in preklinjati.

„Ti suha čeljust ti! Petkov korén ti! Kateri zlodji so te pa privezali, da te tako dolgo ni! In jaz te moram vže celo uro čakati tù v mrazu, v snegu! Da bi se vender tvoje ostroge nogi prirastle! Pokveka ti, mene primoraš tù čakati in zmrzovati! Vse je že pripravljeno za tvoj sprejem, šleva! Zakaž se kujaš? Ha, ha! Lep začetek, lepo priporočilo! Čakaj, pridi le, primem te za čeljust in te butnem ob to zidovje, da se ti črepinja razsuje, tvoja kobila pa razleti na dve sto dvaindvajset kosov!“

In spet butne črna dolgost ob tla, potem od same jeze obmolkne in začne z zobmi škripati.

Kar glej, od Koprive sèm zasliši se konjski topot.

„Tù je!“ vsklikne naša dolgost pred gradom. Potem pa spet nategne ušesa, da bi se še bolje prepričal.

„Glej ga no, kako polagoma kopita, kakor da bi šel po smrt. Znabiti mrha vže štiri tedne ni ovsu dobila. Čuj! Top, top, top! Top, top, top! Kje je pa četrti top! Je li četrto kopito pustila v Ločniku? Ha, ha, zdaj še le vem, zgubila je eno podkev! Ti vboga reva! No, no, zdaj pa hočem tù, prav tù počakati vaše veličanstvo!“

In razkorači se sredi ceste pred vhodnimi vrati z obrazom proti dohajajočemu.

„Dobro priklampal, grof Takovec!“ s temi besedami sprejme našega jezdeca. „Zdaj pa le z menoj skozi Sijonska vrata, da Vas vpeljem v nebeško kraljestvo. Vaša gospa suhljad pa lahko ostane tù zunaj. Saj tako vže ne more zmrzniti, ker je ni ko kost in koža.“

Ničesar, še „dober večer“ ne odgovori Takovec, sam bled strah ga je; ampak celoma poskočivši s kobilske tovaršice, da ostroge glasno zarožljajo, molčeč, kakor jagnje, koraka skozi vrata za črnim voditeljem.

„Le za menoj, skozi temo do luči“, glasi se voditeljevo povelje, ko jeden za drugim korakata po dolgem hodniku; potem zasučeta na desno, spet na levo, pa nekaj stopnic doli, pa zopet gori; slednjič, konec ozkega hodnika butne črna visokost z nogo v železna vrata, ki se koj odpró. Sèm notri pokaže jezdecu. Za vstopivšim se vrata koj zapró. Tù ne vidi družega, kakor rizo nasproti vhodnim vratom; pogrunjena je s črnim prtom, na nji leži sv. pismo, ki začenja s prvim poglavjem evangelija po sv. Janezu; na obeh straneh sv. pisma stojita dva svečnika z brlečimi svečami iz rumenega voska.

Grof Takovec, sèm noter pahnén, ne vidi nič, ne sliši nič, ampak obstoji za vrati, kamer ga je črna oblast voditeljeva pahnila.

Kaj bo pa to? Čakaj, ljubi Takovec. Ko nekaj časa tù stoji, odpró se spet železna vrata za njim in vstopita v belo-črno haljo zavita možá; molčé lotita se vbogo suhoto Takovsko sleči. Še srajce mu ne pustita in svitec. Nažega pa stlačita v nekako pisano norčavo obleko, ki se neokrotnih udov medlo-koščenega jezdeca kaj

tesno oklene, da bi lahko bobnal po njem; od strani pa je tako preluknjena, da mu je videti levo ledje; tudi desno koleno mora nago kazati. Na noge mu natakmeta krevse. Pobereta mu klobuk in nož, katerega je Takovec vedno pri sebi imel, tudi žepe mu otreseta, ko bi morda imel kaj okroglego kovine; in res se mu iz hlačnika zatakla dvajsetica in dva začrnena peneza nobene veljave. To je bila gotovina vbože reve! Tako opravljenemu oči zavežeta, ter ga peljeta skozi železna vrata v drugo sobo, kabinetu podobno. Zažuga se mu, da si ne sme odvezati oči, dokler ne bo slišal treh močnih vdarcev. Spet ga pustita samega kopneti. Slednjič zaslišijo se trije vdarci in Takovec si vrže z oči obvezo.

Ko spregleda, znajde se v prostorni dvorani, ki je vsa v črno oblečena. Ob stenah okoli in okoli bere Takovec z velikimi belimi črkami: Ako si hinavec, vse skrivnosti srca se ti bodo brale. — Ako te groza obhaja, vstavi se . . . Morda se bodo zahtevale od tebe velike žrtve, celó življenje samo: obljubiš vse to dopolniti? itd. itd. Potem se mu približa v rudeči opravi oblastno stopaje mož, po vsem obrazu črno zarasen, ter mu izroči črno obrobljen papir, na katerem bere Takovec zapisana ta tri vprašanja:

I. Katere dolžnosti imamo do boga?

II. Katere dolžnosti imamo do drugih ljudi?

III. Katere do samih sebe?

Takovec mora k mizi sestiti in na vprašanja pismeno odgovoriti. Odgovori jih pa tako-le:

ad I. pustiti ga v miru in ne nadlegovati ga s prošnjami;

ad II. upnikom dolgove plačati;

ad III. pred vsem drugim za-se samega skrbeti.

Zdaj stopi k mizi omenjeni rudeči brat ter natakne na meč pisano modrost takovske koščeni in jo nese iz črnega kabineta.

Toda kmalo se vrne in revežu z nova oči zaveže, vrže mu okoli vratú vrv, ter ga kakor medveda pelje s sabo. Po dolgem tavanji privede ga do visocih vrat, nad katerimi se bere zapisano:

„Summo Architecto Sacrum.“ (Najvišemu Zidarju posvečeno).

Na povelje rudečega voditelja potrka Takovec na vrata. Od znotraj se zasliši gibanje in govorjenje, toda le malokatera beseda se razločno sliši. Za nekaj časa odpró se visoka vrata in rudeči brat stopi s svojim medvedom v svetišče, kjer se v modrem blesku vse odseva, kakor bi kdo prišel v samo nebo. Le-tù Takovca postavijo mej dva stebra. Tedaj mu rudečnik nastavi ost (bodež) svojega meča na srce in s tem se prične izpraševanje.

Častitljivi brat z dolgo brado, kateremu se, kakor se vidi, vsi prav spoštljivo poklanjajo in se po visokem sedeži v družbi odlikuje, natakne mogočne naočnike na častitljiv nos ter počasno in slovesno vpraša:

„Kaj čutite? kaj vidite?“

Takovec: „Vidim ne ničesar; pač pa čutim bodež nekega orožja.“

Častitljivi: „Prevdarite dobro, kar mislite storiti. Strašno boste skušeni. Ste li dovolj pogumni, da prnesete vse nevarnosti, katere vas znajo zadeti?“

Takovec: „Da, gospod.“

„Ako je tako“, odgovarja Častitljivi, „torej jaz nisem več za vas odgovoren. Brat rudečnik, tirajte tega grešnika ven iz svetišča in peljite ga tje, koder mora hoditi vsakdo, ki želi poznati naše skrivnosti.“

In tako torej vede rudečnik Takovca spet iz svetišča v drugo bližnjo dvorano. Tod ga toliko časa sučejo in vrté, da se mu jame v glavi mešati, da že ne vé, kod hodi in kje je. Tako zmešanega ga spet v svetišče privedó, da nič ne vé kdaj.

Tukaj zagledaš veliko papirnato ploščad, katero nekateri „bratje“ po konci držé. Tedaj vpraša rudečnik Častitljivega:

„Kaj počnemo z grešnikom?“

„Peljite ga v jamo“, glasi se kratki govor častitljivega brata.

Rečeno storjeno; dva brata zgrabita takovsko koščenost in jo telebica z vso močjo v papirnato ploščad, katera se pretrga, tako da Takovec smukne skozi papirnata vrata, katera si sam z glavo prevrta, kaker pšeničen snop. Na drugi strani že stojita pripravljena druga „brata“ junaka, ki mej svoje roke vlovita arlekin-sko koščenost. Ta hip se zasliši zapiranje vrat in vrtenje ključa in ošemljen Takovec res misli, da je v jamo zaprt. Kar h krati vse potihne, da bi se še miš slišala. Za nekaj časa potem častitljivi brat mogočno kihne in s kladvom močno vdari, da se vse okoli strese. Potem pa začne tako-le moliti:

„Veliki Zidar vesmíra, ki se na nebu in zemlji razodevaš in na sonci kraljujoč vse razsvetljuješ in ogrevaš, ki si tako modro sezidal to zemljo in sam sebe v njo vklenil tako, da v nji živiš in dihaš in se giblješ, a tudi vse drugo živiš in navdihuješ in giblješ! Tvoj večni duh vzbudil se je v bratih napolnenih s tvojim ognjem, da posnemaje tebe, ki si čista ljubezen, ti sezidajo svetišče ljubezni, bratoljubja in enakosti mej vsemi ljudmi! Glej, visoki Zidar, na svojega hlapca Takovca in sprejmi ga mej svoje posvečence, naredi ga močnega zidarja, ki bo znal vkretno kladvo vihteti tebi v čast, nam v tolažbo, nasprotnikom pa v pogubo!“

Zdaj posedejo Takovca, ki od samega strahu ne vé, ali je mej živimi ali mrtvimi, na ostnat stol in ga vprašajo, ali resno misli storiti prevažni korak. In kraljevo veličanstvo takovsko s prestola odgovori:

„Da.“

Častitljivi brat pa ga začne z resnim glasom podučevati o dolžnostih, katere imajo bratje prostožidarski; prva mej vsemi je pa, skrivnosti prostožidarstva tajiti.

„Pozivljam vas, pri vaši časti, je vaša beseda odkritosrčna?“

„Da“, odgovarja jecljaje takovstvo.

Zdaj peljejo vbogega mučenika pred oltar, kjer mu ponudijo piti iz kozarca z dvema čašama.

„Ako ne govorite odkritosrčno“, žuga mu častitljivi brat, „ta sladka pijača spremeni se vam v strup.“

Zdaj dajo slepemu Takovcu iz ene čaše piti čiste vode, potem pa hitro obrnivši kozarec mu iz druge čaše vlijó v grlo grenko tekočino, da se revež šobi, da je strašno.

Zdaj pa hitro pristopi častitljivi brat in vdarši zopet s klavdom zarenči:

„Oho, kaj pa to? Kako ste se h krati predrugačili. Da vam ni sladka pijača ostrupenela?! Proč z grešnikom!“

Rudeči brat zopet prime za vrv in ga vleče nazaj, mej ona dva stebra, kjer je vže pred stal. Zdaj pa mu zopet žuga Častitljivi:

„Ako nas mislite slepiti, nam ne uidete, bolje je potem, da koj odstopite, še je čas; ako zvemo, da ste nam nezvesti, gorjé vam, nikdar več ne boste videli bele luči.“

„Ponižno pokorščino obljubljam vam do zadnjega diha“, zagotavlja Takovec s tresočim glasom.

„Torej naj se grešnik drugi skušnji podvrže“, zavkaže častitljivi brat.

Rudeči brat pelje Takovca, kateremu so oči še vedno zavezane, trikrat po svetišči okrog. Tla, po katerih mu je hoditi, zložena so iz plošč, ki se po podstavljenih kolescih pod nogami premikajo; potem mora stopati po podéh, ki se gibljejo kaker gugalnica; komaj stopi na prvega, se mu že spodmakne in prestopivši na drugega, se mu tudi ta zguga spod nog, tako da se z enega da drugega in tretjega itd. lovi, in zdi se, da niže in niže pada globoko dol v brezno. Ko je prišel do dna, tedaj mora zopet gor po „neskončni lestvi“. Vbogi koračnik stopa in stopa sè stopnice na stopnico više in više, tako dolgo, da misli vže skorej stopiti v nebesa, ne vedé, da njegova „lestva“ ima le tri stopnice, katere „bratje“ stopajočemu urno premikajo in podstavljajo. Na zadnje, ko dospe do neskončne visočine, da se mu v glavi že vrti, velé mu vreči se dol. In suha koščenost pade cele tri čevlje globoko! Mej tem pa ko pada, zasliši se grozen piš in šum, kaker bi najhujša burja razsajala in gromelo in treskalo in toča padala, otročje vékanje in vriš, kaker bi vse hudiče iz pekla spustil. Takovcu malo da ne otrpejo vsi udje. Drugič se ponavlja isto ropotanje. In tretjič gonijo vbogega arlekina po poti trpljenja in skušnje, da ga pripeljejo v vice. Ker res, komaj se je zopet sključil na noge, vže začne rudeči brat kričati:

„Skozi ogenj, grešnik, skozi ogenj, da boš popolnoma očiščen!“

Častitljivi brat sede na visok prestol in mej tem, ko mora Takovec po stopnicah h kraljujočemu na prestolu, zažgó mu ob stranéh kemičen ogenj, da je ves od zublja obdan. In tako pride iz vic očiščen do samih nebes, kjer častitljivo veličanstvo zidarsko stoluje.

Toda s tem ni še konec komedije, še ena ga čaka, trda, ker ni še tako čist in svet, da bi mogel biti sprejet v nebeški Sijon.

Zopet ga ogovori častitljivi brat:

„Očiščeni ste z zemljo, vodo in ognjem. Priznavam sicer vaš pogum, toda pazite, da ga ne izgubite, ker čakajo vas še hude skušnje. Družba, v katero želite stopiti, zahtevala bo morda od vas, da morate za-njo kri preliti do zadnje kapljice; ste pripravljeni za kaj takega?“

„Sem pripravljen, da“, pritrjuje, saj tako, misli si, nimam deset celih kapljic krvi pod suho kožo.

„Toda mi se moramo takoj prepričati, ali je resna vaša obljuba. Dovolite, da vam koj zdaj puščamo?“ vpraša častitljivi brat.

„Da“, se tresse Takovec.

Zdaj ga z neko ostrino malo za pest zbodejo in mu, kaker bi res kri iz rane tekla, roko takoj ovežejo. Potem mu na prsi pritisnejo prostoziarsko znamenje, namreč čop ravno kar vpihnene še gorke sveče. Slednjič vprašajo kaj misli podariti potrebnim v podporo.

„Dve petici imam doma še shranjeni“, glasi se odgovor Takovčev.

Častitljivi brat zelo pohvali njegovo stanovitnost in pogum, potem pa veli bratu obredniku, naj ga slovesno sprejme v bratovsko družbo. Ta pa mu komandira tri korake; s tem je Takovca pobratil s prostimi zidarji.

Takovec stoji zdaj pred oltarjem, ki se imenuje oltar priseg. Ko poklekne, pristopi k njemu brat obrednik in mu levo ledje dotakne z iglo kompasovo. Na oltarji je odprto sv. pismo, na njem ognjevit meč.

„Na noge, bratje“, zakliče častitljivi brat, „novinec ima narediti strašno prisego.“ Vsi vstanejo in potegnejo sablje. Takovec pa s tresočim glasom govori:

„V imenu najvišega mojstra zidarskega prisegam, da ne bom nikdar ovadil skrivnosti, znamenj, dotikanj, ne besed, ne naukov in ne običajev prostoziarskih in da bom o vsem tem večno molčal. Obljubim in prisežem Boga, da ga ne bom nikdar izdal ne s pisanjem, ne z znamenji, ne z besedami in kretanjem; da ne bom prijavil nikdar besede o vsem tem, kar se mi je do zdaj izročilo in kar mi bo v prihodnje izročeno. Ako pa ne bom držal svoje obljube, naj se me tako-le kaznuje: naj se mi žgô ustnice z gorečim železom, naj se mi roka razreže, jezik naj se mi izdere, vrat prereže; moje truplo pa naj bo v tempeljnu obešeno, mej tem ko se sprejema v družbo nov brat, v kazen meni, v strah vsem drugim; potem pa naj se sežge in pepel vrže po vetru, da ne bo več sledú po mojem izdajstvu. Tako mi pomagaj Bog in njegov sveti evangelij. Amen.“

Po tej prisegi peljejo novega brata spet mej ona dva stebra, kjer je vže dvakrat stal Vsi bratje ga obdajo, potegnejo sablje in

jih vanj obrnejo tako, da se iz takovske telesnosti krog in krog žarki razsipljejo, kaker od sonca. Brat obrednik stopi k njemu, kaker bi mu hotel odvezati oči, drug pa postavi mu tik pod nos luč in užigljivega prahu.

„Menite, da je vreden biti sprejet v našo družbo“, vpraša Častitljivi brata nadzornika.

Odgovor: „Da.“

Častitljivi: „Česa iščete zanj?“

Nadzornik: „Luči.“

Častitljivi: „Bodi luč!“

In trikrat s kladvom močno vdari. Pri tretjem vdarcu mu pade vezilo z oči, pri tej priči se tudi prah vname in spregledavši drugega ne vidi, kaker ogenj in luč. Še le ko ta vgasne, vidi sablje v sé obrnjene. Sedaj pa vsi iz enega grla kričé:

„Bog kaznuj izdajavca!“

„Ne bojte se teh bodal, ona žugajo le izdajavcem. Ako bode zvesti naši družbi, kaker po pravici upamo, ta bodala vas bodo vedno branila. Ako jo bode pa izdali, ne najdete na celem svetu kota, kjer bi bili varni pred tem maščevavnim orožjem.“

Spet peljejo Takovca pred oltar; le-tù poklekne. Zdaj vzame častitljivi brat ognjeni meč z oltarja in mu z bodežem dotakne glavo in govori:

„V imenu velikega Zidarja neba in zemlje in vsled oblasti, ki mi je dana, naredim vas za prostozidarskega učenca in uda te častite lože.“

Potem ga vzdigne, opase ga z belo kožo, dá mu bele rokovice, katere bo moral vsikdar v loži nositi v znamenje nedolžnosti; druge pa mu podari, naj jih dá ali svoji ženi, ali pa kaki drugi ženski, katero bolj ljubi.

Razloživši mu nekatera znamenja prostozidarska in druge skrivnosti, ga trikrat poljubi.

„Živio novi učenec in brat!“ zagromi po vsi loži.

Takovec pa sleče arlekinsko opravo in spet svojo obleče; odkažejo mu potem sedež mej drugimi brati.

To je konec komedije.

* *
*

V bližnji Koprivi bije že enajsta ura pred polnočjo; a v našo družbo se glas Koprivske ure ne sliši, ker njih svetišče je prav notri v sredi Špeskega gradu. Tù je brat Kazanovski, ko je pa po svojih aposteljskih potovanjih iz Trsta prišel na Gorico in povabljen bil od grofa Špeskega, izbral začasno zbirališče, kamer je od časa do časa sklical svoje brate. Kraj prevažnih, seveda, tajnih posvetovanj, je bil ta, in le tisti, ki so bili po predpisanih obredih sprejeti v častno družbo, kaker grof Takovec nocoj, smel je sesti na tem posvečenem kraju; tako je tudi brat Takovec

nocoj dobil sedež, enega zadnjih; vender pa se je dalo tudi na tem po tolikih tako različnih komedijah dobro sedeti in odpočiti.

Radovedno ušesa nategne, tudi usta široko odpré (olike se ni nikdar učil Takovec), da bi, kaker se novincu spodobi, marljivo vprejel nauke častitljivega brata, ki je ravno sédel na nekaj vzvišen stol pred družbo častitih bratov v polukrogu ga obdajajočih. Začne s tehtnim, posamne besede povdarjajčim glasom, vender pa jasno in lahkobno, kar znači, da brat Kazanovski je vže izurjen učenik in nikaker danes prvikrat ne razlaga svojega predmeta; tako-le torej:

„Častiti bratje! Najviši Zidar zbral nas je za svoje učence. Poslal nas je mej svet: Pojdite po zemlji in oznanjujte kraljestvo ljubezni in bratimstva. Bog je ljubezen in kdor ostane v ljubezni, ostane v bogu. Toda veste, častiti bratje, kaj ljudi in narode najbolj razsebe loči, da se órté in ne morejo v ljubezni objeti se? Stari dogmatizem, ki je najbolj okamenel v rimski cerkvi. Ta tlačí človeka v prah pred bogom neskončnega veličastva, kateri ima v svoji oblasti življenje in smrt, nebasa in pekel; potemtakem je mej bogom in človekom neskončen razloček, in le s strahom in trepetom more človek stati pred takim bogom. A ta rimski dogmatizem je še tesnejše človeka vklenil v železje. Prenesel je oblast neskončnega boga na ljudi, na papeža, na kralje in vladarje, ktere je narodom proglasil za namestnike božje in tako vzvišene nad vse človeštvo, da niso nikomur za svoje delovanje odgovorni. Od tod izvira oni znani rek, ki bo večno sramotil človeški rod: Prima sedes a nemine iudicatur. Ta rimski dogmatizem je dalje proglasil nerazvezljivost zakona, in tako breštevilnim zakonskim naložil nestrpljiv jarem, katerega se človek ne more otresti kaker le s smrtjo. Prepovedana in grešna je ljubezen, ki se mu v srci rodi do druge osebe, in tako se najóitejši, najblaži naravni čút, čút ljubezni, nevsmiljeno zadušuje. Ali kaj bom govoril! Mej tem ko druge vere proglašajo toleranco vsem drugovercem, rimski dogmatizem sam trdi, da je resnica le ena, in ta da je pri Rimcih, pri papeži, in drugoverci, da so vsi učenci laži; le v rimski veri da se človek zveliča, v družih pa pogubi.

Toda zadosti o tem; vse to vam je predobro znano, častiti bratje. Mi moramo skrbeti, da se ta do zdaj nerázrušljivi zid ločítve podkoplje in ruši, zid pravim, rimskega dogmatizma, in poslopje ki na njem sloni. Toda vprašali boste, častiti bratje, kako se to najbrže in naj gotovejše doseže. Ni nam treba dolgo iskati ključa tej skrivnosti; ponudi nam ga sam evangelij; tù nekje beremo: luč je prišla na svet, pa ljudje so bolj ljubili temo kaker luč, ker so bila njihova dela slaba. Vsakdo, ki slabo dela, črti luč.

Častiti bratje, veste, da luč v evangeliji nič drugega ne pomeni, kaker kar mi pravimo rimski dogmatizem. Kaj nam je torej storiti? Jasno, ko bela luč: ker so bila njihova dela slaba: delujmo toraj, da bodo ljudje slabo živeli, po-

tem se sam ob sebi razkadí rimski dogmatizem, ali kaker pravijo, rimska vera. Toda velike previdnosti je treba v tem človekoljubnem, napredovavnem poslu, častiti bratje. Pred vsem je naša dolžnost hvaliti in priporočati naše častito društvo kot človekoljubno in napredovavno, čigar udje so bratje, vsi enaki mej seboj! Učiti, da prostozidar je državljan po vsem svetu, povsod najde bratov, ki ga gostoljubno sprejmó, da se le razodene in pozna skrivnostna znamenja častite naše družbe. In ker je človek od narave radoveden, govorimo, da, govorimo večkrat o veliki skrivnosti, katero družba hrani, ki se pa ne razodene nego samim prostozidarjem. Proti vsem bodimo vljudni, zgovorni, postrežljivi, da nikogar neprevidno od sebe ne odvrnemo. Ljudi pa, s katerimi občujemo, pred vsem dobro opazujemo ter spoznavši jih, na svojo stran zvaobljajmo. Zadenemo na oblizne ljudi, ki radi dobro jedó in pijó, prav, vabimo jih na pojedine, ter postrezimo jim s tolstimi kosi, z ognjevitim vinom, kar vzbudi mesenost in srce ogreje, tako, da se neprevidno izdajo in v našo prijateljstvo zapletejo. Drug vdan je igri; torej se mu dá igrati s kakim izurjenem igravcem; ko dosti zaigra, se mu še upa, dokler se ga ne spravi v največo zadrego; tedaj se tirja, naj takoj plača, ako ne, se mu žuga s tožbo. Ko je na tak način njegovo dobro ime v nevarnost prišlo, priskóči mu na pomoč angelj rešitelj; odpusti se mu, kar je zaigral, podúči se ga o njegovi lahkomišelnosti, kako nevarna da je igra, kako žalostni njeni nasledki; od tedaj se mu je vedno na strani kot dober svetovavec, in bolj in bolj se ga na-se naveže in naredi se ž njim karkoli se hoče.

Drugi se speljejo, da kaj neumnega ali nepostavnega včinijo; takrat se zalezujejo, da se jih, ako mogóče, v dejanji zasači; tù se jim razloži, koliko nevšečnosti bi se jim lahko prizadelo, a zdaj se jim velikodušno odpusti in se jih tako k hvaležnosti zaveže. Mladeniči so nagnjeni posebno k mesenosti, torej móra biti naša skrb v nedolžnih obuditi ogenj strasti ter jih seznaniti z onimi zavodi, katere tesnosrčni imenujejo hiše nesramnosti. Rokodelce in obrtnike najlaže pridobimo, da jim obetamo velikega zaslužka in podpore. Naša pozornost bodi pa posebno obrnjena na gospodarje, katere skušajmo izvabiti iz družine v gostivne, v bralna društva, v gledališča in k drugim zabavam, da se bodo učili tako zanemarjati svoje družinske dolžnosti, zapravljati, igrati; tako se bo rušila počasi družinska vez in od tod smemo upati najhujšega vdarca družniškemu in državnemu redu. Sploh ne bojmo se nobenih stroškov, da osnujemo povsod različna društva in zavode z raznimi imeni in navidezno blazimi smotri, da le razširjamo po zemlji kraljestvo ljubezni, bratimstva, svobode.

Nihče, nihče nima biti izključen iz našega kroga. Tudi verni in pobožni kristijani ne. Da te pridobimo, bodimo pred vsem previdni. Govorimo vedno spoštljivo o njihovi veri, zagotovljajmo,

da prostožidarstvo ni veri sovražno, marveč jo spoštuje. Tudi o Kristusu govorimo dostojno kot o pravem, blagem človekoljubu, katerega so zavidni farizeji v smrt obsodili. Povdarjajmo, da njegova vera je pred vsem vera ljubezni, da po evangeliji je bog oče vsem ljudem, ki ne kaznuje, ampak le dobrote vsem enako skazuje. Tako bodo začeli verske resnice zanemarjati in bistvo krščanstva stavljati le v ljubezen, in v kratkem imeli bomo iz tesnosrčnih papistov najgorečnije zaveznike prostožidarstva.

▲ tudi pobožni bodimo, ako treba. Pravi prostožidar naj se ne sramuje javno prejemati sakramentov ali v cerkvi moliti. Najlepšo priložnost pa za uspešno delovanje dajo večkrat bratovščine kateresikoli; goreč prostožidar se vpiše v bratovščino, skuša se odlikovati po pobožnosti in gorečnosti, dokler ni izbran za glavarja ali voditelja; ko je natančno spoznal posamne soude, njihove lastnosti in slabosti, tedaj začne nanje vplivati pobožnim besedam privedajoč dvoumne, ktere le tisti razumejo, ki so za kaj takega dovetni. In tako si počasi vzgoji najvstrajnejših, najodličnejših učencev, ki so tem nevarnejši drugim, čim boljše so se navadili svoje skrivne smotre prikrivati s krinko pobožnosti.

In tako tedaj, častiti bratje, sklepam svoj govor in s tem tudi leto. Ne zabimo nikdar, kar smo slovesno prisegli, bodimo pripravi se žrtvovati za ideale, katerim smo se posvetili. Najvišji Židar pa, čegar sožidarji smo, blagoslovi in pospešuj naš trud in razširi od vshoda do zahoda kraljestvo ljubezni in bratimstva.“

Ko izgovori zadnje besede, se ura na zidu spoteče in bije polnoči. Pri tej priči začne po svetišču bliskati, odseva se ogenj v raznih barvah, strele švigajo na vse strani, in gromi, kaker kader se bliža huda ura. Znad stropa pa zaslišijo se grozeče besede: Bliža se sodba. Kdor ni čist, zapústi ta sveti kraj, da ga ne bo konec! In spet zagromi, da se strese ves prostor, kaker da bi se imel zdajci strop vsuti. Častiti bratje se vsi vzdignejo od svojih sedežev in se spravijo skozi vrata ven, brat Takovec eden mej prvimi; le pet jih ostane še noter; vrata se zaloputnejo.

Slovstvo.

„Gorázd.“

Vesela beseda

Prvo, kar moramo Slovenci zahtevati od narodnih pisateljev in pesnikov, je čistost verskih nazorov. Slovenskega naroda vera je pa katoliška; kdor te ne izpoveda ali jo celó kakerkoli spodkopava, ni pisatelj slovenski, ako nam ima slovenstvo sploh pomenjati nekaj več nego prazne fraze.

Pri Gorázdju je sumljivo vže to, da njegovi pesniški umotvori zavzemajo prvo mesto v leposlovnem listu, kateremu je umetnost neodvisna od Boga, sama sebi namen, v listu, ki je s prvega početka smatral za svojo glavno nalogo v mladih duhovih omajevati vero na večno nespremenljive zakone krščanske resnice in nravi.

Da je ta sum opravičen, ni težko se prepričati. Vzemimo le pesen „Novi svetnik“.

Vsak pravoveren katoličan dobro pozna in je pripravljen vmreti za ti dve resnici: 1. da je vera neobhodno potrebna za večno zveličanje, 2. da je edino prava vera tista, katero imenujemo katoliško. Extra Ecclesiam catholicam non est salus! Tudi narodnost brez vere ne privede nikogar v nebesa!

Naravno potemtakem, da katoličan, ko mu gre za vero, je nestrpen nasprotnik vsake druge vere ter pripravljen vse drugo žrtvovati, da li reši, kar mu je za večno srečo neobhodno potrebno.

Pač malokateri narod je dejansko bolj pokazal, kako se ima ceniti dar vere, nego slovenski. Naši očetje so dvesto let v boji s Turki kri prelivali za sveto vero.

Drug, veliko nevarniši sovražnik katoliški veri se je vzdignil v 16. veku. Bilo je luteranstvo, katero se dá kratko določiti kot zanikanje rimsko-katoliške vere.

Tudi na Slovensko je luteranstvo poslalo svoje apostole. In ti, kakor heretiki vseh časov, volki v ovčji koži, so pač tudi razumeli Slovence zvaljati na svojo stran. Začeli so prelagati sv. pismo ter v obliki domače besede pačiti razodeto resnico, vvajali so bogočestje v domačem govoru. Nič novega. Vže v srednjem veku so heretiki z domačo govoricu skušali se prihliniti ljudstvu. Tako tudi luterani. Slovenski jezik jim je bil le sredstvo, da bi tem preje zavdali narodu sè strupom herezije; narodnjaštva, katero jim namišljajo naši liberalni literati, se sploh niso zavedali.

Toda dasi so bili slovenski reformatorji še toliko narodni, Slovincem je vendar šlo za edino zveličavno vero. Denimo tedaj,

da bi bili res le protestantje zamogli rešiti Slovincem narodnost, denimo, da bi res bilo prišlo do osodepolne alternative: Slovenci, ali odrecite se narodnosti ali veri: aut — aut — vender menim, da bi vsak slovenski rodoljub, ako mu je sploh vera in večnost še kaj, raji ostal katoličan, nego Slovenec-luteran. Ker kaj bi pomagalo, ko bi nam luteranstvo rešilo jezik, a izgubilo nebesa; je vender boljše v nebesih govoriti kitajsko, nego v peklu slovensko!

Te resnice bi bil moral naš Gorázd dobro premisliti, predno se je predrznil v navedeni pesni Slovincem v češčenje na oltar postavljati novega svetnika — Primoža Trubarja.

Apostola slovenska, vladiki Tekstor in Tomaž Hren, ki sta nevstrašno v bran se postavila pogubni hereziji, ki sta narodu slovenskemu rešila vero in nebesa, naslikal nam je Gorázd kot kruta nestrpnega, ki iz narodne zagrizenosti zaklinjata Trubarja v pekel, „na dno vic“, mej tem ko ga Bog sam veleva sprejeti v nebesa.

Špoštuj mladina katoliško cerkev, katere škof v nebesih tako govori:

„Križ božji! Slovenski Luter tu!

Ni zdavnaj že zgôrel v pekli?

Pripeljal ne mara s seboj cel sod

Slovenskih je Svetih pisem;

Peči bil sem kurit dal ž njimi povsod,

Vseh mogel dobiti nisem.“

Tedaj škof katoliški izlija svoji žolč na naroden jezik s tem, da daje se slovenskimi knjigami kurit — peči!

Toda oglejmo si „novega svetnika“. Ta ni, kaker smo rekli, nihče drug nego — heretik Primož Trubar!

Herezija je Gorázdú sicer še „greh“, toda le majhen, za katerega se Trubar pokori le v vicah:

Do danes vaš Trubar je v ognji pripét

Za greh se svoj óstro pokôril,

Od danes naj tukaj bo z vami vred

Za tó, kar je dobrega stôril.

Gospod Gorázd, ne veste li, da herezija je velik greh, za katerega ni v vicah prostora? Ne mi, ampak Bog sam obsoja heretike v pekel: Kdor ne bo veroval, bo pogubljen.“¹⁾

Toda naš pesnik je našel heretikom ključ, s katerim jim odpira vrata peklenska in jih vpeljuje v nebesa. Ta ključ mu podaje narodnost: ona ima zravnati neskončno skrajnost mej resnico in lažjo!

¹⁾ Mark. XVI. 16.

*des je Trubar kot
heretik pogubljen*

„V jeziku premilem on prvi iz vseh,
 Oj, čujte! nam knjige je pisal!
 In greh, ki včini ga bil je, greh —
 Spokórniku Bog ga je zbrisal...“

Da se zveličamo, je potemtakem dovolj slovenske knjige pisati in brati, nič ne dé, kaj verujemo in ali verujemo! Potem pa moramo tudi popraviti sv. Pavla ter brati: Pravični živi iz — narodnosti, ne pa iz — vere!

Gospod Gorázd, duhoven katoliški (?!), mislite li res, da dogme katoliške cerkve v 19. veku izgublajo svojo moč in večno veljavnost?

Skoraj bi človek mislil, da Gorázd véruje edino le v bodočo cerkev sv. Janeza, na cerkev čiste ljubezni brez dogme. Bog nima več biti Bog resnice in pravice, ampak le ljubezni, ki ima odpreti svoja nebesa brez ozira na vero — vsem ljudem in slednjič še hudičem samim! Ta nebesa so nebesa — framaçonska, in Bog ta, Bog — framaçonski!

In da se slika dovrši, mora Bog sam zaklicati: „Mir!“ ter vpeljati heretika v nebesa in ga posésti „mej slavnimi brati,“ in sicer „mnogim na srd!“ — pred vsem seveda — škofu Tekstorju in Tomažu Hrenu, apostoloma slovenskima in braniteljema edino zveličavne vere katoliške proti Trubarju in njegovim pomagavcem!

In kdo je prvi, ki prihiti častitat heretiku Trubarju v nebesih „na srd“ nestrpnim škofom? Nikdo drug kaker — Preširen! (kateri gotovo tudi ni prišel v nebesa nego kot pesnik, v imenu narodnosti, ker drugih zaslug in kreposti njegovih vsaj javno ne poznamo, zaradi katerih bi ga mogli kanonizovati, ako nečemo morda krepostim prištevati njegovo pregrešno ljubezen in pijanstvo!)

Še nekaj. Rešiti moramo čast našemu Slomšek, katerega Gorázd navajá v potrditev svojih krivih nazorov, češ, tudi on „predlaga, da raj se otvori možú“ — heretiku, z družimi besedami: tudi Slomšek je bila narodnost n a d vero!

Kratko nikar, gospod Gorázd! Čujte, kako piše Slomšek „Ni veliko domorodcev brez vere — brez Boga? Husiti — pripravljeni vero premeniti, le narodnost povzdigati. Več jim velja Slovan, kakti kristijan — bodi-si Židov — Turčin — Luteran — vse jedno, ako Slovan. Niso take misli huje zločeste od p o g a n s k i h?“¹⁾

* *
 *

Potemtakem ni pač težko soditi o verskem naziranju našega

1) Drobtinice XXI. letnik. str. 102.

pesnika. Vender se pa Gorázd še v drugih poezijah razodeva. Mej njimi navedemo tu ono, ki jo je naslovil: „Najlepša pesen“. ¹⁾

Vprašanje o samostanskem življenju in posebno o tako zvanem „vednem devištvu,“ je kaj priljubljen predmet naših novejših pesnikov. Tako je menil tudi Gorázd, da, ne more nikaker zadostiti svojemu pesniškemu poklicu, ako bi o tem molčal.

Zdi se nam pač odveč pripomniti, da kar nam umetnik na sliki ali v pesni izraža, dobi, akopprav je posneto le iz enega konkretnega slučaja, splošno veljavo; umetnost nam vpodablja ideje v svoji objektivnosti ter nas namerja nadelno podučevati.

Denimo tedaj, da nam je Gorázd v „najlepši pesni“ naslikal res le tega ali onega meniha, vender nam umetnijska oblika, v kateri nam sliko podaje, konkreten slučaj p o o b č u j e. Iz te slike nas hoče podučevati: Taki so menihi sploh, tako meniško življenje v katoliški cerkvi, taka njih žalostna vsoda.

Poslušajmo!

Navaja nam meniha govorečega:

„Mariji na slavo do danes sem pel,
Prepevati druge zdaj p é s n i b o m j e l ; —
Vam, p t i c e, o d s l é b o m p r e p e v a l,
Vam, r o ž e, s r c é r a z o d e v a l.

Najlepše vas p é s n i n a v a d i t i č e m,
K i s a m j e p r e d b r a t i z a p e t i n e s m e m.
I n v e n d e r j o m o r a m z a p e t i,
N i m o č i j e v s r c i i m e t i.“

Menih vmre. Ptice pevajo ono pesen. In pesnik čuvši jih vpraša:

„N i l i o l j u b e z n i t á p é s e n, n i l i ?
I n k o t o s v o b o d i s e l i n e g l a s i ?
O n á d e j i p a č p o k o p á n i
O z l a t i s v o b o d i p r o d á n i ! —

Kaj ne, gospod Gorázd, v prav dobri krščansko katoliški prozi bi se to dalo izraziti: Nihče nima sebe tako v oblasti, da bi se smel enkrat za vselej zavezati. Akoravno zdaj ne, se pa vender kasneje v njem lahko začno javljati sile, težnje, katerih vpokoriti ni v njegovi prosti volji, dasi jo podpira čeznaravna milost, dasi jo ojačuje upanje na večno plačilo! Človek, zavezavši se z redovniškimi obljubami, sam sebe nevedoma vlovi v past, iz ktere bo zastoj več zdihoval po rešitvi: obup, nesreča ga čaka neizogibno! Katoliška cerkev bi morala to pač dobro vedeti; ona

¹⁾ Lj. Zvon. 1884. str. 513.

ravna nemodro, nečloveško, da zavezuje človeško voljo z nerazvezljivo obljubo! Tega trinoštva nesrečne žrtve so redovniki — in gotovo tudi katoliški duhovni zaradi neznosnega celibata! Da to naziranje močno omaje prostost človeške volje, je očitno; sorodno je pač nauku, ki smatra voljo za igračo bodisi notranjega nagona bodisi drugih od človeka neodvisnih vsodnih moči.

Kako dostojno, kako spoštljivo Gorázd misli o redovnikih, nam sicer najbolje pojasnjuje pesen „Zadnja večerja,“ res, prava cunjá, kaker se je težko bolj vmazane nahaja v vsem slovenskem slovstvu; katero je pa vender naš *leposloven list* (lucusa non lucendo) izpostavil nežni slovenski mladini na ogled na prvi, odlikovavni strani. ¹⁾

Snov: Kako so Teharjanje plemeniti postali?

Navaja nam Patra Urha.

„Halja rjava krije redovnika,

Redovnika, živega svetníka!

Glej v obraz mu, glej tá lica véla:

Od solzá so pač mu obledéla;

Té očí, kot da so brez življenja:

Tó prihaja, brate, od trpljenja!

Hočeš vedeti za vzrok tega „trpljenja?“ Sramujemo se odgovarjati v slovenski besedi!

Puellae amore captus erat, cui visendae multa nocte operam dabat.

Kar ga kmetje zasačijo ter mu govore:

„Pri kraljih, cesarjih svetá si poznan,

Še bolj pa pri naših deklétih.“

Slavi se lepota slovenskih deklet:

„Kaj čuda, če v sladko lepôte si past

Ujél pač napósled še Ti se!“

Vender Ti — „pobožni mož“ — in pa dekle nista enaka:

„Mladénke so naše r u d e č e krvi,

Po Têbi se m o d r a pretaka!“

Da izgine ta razlika, nas moraš popleméniti:

„Lehkó si za ženo potém izvoliš,

Če ktera dev naših Te mika.“

In res, da dobi „lepo Margereto,“ podpiše Ureh pismo, s katerim podeljuje Teharjanom plemstvo!

* * *

Potemtakem je skoraj odveč omeniti, da se tudi pri Gorázdú povsod povrača temeljna resnica novejšega pesništva, namreč o

¹⁾ Lj. Zvon 1885. str. 65.

vsodni ljubezni. Tudi njemu je ljubezen čut, katerega ni moč niti zatreti niti vpokoriti zdravemu razumu; človek mu je brez-hotna igrača, žene ga v obup, v samovmor!

Gorázd sam ima bolno srce, katerega mu ni vstani ozdraviti négo „dekle“. Pripoveduje nam to v pesni „Bolnik.“ ¹⁾

Snov: Sestra bolnega svojega brata skrbno streže in ga ozdravi. Gorázd jo ogovarja:

„Kaj pravim ti, deklè skrbnó?

Bolnik sem tudi jaz!

Ozdravi mène še takó,

Ko brata si tačas!

A ti deklè se smeješ mi

Na ude zróč krepké;

B o l e z n i ne umeješ mi,

Ki tare le srcé!“

Seveda ta „bolezen“ ima še poseben pomen, ako je res, kar hočejo poredni ljudje trditi, da je Gorázd — duhoven, in sicer — katoliški. Potem je pa res vsekaker nesrečen, vreden pomilovanja!

Obup in samovmor.

„Balada o jezeru“ ²⁾

Snov: Ljubeča se nimata upanja, da bi bila kdaj spojena. Poloti se ju obup, ko plavita v čolnu po jezeru. Jezero ju vabi, da se vtopita obetajoč jima vsakovrstne sreče.

„Obup vájin čutim in z vama trpím;
Nocój še naj vaju na veke spojím!“

In slušata, slušata jezéra svèt:
Premami valóv ja vabljivi šepèt!

Zor komaj je tretji vrhóve zlatíl,
Ob jézeru ribíč je ribe lovíl.

Lóvi in loví . . . in gledí, tedáj:
Njih dvoje priplava baš prédenj na kráj!

Iz dna že dospela s svatbe bílá,
Od rož, trav povódnjih ovita še vsá. —

Ako je ljubezen vsodna, potem ni človek več odgovoren za to, k čemur ga naganja; o kakem kesu in prostovoljni pokori za „greh“ je pač nespametno še govoriti. Tudi Gorázd pozna te posledice. Za vmor, samovmor, za prešestvo in druga enaka zločinstva, ki izvirajo iz ljubezni, drugega nima kaker stojično hladnokrvnost, ciničen posmeh!

¹⁾ Lj. Zvon 1882. str. 409.

²⁾ Lj. Zvon 1877. str. 321.

Pesen: „Tri ptice.“¹⁾

Snov: Lep, bogat mladenič zahaja k ribičevi hčerki. A drugo poroči. Mej poroko se čuje v cerkvi sklik. Kasneje jo najde oče v reki; mrtvi pravi:

„Lahko, hčerka, bi še živa bila —
Da v valovje nisi mi skočila!“

Tako končuje žalostna tragedija!!

Spet. Pesen: „Na sedmini.“²⁾

Snov: Mlada vdova obhaja se sosedi sedmino po svojem starem rajnkem moži. A mej pojedino se ji prikaže soprog, kateremu je bila zavdala; drži v roci isto kupo. Ona pa prestrašena se mu izgovarja:

„Saj nisem natočila jaz,
Nalil ti on je tisti čas,
Ko tebe ni bilo domá,
Bila sva z njim samá. samá.

Rokó ovil okól vratú,
V uhó šepêtal mi medú.

Prišel je bil sosédov sin,
Prinesel čudnih tekočin:

Srcé je meni preslepil,
A tebi v kupo smrti vlil!“

Gostom govori:

„Ne vidite li tam-le gà?
Kakó teló mu drgetá!“

Možu pa:

„Kakó si bled, kakó si bled,
Moj mož! Kaj vračaš se na svet?“

To je konec pesni!

* *
*

V poslednji dobi svojega pesnikovanja se Gorázd kaj rad spušča na socijalno-politiško polje. Nevarno podjetje, pesniku ne posebno hvaležno; ker težko je, da ne bi tu zagazil v blato človeških strasti. ter onesnažil svoji Muzi nebeške obleke.

Vender vse to bi mu lahko izpregledali; da bi le tudi tukaj izražal zdrava načela, večnim, edino pravim krščanskim ne nasprotna.

A ravno o tem dvojimo.

1) Lj. Zvon. 1884. str. 129.

2) Lj. Zvon. 1886. str. 407.

Radi sicer gospodu Gorázdu pritrjujemo, da se nahaja v našem društvu marsikaj gnjilega, zastarelega Stanovska neenakost se je gotovo predaleč razvila, družbinska nasprotja se poostrila, obžalujemo krivično zatiranje vbozih in revnih, absolutno gospodstvo kapitala; temu dodajmo krivice, ki se godé posamnim manjšim narodom, katerim se večkrat kratijo jezikovne in druge naravne pravice, mej temi narodi smo žalibog tudi mi Slovenci. . . . In naj nam verjame gospod Gorázd, da nas nič manj kaker njega skli krivica in gorjé, katero trpé nesrečneži v solzni dolini, pred vsem pa katero trpi mili narod slovenski.

Da, nič manj kaker gospod Gorázd, se tudi mi trudimo in se bomo resno, pežrtvovavno trudili mnogim politiškim in socialnim zlém našega časa iskati leka.

Sicer pa ta zla niso nič novega; stara so, rekli bi, tako stara, kaker človeški rod. Javljajo se od časa do časa; le treba jih zdraviti.

Doslej se jih je pa skušalo lečiti na dvojen način. Prvi način vporablja krščanstvo. Najde ga v evangeliji in njegovem nauku o bratstvu vseh ljudi, o ljubezni, o večnem plačilu v nebesih itd. itd. Zgodovina nam navaja stotine večih in manjših vzgledov, koliko pripomorejo te resnice v preporod človeškega društva in v poravnanje one osodepolne razlike mej vbozim in bogatim, iz katere izvirajo več ali manj vsa socialna zla, pripomorejo, ako se le dajo narodi prešiniti od duha evangeljskega ter se poslužujejo milostnih pomočkov katoliške cerkve. Katoliško krščanstvo ima toliko moči v sebi, da more, ako se človek ne vstavlja, v kratkem vse društvo preosnoviti in vvesti — popoln bratovski komunizem.

Drugi način poskuša revolucija, ki dandanes pod imenom socializma spodjeda stebre dozdanjega državnega in društvenega reda. Njeno gâslo je: enakost mej ljudini vvedimo sè silo; zastopnike starega prava pomorimo, bogatinom poberimo, kar imajo, ter razdelimo po enakih delih mej vse ljudi!

Silo in vpor. revolucijo je cerkev vedno zavrgavala.

In Gorázd?

Pričakaval bo človek, da bo pesnik čisto katoliškega naroda, pesnik slovenski, pesnik duhoven (?) vender izpovedal v teh dandanes tako važnih vprašanjih, od katerih pravega rešenja je odvisna naša prihodnost, da bo izpovedal krščanska načela. . .

Kaj pa da!

Krščanstvo ima, kaker se zdi, za Gorázda sploh dvomljivo veljavo. Saj smo vže videli, da mu je narodnost nad vero. In ako ga prav razumemo, nima krščanska vera nikake objektivne niti absolutne veljavnosti; mi sicer smo kristijani, a drugi so kaj drugega; nič ne dé, kaj verujejo: da so le pošteni, dobri, da se le ljubijo. Tako vsaj se dá razlagati naslednja kitica, katero je Gorázd zapel, ko je v Serajevski mošeji gledal mohamedance moliti Allaha:

„Po svoje jaz. ví pa po svoje
 Kot bratje častimo Bogá,
 Molitev je dobra i vaša,
 Če dobrega vzdih je srcá“

Da se tedaj vrnemo k predmetu: naš Gorázd ód kršćanstva malo ali ne nič upa, da bi pomoglo našemu bolehnemu društvu na noge. Marveč vse le bolj kaže, kaker da bi si obetal rešitve od bratov z nasprotne strani in od — revolucije. Po tej močno diši Gorázdovo socijalstvo.

Razvil nam je svoje nazore v celem venci balad, ki ga je naslovil: „Stara pravda“. Vže to je nekorektno, da je izbral snov tem baladam iz kmetijskih puntov in vojsk 16. stoletja. Te Gorázd proslavlja. Ne tajimo, da se je kmet nevsmljeno zatiral, da je res krivica večkrat bila vnebovpijoča: toda katoliška cerkev priporoča v takem žalostnem stanji zatirancem drugačna sredstva, katerih ni treba Gorázd tu naštevati, a punt, vstajo, morijo je cerkev vedno obsojala.

Vera, potrpljenje, zaupanje v Božjo previdrost ali vsaj v Božjo — pravico: to je kristijana proti krivici prvo orožje; drugo je postava in pomoč od postavne vlade.

Gorázd pa devlje vpornim kmetom take besede v usta:

„Car daleč, a Bog je visok!
 Odkód pomoči in svetá?“ —

Tedaj Bog ne gleda več krivic, ki se godé nedolžnim!

Ne Bog, ne njegova pravica — ima tolažiti zatiranega, ima brzdati ljudske strasti! Ne, marveč:

„V pest svojo odsléj le verújem,
 Zaveznik moj — puška je tá!“¹⁾

Gorázdovi kmetje povesod žugajo sè silo:

„Grádu v góri črnemu nad selom
 Tisoč pestij zapreti.“²⁾

To žuganje pa velja pred vsem gospôdi. Starec — „velikan čestit stoji mej njimi“, namreč mej vpornimi kmeti, ter jim govori:

„Kri bo tekla za svobodo zlato,

Tresla se gospôda bo pred nami,
 Tresel tiranov se grad.“³⁾

Spet:

„Ha, to vam je bilo življenje!

Oj, krasni minúli ti čas,

Ko Turkom sva cèpila glave

Naš Lenkovič slavni pa — jaz!

1) Lj. Zvon 1888. str. 641. — 2) Lj. Zv. 1888. str. i. — 3) Ib.

In z istoj zdaj sábljoj gospôdo
Pošiljal vam v pekla bom dnò...“ 1)

Prav kaker pripovedujejo o kmetijskih puntarjih leta 1848, tako delajo kmetje pri Gorázdu; on pa njihovo puntanje poveličuje v leposlovnih obliki poetiški. in se raduje njih počenjanja. V krali so v gradu vino; Gorázd peva:

„Tam v senci kraj njive sod vina leži;
Dolenca pijó vsi iz grajske kleti,
Pijó in pojó mi veselo.“

Nad vse pa črti naš Gorázd „plavo“ krv; plemstvo mu je zastopnik, gojitelj vseh protisvobodnih teženj, nespravljiv sovrage prave prostosti, tako da bi bilo najboljšje je iztrebiti. streti — prav kaker zelé radikalcí in prekucuhí!

Iz teh nazorov, ki se jim klanja Gorázdova Muza, si lahko razlagamo še marsikaj drugega, kar je pri njem na prvi pogled dvoumno; marsikaj, kar se zdi povse nedolžno, postane sumljivo, diši po doktrinah vgačajočih modernim — komunistom in socijalistom.

Kaj takega bi človek, ki se je seznanil z duhom Gorázdove „poezije,“ sodil n. pr. o pesni „Tat“, katero je „Lj. Zvon“ prinesel na prvi strani l. 1886.

Tudi tu pesniku prav radi pritrjujemo, da se žalibog večkrat tako godí, kaker nam on v svoji pesni slika: mož, oče — brez dela. prosi miloščine; ko mu jo nevsmiljen bogatin odreče, si siloma prilasti tuje blago, da preredi sebe in družino; toda pravica ga zasači, v ječo mora kot „tat.“

Vse prav. Toda taki slučaji, goli, kaker so sami na sebi, nimajo biti izključljivo predmet leposlovnemu umotvoru. če sploh Gorázdu še kaj pomeni to, kar imenujemo ideal, katerega vpodabljati je naloga umetnosti. Kaj takega se lahko bere v prozi, in še se srce vžali, še se pest krči v sveti jezi. Toda pustimo to, pri Gorázdu sploh idealov ne iščimo.

Nekaj drugega moramo mu tu očitati. V tej pesni je nekaj napačnih nazorov, zmot, ki bi morale imeti žalostnih nasledkov, ko bi jih hoteli vporabiti v rešenje socijalnega vprašanja.

Pisatelj zdi se, da katoliški cerkvi podtika nauk, češ, da je greh „in foro interno,“ ako kdo v skrajni potrebi svoji in svojih zmakne potrebnega živila. Tako namreč govori njegov „tat“:

„In „greh je krasti!“ rekla mi je mati,
Pokojna mati — Bog ji nauk plati! —
„Boga povsód mi pred očmi iměj,
Poslušaj vest!“ čul v cerkva h sem pozněj“ ...

1) Ibi. str. 641.

To je grdo okrekovanje katoliške cerkve, gospod Gorázd! Toda kar je še bolj osodepolno: ako je cerkev tako trda in nevsmiljena, da raji žrtvuje življenje siromakovo nego kos kruha bogatinovega, ne bo moral zatirani plebejec vse zaupanje v njeno pomoč izgubiti ter od nje obrniti se h komunističnim teorijam? Ako v t a k i luči pojasnjujemo „materino“ skrb katoliške cerkve, vglajamo gotovo le socijalistom pot do človeških src.

In da se naziranje Gorázdovo nagiblje bolj na to stran, spričuje nam še bolj cinično zasmehovanje avktoritete, ki se izraža v govoru njegovega „tatu“.

Tudi povdarjanje človeških „naravnih pravic“ v t e j pesni in v o n e m stiku, k a k e r se nahaja tu, je sumljivo.

Tat govori:

„Če vrabec smé iskati si družice,
Kdo to človeku brani bi kanil?
Nó, náma zákona ni nihče branil;
Naravne, pravijo, so to pravice“ . . .

Tudi cerkev pozna in priznava človeku naravne pravice, tudi tedaj, ko si išče družice, in sicer ne zato, ker si je tudi „vrabec sme iskati.“ ampak iz viših razlogov. Ker pa iz cele pesni, kaker iz celega Gorázda, sploh ne veje duh cerkvi prijazen, bo človek nehotoma tu mislil na „naravne pravice“ iz leta 1789.

Vsaj svetovati bi ne mogel nihčemer, tlačanom in delavcem, posebno d a n d a n e s, pridigati socijalen evangelij Gorázdov, ker nedvomno bi jih še bolj odtujil krščanstvu ter jih pripeljal vsaj do prve stopinje, ki pelje v svetišče „du Grand Architecte“ — v ložo.

Slednjič prosimo še enkrat gospoda Gorázda, naj se vender vsmili slovenskega naroda, pred vsem pa slovenske duhovščine (ako je res tudi sam duhoven) ter naj mu nikar ne padé v glavo kdaj svoje cunje in Zvonovih letnikov pobrati ter jih v lični zbirki povite slovenskemu občinstvu ponujati.

Turgenjev — iz lastnih pisem.

Zanimivo je slavnega ruskega pisatelja, katerega proizvode zapadna Evropa tako željno požira, nekoliko natančnije poznati. Tudi nam se je zadnjih let lep del Turgenjevovih spisov preložil v slovenščino. Ker se ocenitelju takih pisateljev, katerih javno mnenje visoko čisla, tako rada očita pristranost in zaslepljenost, ako jih brezpogojno ne proslavlja, hočemo bravcem tu podati

Turgenjevovo podobo, kaker jo je sam naslikal v glasovitih pismih svojih, ki so po njegovi smrti izšla leta 1885. v Petrogradu. Izdaje sicer ni popolno, ker so to ovirale domače razmere in cenzura.

Ako se nam njegova dela tako pridno podajajo v slovenščini, gotovo se namerja s tem postaviti ga nam v vzor in nazore njegove priporočati kot vodilo za življenje posebno slovenski mladini, katera pred vsem željno zajema iz domačega slovstva duševne omike. Vsak poštenjak bo tedaj pričakoval, da je Turgenjev mož zdravih načel, visokih idealov, mož čistega značaja, pred vsem pa navdušen Slovan.

Poglejmo.

Kako visoko ceni kristijanstvo! — Leta 1876. pisal je Polonskemu: „Ne smatram mahomedanske vere za kako bolj nizko formo, za nekaj malenkostnega v primeri s krščanstvom. Nikaker ne. Po moji sodbi ste ti dve podobi ene formacije in pri osvobojanju Bolgarov ne smemo se ravnati po tem, da so ti kristijani in Turki mahomedani, ampak da Turki jih vbivajo in oplenjajo.“

Njegovi nazori o veri sploh, o svetu, o slovanofilstvu. — Na neki ruski gimnaziji so dobili dijaki nalogo: narisati Turgenjevov nazor o svetu po njegovih spisih. Grofinja M. A. Milutina, mati enega izmed dijakov, poprosi Turgenjeva samega, da bi njenemu sinu načrtal to nalogo. Turgenjev ji odpiše: „Pred vsem sem realist; najbolj me zanima živa resnica človeškega značaja, do vsega naradnaravnega sem malomaren, ne verujem v nikake absolute in zisteme . . . S težnjami slavofilskimi nimam nič opraviti, tudi nič s katerokoli ortodoksijo . . .“

Kako blago, idealno je bilo njegovo teženje! — Leta 1873, čuvši, da ga nazivljejo genija, je pisal: „Vse to je minljiva senca dimova — za nekoliko tednov mladosti — najbolj neumne mladosti, bi ne dal samo svojega imena, ampak tudi slavo resničnega genija, ako bi bil. A kaj bi delal? Nepretrgoma po deset ur bi tekal s puško v roci za divjimi petelin.“

Kako samostojen značaj je bil Turgenjev! — Mati njegova je bila despotska. Volja Turgenjevova se ni mogla vtrjevati do samostojnosti. Po materini smrti se je podredil neki ženski, Pavlini Viardot, in ostal je v tej podrejenosti do smrti, tedaj od leta 1845. do 1882. Pavlina Viardot je bila operina pevkinja. Bila je vže omožena. Turgenjev, piše dr. Pavel Durdik, je žrtvoval tej družini sebe, svoje premoženje, celo svojo delavnost. Tej francoski rodovini je tudi v svoji oporoki zapustil svoja posestva. Razmerje do te rodovine porodilo je novelo „Dopisi.“ Ta spis ima torej avtobiografičen znak. Tako spričuje Durdik. Tu je tudi iskati rešitve pesimizmu v njegovih romanih.

Posebno zanimivo je, kar v teh „Dopisih“ govori o spolovni

ljubezni, ki je, kaker znano, našim leposlovcem najblaži, najbolj človeški čut, edino vreden predmet, nevsahljiv vir najvišje poezije. Tu pravi glavna oseba: „V dejanskem življenju je ljubezen čut, ki se loči od podobe, kakeršno smo si o njej stvarili. Ljubezen ni niti čut, ampak bolezen, je posebno stanje telesa in duše, ona se ne razvija polagoma . . . ona je tu. običajno zmaga človeka neizprosno, naglo, proti njegovi volji, na življenje in smrt, kaker kolera ali mrzlica. Ona grabi svoje kaker jastreba, a nese jih, kamer hoče, vkljubo vsemu njih vpiranju. V ljubezni ni enakosti . . . v ljubezni je ena oseba rob, druga gospod, in ni brez razlogov, da pesniki govoré o verigah ljubezni. Da, ljubezen je veriga, in sicer najtežiša veriga.“ Turgenjevu je ljubezen: „Demonska sila, katera vse ovire stéra, proti koji ni mogoče nič narediti, proti kateri so vsi razumovi in npravni razlogi zastonj.“

Kak temeljni nauk izreka Turgenjev za „npravstveno“ delovanje, da more človek doseči pravo srečo. — „Sreča ljudi obstoji v tem, da ne delujejo po logičnih zakonih, ampak po dejstvanju trenutnih čustev in razburjenja. Ustne se ti vbirajo, da bi zvižgal, in zvižgal bodeš, ali je koristno ali ne.“

In pa še le nekaj praktičnih vodilnic za življenje! — Eno leto pred smrtjo je pisal Polonskemu: „Dovolj mi, da ti rečem v slovo nekoliko aforizmov, kateri so sezoreli v meni tekom mojega dosti dolgega življenja:

1. Nikdar se ne dogaja kaj nepričakovanega -- ker tudi neumnost ima svojo logiko.

2. Slutnja se nikdar ne spolnjuje.

3. Poročila razglašena za zelo zanesljiva so vedno lažnjava.

4. Pristoja o preteklosti razmišljevati, zadovoljiti zahtevam sedanosti, a nikdar misliti na bodočnost. Slednjič najglavniši aforizem: Človek, hočeš, li mirno živeti, nikdar se ničesar ne loti, nič ne sklepaj, nihčemer ne veruj, nikogar se ne boj.“

Zanimivo je tudi slišati, kako se je izrekal v poslednji dobi svojega življenja, ko ga je bolezen opominala na bližnjo smrt. — Nekje piše svojemu prijatelju: „Duša moja je žalostniša od žalost ne noči, oba sva, prijatelj, črepinji davno razbite posode.“

Leta 1882. je govoril Turgenjev, kaker pripoveduje Edm. Goncourt: „Veste, kaker se kdaj v sobi vurno hrani duh možov, a se nikdar ne dá izgnati, tako čutim jaz vedno okoli sebe zapah gnjilobe, venje smrti in minljivosti.“

Istega leta je pisal: „Ponavljam: na duhu ne padam. Dokler sem še upimel, bilo je slabše, a sedaj vedoč, kaj me čaka, sem miren. Imam veliko let. vžil sem na svetu dosti radosti, enkrat mora priti konec.“

In kak bo ta konec? — Čujmo! „Trudim se sprijazniti se svojim neboljšljivim stanjem in radi tega skrbno od sebe odganjam katerekoli upe in sploh vse sanje o bodočnosti. O se bno moje življenje je minulo.“

Raznoterosti.

I.

Krv sv. Jozafata.

Svetega Jozafata je sedaj preslavno vladajoči papež Leon XIII. počastil pred celim svetom. Vže Urban VIII. ga je bil razglasil za blaženega in Pij IX. povzdignil ga je v število svetnikov, Leon XIII. pa je zavkazal, da se vesoljno krščanstvo ima k njemu zatekati v potrebah in ga častiti s posebnim sv. opraviлом.

Koga pa časté rimski papeži v tem svetniku? Skofa, roda in obreda slovanskega, ki je svojo kri prelil za versko združenje nesrečnih svojih razkolnih bratov. Rimski papeži so nam ga postavili za vzor, kako imamo ravnati, da bomo mogli kedaj vsklikniti: bratje, kako lepo je vendar združenim biti!

Sveti Jozafat, Rusin, je spoznal, da najbolj ovira združenje vshodne cerkve s katoliško, ker prva drugo strastno in slepo sovraži in ker se mnogi sicer dobri katoličani mrzlo in nezaupno vedejo proti vshodni cerkvi. Spoznal je tudi, da kvas obnega združenja morejo biti le Rusini in Poljaki. Oba naroda bivata skupaj, iste sta narodnosti, prvi pripada vshodni veji slovanski, a drugi zapadni, oba sta katoliška, a prvi obreda slovanskega, drugi obreda latinskega. Torej ta naroda bila bi naraven most, po katerem bi se vshodna cerkev mogla stapljati s katoliško, ako bi se dobro zlagala le ta dva katoliška naroda. A tudi mej njima je bilo pogrešati jedinsti in vzajemne ljubezni. Vzrok je bil narodna prenapetost na obeh straneh in mejsebojna nezaupnost. Rusinska cerkev katoliška je sicer imela z razkolniki isti obredni jezik in radi tega bila bolj izpostavljena pogubnemu vplivu razkolniškemu. Ta vpliv je bil vzrok, da niso Poljaki Rusinom zaupa

kratijo starodavne pravice in izpodkopavajo slovanski obredni jezik. Taka skrajna nasprotja niso nikaker mogla povspeševati združenja razkolnikov s katoliško cerkvijo. To je spoznal sv. Jozafat. Postavil je za nalogo svojemu življenju nasprotja sprijazniti — ne da bi izdal čistosti katoliške resnice niti naravne pravice kratil drugemu. Sam je bil najboljši vzgled.

Da bi strl nezaupnost Poljakov do rusinskih katoličanov, je sam veliko občeval z duhovni latinskega obreda, posebno z jezuiti. To pa ni bilo nekim njegovim rojakom po volji. Mnogokrat so mu v najrezkejših barvah slikali, v kako nevarnost tira sè svojim ravnanjem rusinske običaje, obred, narodnost rusinsko.

Zaklinjali so ga v imenu ljubezni do rusinske cerkve in naroda svojega, naj bi se ne vdajal toliko jezuitom, ki hočejo neki vse polatiniti Jozafat je bil veren Rusin, ljubil goreče svoj narod in slovanski obred — a še bolj Boga in zvezo z Rimom. Vedel je, da rusinskemu, ruskemu narodu ni bodočnosti brez zveze z Rimom.

Nekdaj, ko so mu prenapeti narodnjaki očitali njegovo bratsko, zaupno občevanje z latinci, jim je odgovoril: „Ali je greh izposoditi si pri sosedu ognja, ko v hiši gasne? . . . Greh ne more biti iskati poduka pri onih, ki ga imajo. Moj Bog! bratijo se z židi in heretiki, a meni štejejo v zlo, ker se bratim z odličnimi duhovni. res drugega obreda — a z mano iste vere, istega navdušenja! ¹⁾“

Da bi pa vničil in izpodmaknil sovraštvo Rusinov do latinskega obreda, se je sam najtemljitejše izučil v slovanskem obredu, ter ga natanko izvrševal. Čital je samo starslovenske in poljske knjige, latinsčine in grščine ni niti znal. ²⁾

Vže takrat so se mnogi trudili poleg Jozafata, posebno Rucki, metropolit, rusinskim katoličanom zabraniti prestop k latinskemu obredu. S tem bi se izvilo razkolnikom glavno orožje, kaker bi bilo Rimu do polatinjenja, a ne posvečenja narodov! Sicer taka določba je vže pred bila: Leta 1603 končal je ravno omenjeni metropolit Rucki — Rusin — svoje bogoslovne vede v Rimu. Primerjaje svojo hirajočo rusinsko cerkev slovanskega obreda z bujnim življenjem, se prelivajočim mej katoličani latinskega obseda, sklenil je prestopiti k latinskemu obredu. Toda Klement VIII, ki je ljubil Rusine, prepovedal mu je ta korak, in

¹⁾ Kalinka: „Schizma i Unia,“ str. 32: Czy złe pożyczyc ognia u sąsiada gdy u domu zag sioie? Więc nie złe scukać nauki w tych, co ją mają. Miły Boże! bratją się z żydami i z heretykami, a mnie za złe mają baratanie się ze światlymi káplanami, a ktorými wspólna nam wiara i gorliwość, choć różny obrządek!

²⁾ „Rozmowy o Polskiej koronie“ E. Helenijusza Tom I. str 250.: „Jozafat śunie czytał ksiąg innych tylko sławiańskie i polskie, łacińskiego języka i greckiego nie umiał.“

Rucki moral je priseči (!!), da ne prestopi k latinskemu obredu. Tako leta 1603.

Vender nekaj desetletij kasneje ni hotel Rim na prošnjo istega Ruckega in po prizadevanji Jozafata, škofa Polockega, določiti, da bi se ne smelo prestopati iz slovanskega obreda k latinskemu. Kaj je bilo vzrok?

Znano je bilo v Rimu nevarno stanje Rusinov, katoliško prepričanje mej njimi je bilo tako otrplo, duhovstvo rusinsko okuženo od razkola in v strasti pogrezneno, da se je bilo bati prestopa k razkolu. V tej nevarnosti občnega odpada se Rimu nikaker ni zdelo koristno prepovedati prestop k lat. obrednemu jeziku — pač pa je upal ravno po obrednem lat. jeziku vsaj posamezne Rusine ohraniti v kat. cerkvi.

A smrt Jozafatova je vse predrugačila. Razkolniki so mu segli po življenji. Tedaj so Rusini oprezniji postali nasproti razkolnikom. Jeli so se bolj živo čutiti katoličane. Urban VIII. čuvši o mučniški smrti Jozafatovi in prebujenosti verski mej Rusini je izdal v soglasji s kardinali določbo: „Nihče izmej Rusinov z Rimom zjedinejnih, bodisi svetnjak ali duhoven, posebno nihče Bazilijancev, ne sme tudi iz najnujnjšega vzroka, brez posebnega privoljenja apostolske Stolice, prestopiti k latinskemu obredu.“ Rusinskim vladikam je prepovedal prestoppe dovoljevati, a latinskim prestopivše vsprejemati v svojo čredo.“ To se je zgodilo 7. feb. l. 1624.

Rim je zopet sijajno dokazal, da mu ni do kračenja pravic, ampak do posvečenja duš, in dovoljuje rad obred v narodnem jeziku — ako ne vidi nevarnosti za vero in upa s tem privabiti razkolnike v svoje naročje. Z Rimom zjedinjeni in s Poljaki sprijaznjeni Rusini so jedin most, čez kateri more razkolna cerkev se vrniti v katoliško. Zagrizeni razkolniki to vedó, in zato se naganjajo o vsaki priliki ob unijo. Veliki Pij je odgovoril romarjem iz rusinskih in poljskih pokrajin, ki so ga prosili, da bi jim dal nekaj svetinj na dom: „Ne potrebujete, idite domov, vzemite prgišče svoje zemlje, ta vam je vsa svetinja.“ Toliko krvi so prelili Poljaki, Rusini za svojo vero! Zakaj pa preganja ruska vlada Rusine, saj so Rusom najbliži sorodniki po krvi, po govoru, in tudi po obrednem jeziku! Le črt do katoliške resnice jo more voditi. In vender hoté nekateri trditi, da bi se vshodna cerkev približala katoliški, ako bi rimska cerkev dovolila slovansko liturgijo! Mogoče, vender naj se približa vshodna vladna cerkev najprej Rusinom, ki vže imajo slovansko liturgijo! . . . a vera ni dar jezika, ampak v prvi vrsti dar milosti božje, kateri se pa ošabnost človeška lahko vstavlja

Toda ne obupajmo; še imamo skrbnega očeta v Rimu, ki ljubi Slované, še stoji unija in se v boji vtrja od dne do dne. Ta most se ne razruši, saj mu je mogočen varuh — sveti Jozafat in tudi

Bog ne bode vedno pustil velikega naroda po temi hoditi. Sveti Jozafat, prosi za naše razkolne brate!

II.

Čehi v Rusiji.

Zadnja leta se je mnogo Čehov preselilo na Rusko. Lebediev, arhierej, je obhodil te naselbine, da bi spoznal njih verske razmere. O teh je poročal pred malimi meseci v seji slov. dobrotvoriteljskega društva v Petrogradu.

V volinskem okraji biva okolo 20 000 českich naseljencev. Ti so mu tožili, da se jim meje stavijo v kupovanji zemljišč, da jih pravoslavni smatrajo za tujce, Nemce, a nikaker ne za Slovane, za svoje brate. *) Niti Čehom, ki so prestopili k pravoslavni veri, se ne godi bolje. Posebno so se pritoževali čez ravnanje pravoslavnega duhovstva. V takih okoliščinah — izrazili so se izseljenci — se zeló bojimo, da nam ne bodo naši lastni otroci očitali odhod iz naše lepě zemlje. Sola, kamer zahajajo otroci českich naseljencev, je tako vpravdana, da prej ali slej morajo otroci vsprejeti pravoslavno vero. Čehom, ki so prestopili k pravoslavju, sedaj puščajo v liturgiji česki jezik. Doklej?

Tudi „Čech“, pražki list, je nedavno oglasil pismo nekega českega naseljenca. Dotični pisavec vpraša za svet, kako bi se mogla kat. vera mej českimi naseljenci ohraniti. Nekateri, tako piše — so vže sprejeli pravoslavje, a večina neče odstopiti od vere svojih očetov in se raji povrne v domovino, tudi ko bi bila ta vrnitev združena z največimi gmotnimi stroški. Posebno pisavca žali, da so trije duhovni česki, ki so tja prišli, prestopili k pravoslavni veri. Ko so naseljenci zapazili, da ti vvajajo službo božjo po razkolniškem ritualu, niso več hoteli hoditi v cerkev, ampak so raji klicali poljske duhovne, ko je bilo potreba krstiti, pogrebati, spovedovati. A politične oblasti so jim strogo prepovedale s Poljaki se bratiti. **) Kdor ima le kaj premoženja, se trudi prodati, kar ima in se vrniti na Česko ali se v Ameriko preseliti Tako pismo naseljenčevu.

*) Zopet dokaz, da v prostem narodu, tudi ruskem — kar tudi Turgenjev na raznih mestih v povestih svojih in privatnih pismih priča — nima panslavizem najmanjše, politični pa nikake podlage.

**) Nov dokaz, kako svobodo pripušča ruska oblast — vesti! In vender je slovenski list pred letom pel slavo tej svobodi verski na Ruskem! ... Namreč „Slovanski Svet,“ ki je bil tako nesramen, da se je predrznil pred Slovence s posebnim člankom naslovljenim: „Verska tolerancija na Ruskem.“! !

III.

Oporoka slovanskega plemiča.

Ko kdo ob grobu stoji, tedaj najjasnejše vidi, kaj je dobro, kaj slabo — kaj človeka v resnici osrečava. Če kedaj, gotovo tedaj bode najbolje, kar vé, svojim dedičem svetoval in priporočal.

Po smrti Grofa Henrika Jaroslava Clam-Martinica so odprli njegovo oporoko. Oporoka se glasi:

„Živel sem v burni dobi in ne jedenkrat vdeleževal sem se bojev javnega življenja. Ako sem v teh katerega razžalil ali vedoma krivico mu storil, prosim ga iz globine svojega srca, da bi mi odpustil, kakor jaz odkritosrčno odpuščan vsem in vsakemu brez izjeme, posebno gledé na svojo smrtno uro, ker hočem brez sovraštva iti s tega sveta. Svest sem si, da sem se v javnem življenji vedno pošteno trudil in vedno še le po zrelem premišljevanji ravnal po glasu svoje vesti. Ako sem grešil, upam, da mi bode Bog milostljiv sodnik. Da bi me tudi ti, ki me preživijo, milo sodili! Svojemu dragemu sinovcu Henriku Clam-Martinicu, katerega sem — ker mi je Bog v svoji modrosti odrekel blagoslov lastnih otrok — od rojstva njegovega s posebno naklonjenostjo smatral za bodočega načelnika našega rodu in ga prav očetovsko ljubil — zapuščam kot zadnjo svojo voljo, prošnjo, opomin, **da** — zgodi se, kar hoče — **veren ostane sveti veri** katoliški in načelom časti in nravi, da ohrani na vse čase vernost našemu cesarju in kralju, izkazuje svoji česki domovini ljubezen, vdanost in požrtovavnost, da ostane vreden in veren sin svojega naroda, *) da nasproti vsem, posebno nasproti svojim podložnikom, in v prvi vrsti nasproti delavcem in v bogim izkazuje nevtrudno delavno ljubezen do bližnjega. Ako bode po teh načelih — po katerih sem se vedno trudil ravnati se — živel in delal, izpolni mojo oporoko v tem, kar mi je bilo najdraže in najviše, in bode moj dedič po mojem srci. Bog ga v to blagosloví, a jaz ga blagoslovim z ljubeznijo prav očetovsko.

Na Smečni dne 15. julija 1887.“

... Tako odličen Slovan!

*) „aby, at' se stane cokoli, sv. vífe katol. a zásadám cti a dobrých mravů verným zůstal, našemu cisarí a králi pro všechny časy věrnost' zachoval, vlasti české lásku, přichylnost' a obětavost' osvědčoval, aby hodným, věrným synem zůstal svého národa.“

IV.

Chopinova smrt.

Aleksij Jelowicki, duhoven poljskih izseljencev v Parizu, nam je zapustil v svojem dnevniku ginljivo sporočilo o poslednjih urah glasbenega umetnika: Friderika Chopina.

Vmril je 17. oktob. 1849 zjutraj. Vže dolgo let je hiral umetelnik vidno na telesu, ki je pojemale, noseč v sebi nenavaden veleum. Njegovo obličje je rumenelo in bledelo čedalje bolj. Hodil je okrog kakor senca samega sebe. Zabaval je svoje prijatelje z nevsahljivim virom svojih dovtipov. Toda Bogu žal, posmrtnega življenja in večnosti se ni spominal. Slava vsled glasbenih proizvodov vdušila mu je vero, ki se je izgubljala v motno preteklost, kakor gasnoča zvezda. Le svetna dostojnost zapirala mu je ustnice, da niso izgovarjale sramilnih besedi proti veri, proti vsemu svetemu.

Vrnivši se iz Rima v Pariz sem zvedel, da je Chopin, moj prijatelj, nevarno zbolel ter da vže trka smrt na njegovo trhlo telo. Dospešega k njemu me objame in solze so pričale, da se boji smrti. Toda ni se jokal radi svojih grehov, temveč radi mene, ker mi je ravno prej vmrl ljubljeni brat. Sočutje sem porabil spominaje ga njegove matere, ki mu je prva vsajala v srce osrečevavno vero. Bila je Poljakinja.

„Oh, rad bi vsprejel sv. sakramente radi svoje matere,“ jokal se je, „toda jih ne morem, ker ne razumem več njih pomena. Za spoved bi se še morda odločil, ker je zaupen pogovor s prijateljem. Toda kot sakramenta je ne morem vsprejeti. Presega moj razum. Če hočeš, se Ti spovem, radi najinega prijateljstva, drugače pa ne.“

Srce mi je krvavelo in moral sem se jokati. Tako neskončno žal mi je bilo za njegovo dušo. Prigovarjal sem, a vse ni pomaglo nič. Hotel sem, da si izvoli spovednika po svoji volji.

„Ne, če se sploh spovem, spovem se le Tebi.“

Naslednjo noč sem spal prav malo. Drugi dan zajutrekoval sem pri Chopinu. Bil je god mojega vmrlega brata, katerega sva se spominala jaz in Chopin.

„Današnji dan ne odreci mi prošnje, Friderik!“ in prijel sem njegovo roko.

„Vse, kar želiš. Ti dovolim,“ govoril je Chopin.

„Daruj mi svojo dušo!“

„Te razumem,“ rekel je Chopin; „vzemi jo!“

Moje srce obdajala je neizrekljiva radost, a tudi strah. Potisnil sem mu razpetega Boga v roke, a on sebi k bledim ustnam. Iz oči vrole so mu solze.

„Veruješ?“ vprašal sem ga.

„Verujem“.

„Veruješ, kaker te je učila mati?“

„Kaker me je učila mati, da . . .“ In v solze vtopljen spovedal se je iz globine srca. Sprejemši še sv. poslednje olje dal je crkveniku preobilno plačilo. Ko sem ga opozoril, da mu je dal preveč, mi je odgovoril:

„Ni preveč: kajti, kar sem prejel, presega vsako ceno.“

Od takrat se je Chopin kar prerodil. Še tistega dne nastopila je smrtna borba; toda spokorjenec trpel je voljno. Bil je poosobnena krotkost. Začel se je poslavljati od vseh.

„Zakaj ne molite?“ prašal je stoječe prijatelje.

Z menoj spustili so se na kolena ter molili litanije vseh svetnikov. Mej njimi celó protestantje.

Noč in dan tiščal je okleneno mojo roko prosé, da ga ne zapustim, ter stiskaje se k meni kaker otrok k svoji materi v nevarnosti. Čez nekaj časa je izpregovoril:

„Ljubim Boga in ljubim ljudi. Drága sestra, ne plakaj! V nebesih se vidimo. Zdravniki, ne trudite se! Bog me kliče. Pustite me — saj vmrjem tako rad! O lepa veda — s katero se podaljšajo bolečine! Da, mučite mene in moje drage brez namena! Ste se morda zmotili; toda Bog se ni pomotil. Me skuša. O kako je Bog ljubeznjiv!“

Nekaj sekund je preteklo in bolnik se obrne k meni:

„Dragi moj, brez Tebe bi bil vmrl kaker sv. . . ., kakeršnih izrazov ni nikdar rabil. Jaz pa sem razumel v tem njegovo hvaležnost.“

Z razpelom in z besedami: Jezus, Marija, na ustnah sopol je v zadnjih dihljajih.

Še je izustil: „Sedaj sem pri studenci sreče!“ — in Fridrika Chopina ni bilo več.

Listnica vredništva.

Bl. g. A. K. vit. S. v. Tratu. — Zahvaljajem se Vam za čestitanje in spodbudljive besede. Tudi meni je bil italijanski list, ki ga omenjate, vedno vzoren v razpravljani vprašanji, kakeršna bomo tudi mi po svojih šibkih močeh skušali Slovence pojasnjevati. Ponižno se poklanjam.

Če. gg. bogoslovci: St. Thomas A. Seminary, Merriam Park, Minn. v Ameriki. — Poslano naročnino smo prejeli. Vse prav. Nadejamo se, da ste tudi Vi prejeli I. in II. zvezek. Sprejmite naš pozdrav ter hranite nas v blagem spominu.

V. č. P. Hr. M^z n. T. — Kar ste nam poslali, bi sicer radi sprejeli v list, da bi le bilo izvirno. Saj nam lahko pritrđite ta list, kakeršen je naš, ne more prinašati prevodov. Upamo, da nam bo mogoče ravno o tem predmetu še kaj izvirnega podati svojim bravcem.

V. č. n. D. — «Na Ferdinandovem mostu» ni za naš list Morda kaj drugega.

C. g. J. F. pri sv. L. — Lepa hvala. Mu bomo vže še odgovarjali. Vi pišete: «Če je tako, kaker se tu sporoča, je res žalostno!» Če je tako — ponavljam tudi jaz — ker znano je vže, tako nesramni so liberalci v obrekovanji. Sicer pa, kdor le količkaj pozna avstrijsko zgodovino od Jožefove dobe do sedanjne, mu ni težko verjeti, da je kaj takega še mogoče. Saj Vam je pač znano, kako spoštujejo narodno enakopravnost nekateri nemški «katoličani» na severnem Češkem. Da, sram me je priznati, da še bivajo v Avstriji katoličani, ki se sicer resno poganjajo za vero in tudi mnogo v to svrho žrtvujejo, ki pa vendar niso še prišli toliko daleč v krščanski ljubezni, da bi svojim verskim bratom privoščili prost razvoj jezikovnih in narodnih svojstev. Ne vem, kje v sv. pismu najdejo zapisano, da bi moral en narod jezik in samega sebe zatajiti le za to, da se drug pomnožuje in napihuje. T a k o katoličanstvo je meni še vedno prava vganjka. Nesrečni centralizem, ki je nekaterim avstrijskim katoličanom še vedno temeljna dogma v politiki, vničuje zgodovinsko pravo, odtuja je narode mej seboj, jih razdružuje; taki katoličani, naj še toliko povdarjajo avstrijsko čustvo, porivajo voz liberalcem, ki so bili in so zakleti sovražniki mogočne Avstrije. Bog jih razsviđi! Sicer pa upam, da njihovo število od leta do leta pojemlje, ker katoličanstvo je moč, ki mora prešiniti vse človeške in mejnarodne zadeve, moč, ki se javlja kot absolutna negacija vsakega liberalstva v javnem ali zasebnem življenji, v politiki ali popustvu, ki tedaj človeka prisili do neke skrajne doslednosti, tako da mora ali popustiti k a r k o l i se ne zloga s katoliškimi načeli, ali pa prestopiti na stran odločnih liberalcev. Pobjijajmo tako laži-katoličanstvo! Združujmo se vsi — brez razlike — vsi, ki nam je prvič vera nad vse, a drugič nedotakljivo, sveto tudi naravno pravo! Zdravi!

Liberalna kritika

prati
„Rimskemu Katoliku“ in njegovemu vredniku.

«Slovenski Narod»

« naj krenem malo na slovstveno polje. Govod mi daje neizogibni dr. Mahnič, profesor bogoslovja in «dodatologije» v Gorici. Zazdelo se mu je, da je njegova luč preveč pod polovnikom, zatorej je poprijel pero . . . in napisal vabilo na nov list, kateremu pa sam niti imena ne pove. Ime lista pride najbrž kot dodatek. Drugi dodatek pa menda cenu in tako dalje «cum gratia ad infinitum». . . . Dr. Mahnič brez dodatkov živeti ne more. . . . Živela dodatkologija!

Vabilo na brezimni tist je pristna fotografija neizprosnega Radamanta ob zeleni Soči . . . kaže se nam kot skrajno samosvetnega, vase zaljubljenega moža, ki je v svoji monomaniji dosegel vže tako daleč . . . Dr. Mahnič se pohlevnosti že ni učil, dasi bi mu bilo jako potrebno.

A čemu pohlevnost, «nur Lampe sind bescheiden!»

Vse, kar sem doslej izpod Mahničevega peresabral, po filozofiji in kritiki niti dišalo ni, vse bilo je le gola «Mahničjada» . . . To je našega dodatkologa program! «Es muss auch solche Käuze geben!»

«Jako toplo priporočamo to «Rimskemu Katoliku» v razmišljanje; imel bode dovolj gradiiva in se mu ne bode treba zaganjati v svoje brate. Hic Rhodns, hic salta! Tu bruhaj svoj žolč in svojo jezo!»

«Ljubljanski Zvon»

« Beseda za besedo, vrsta za vrsto prejasno riše smoter in namero tega razboritega bojvnika za — Rim. Vsebina vseh člankov je do malega polemična, oblika povsod skoraj izzivajoča. Napadeni pisatelji, n. pr. Stritar, bodo se najbrž sami zagovarjali, o priliki homo govorili o posameznih trditvah tudi mi. . .

«Slovenski Svet»

«Žraven vsega so skočili v domačem taboru še z lažmi nad «Sl. Svet.» kakoršne so n. pr. nakopičene v novem «Rimskem Katoliku,» v katerem preobrača politične kozle sicer učen slovenski bogoslovec, pa z napako, da ni pogledal še iz učne lustne sobe med politični svet in v obče v javno življenje.»

«Brus.»

«Kar je malin brez vode,
Kar Ljubljana brez megle,
Kar obutev brez podplata,
Kar je «Vera» brez Pilata
In klobasa brez črevesa.

.
Stara baba brez kofeta,
Kar je brez svetnikov pratka,
Debeluh pa brez podbradka,
Kar brez papeža je Rim,
Kar je dama brez nazadka,
To je Mahnič brez dodatka.»

«Človek res ne vé, kaj bi pri teh doktorjih teologije bolj občudoval: ali jednostransko — abotno naivnost, ali mohamedski fanatizem, ki ga bruhajo iz sebe — ali brezumni napuh in grdo nadutost, ki se kuže v teh svetnikih!»

In ta sofistika! Židovski farizeji in Sokratovi sofisti, to so bili pravi šušmarji v zavijanji in njih podlost bila je prava poštenost v primeri z njimi.

In te baže ljudje domišljajo si resno, da predstavljajo pristno «učenost» Mislijo tudi, da koristijo «dobri stvari!» Koliko somišljenikov ima Mahnič v Ljubljani, tega ne vem. V Mariboru je do sedaj nekda samo jeden, ki bi goriškemu Radamantu rad delal konkurenco. »